

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Rugilės Liutkutės,
V kurso, privatinės teisės: civilinių ginčų
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Paveldėjimo reglamente Nr. 650/2012 įtvirtintos teismingumo nustatymo
taisyklės bei taikytinos teisės problemos
Rules for Establishing Jurisdiction and Applicable Law Problems
Provided in the Inheritance Regulation no. 650/2012**

Vadovė: Asist. dr. Kristina Pranevičienė

Recenzentas: Vyr. lekt. dr. S. Aviža

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe yra atskleidžiami paveldėjimo reglamentu Nr. 650/2012 siekiami tikslai ir jo taikymo ribos, nagrinėjamos teisingumo nustatymo bei taikytinos teisės taisyklės. Siekiant atskleisti įtvirtinto teisinio reguliavimo trūkumus ir probleminius aspektus, analizuojama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų praktika, kiek tai yra susiję su teisingumo nustatymo ir taikytinos teisės taisyklių aiškinimu ir taikymu sprendžiant tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo bylas, nurodomos ir teisės doktrinoje išsakomos prieštaringos nuomonės dėl tam tikrų reglamento nuostatų.

Pagrindiniai žodžiai: tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimas, jurisdikcija, reglamentas Nr. 650/2012, palikėjas, įprastinė gyvenamoji vieta, taikytinos teisės pasirinkimas.

This Master's thesis reveals the aims pursued by the Inheritance Regulation no. 650/2012 and the scope of its application, as well as examines the rules of jurisdiction and applicable law. In order to highlight the shortcomings and problematic aspects of the legal regulation, it analyses the case-law of the Court of Justice of the European Union and of national courts in relation to the interpretation and application of the rules of jurisdiction and applicable law in cross-border succession proceedings, and identifies the conflicting views expressed in the legal doctrine concerning certain provisions of the regulation.

Keywords: cross-border succession, jurisdiction, Regulation no. 650/2012, testator, habitual residence, choice of applicable law.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. Reglamento Nr. 650/2012 tikslai ir taikymo apimtis.....	6
1.1. Reglamento Nr. 650/2012 tikslai.....	6
1.2. Reglamento Nr. 650/2012 taikymo ribos.....	8
2. Teisingumo nustatymo taisyklės reglamente Nr. 650/2012.....	13
2.1. Teismo sąvokos problematika.....	13
2.2. Bendrosios jurisdikcijos taisyklė reglamente Nr. 650/2012.....	18
2.3. Jurisdikcija teisės pasirinkimo atveju.....	26
2.4. Subsidiarios jurisdikcijos taisyklė reglamente Nr. 650/2012.....	31
3. Taikytinos teisės taisyklės reglamente Nr. 650/2012.....	36
3.1. Susilaikymo išlygos problemos.....	36
3.2. Taisyklė dėl taikytinos teisės pasirinkimo.....	40
3.3. Ar <i>professio iuris</i> apribojimas tik pilietybės valstybės teise yra pagrįstas ir teisinio reguliavimo trūkumai dvigubos pilietybės atveju.....	44
3.4. <i>Professio iuris</i> santykio su teise į privalomąją palikimo dalį ir viešąją tvarką probleminiai aspektai.....	50
IŠVADOS.....	55
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	57
SANTRAUKA.....	70
SUMMARY.....	71

IŽANGA

Temos aktualumas: siekis suvienodinti su paveldėjimu susijusios tarptautinės privatinės teisės nuostatas kilo dar XIX a. pabaigoje (Pazdan, Zachariasiewicz, 2021, p. 74). Nors buvo dedamos pastangos šiam tikslui pasiekti priimant įvairias tarptautines konvencijas (pavyzdžiui, 1973 m. Hagos konvencija dėl mirusiojo turto tarptautinio administravimo, 1989 m. Hagos konvencija dėl mirusiojo asmens turto paveldėjimui taikytinos teisės ir kt.), tačiau norimas rezultatas nebuvo pasiektas. Žvelgiant iš Europos Sąjungos (toliau - ES) perspektyvos, šie tarptautinės teisės aktai nepasižymėjo ypatinga svarba dėl itin nedidelio jas ratifikavusių valstybių narių skaičiaus (Bronušienė, 2018, p. 82; Pazdan, Zachariasiewicz, 2021, p. 74-75; Bost, 2013, p. 1153). Todėl esminis pokytis tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo teisinių santykių reglamentavime įvyko 2012 m. liepos 4 d. priėmus Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo (Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. liepos 4 d. reglamentas...) (toliau - reglamentas Nr. 650/2012, paveldėjimo reglamentas, reglamentas), teisės literatūroje dar vadinamu reglamentu Briuselis IV (Pazdan, Zachariasiewicz, 2021, p. 75), kuris taikomas nuo 2015 m. rugpjūčio 17 d. (reglamento Nr. 650/2012 84 straipsnis). Šis tiesioginio taikymo teisės aktas, kaip matyti iš jo pavadinimo, sprendžia jurisdikcijos ir taikytinos teisės, teismo sprendimų bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir jų vykdymo klausimus. Be to, juo yra sukuriamas visiškai naujas instrumentas - Europos paveldėjimo pažymėjimas. Matyti, kad šis reglamentas praktikoje taikomas jau daugiau nei devynerius metus, ir užsienio kalba parašytos teisės srities mokslinės literatūros, kurioje yra nagrinėjamos paveldėjimo reglamento nuostatos ir jomis įtvirtintos naujovės, vis daugėja. Tačiau Lietuvoje išsamių ir sisteminių mokslinių darbų, skirtų paveldėjimo reglamente Nr. 650/2012 įtvirtintų teisingumo¹ nustatymo bei taikytinos teisės taisyklių tyrimui ir analizei, stinga. Galima paminėti S. Bronušienės mokslinius straipsnius, tačiau juose autorė apsiribojo tik kelių probleminių klausimų išsamesniu tyrimu. Todėl tai lemia nagrinėjamos temos aktualumą teoriniu požiūriu. Praktinį šios temos aktualumą lemia didėjanti Europos Sąjungos

¹ Reglamento taisyklėse, nustatančiose, kurios valstybės narės teismas yra kompetentingas nagrinėti tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo bylą, yra vartojamas ne „teisingumo“, o „jurisdikcijos“ terminas. Tačiau magistro darbe šie žodžiai vartojami kaip sinonimai.

Teisingumo Teismo (toliau - ESTT) praktika ir jos naujumas, kurios analizė dar nebuvo atlikta ankstesniuose Lietuvos teisės srities mokslininkų darbuose.

Darbo tikslas: analizuojant reglamente Nr. 650/2012 įtvirtintas teisingumo nustatymo bei taikytinos teisės taisykles, aktualią ESTT ir nacionalinių teismų praktiką bei teisės doktriną, atskleisti šių taisyklių taikymo problemas sprendžiant tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo bylas bei pasiūlyti galimus identifikuotų problemų sprendimo būdus.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti reglamento Nr. 650/2012 tikslus bei taikymo sritį;
2. Išnagrinėti paveldėjimo reglamente įtvirtintų teisingumo nustatymo taisyklių teisinį reglamentavimą;
3. Identifikuoti praktines problemas, kylančias taikant teisingumo nustatymo taisykles ir pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus;
4. Analizuojant reglamentu Nr. 650/2012 nustatytas taikytinos teisės taisykles atskleisti šių taisyklių probleminius aspektus.

Darbo objektas: paveldėjimo reglamento Nr. 650/2012 nuostatos, reglamentuojančios teisingumo nustatymą ir taikytiną teisę, bei jų aiškinimo ir taikymo praktika sprendžiant tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo bylas. Atsižvelgiant į ribotą magistro darbo apimtį, šio darbo objektas neapima reglamento II skyriaus 11-19 straipsnių analizės, o magistro darbo 3 dalyje didžiausias dėmesys yra skiriamas bendrosios taisyklės, teisės pasirinkimo ir viešosios tvarkos taisyklių analizei.

Tyrimo metodai: magistro darbe daugiausia naudota dokumentų bei kitų tyrimo šaltinių analizės, sisteminis, lingvistinis, teleologinis bei kritinis metodai. Analizės metodas naudotas tiriant užsienio ir Lietuvos teisės srities autorių mokslinę literatūrą, nacionalinių teismų bei ESTT praktiką. Sisteminis metodas leido analizuoti reglamente Nr. 650/2012 įtvirtintas taisykles sistemiškai ne tik paties šio teisės akto normų kontekste, bet ir atsižvelgiant į ESTT pateiktus išaiškinimus. Lingvistinis metodas pasitelktas aiškinant reglamente Nr. 650/2012 ir teismų praktikoje vartojamas sąvokas ir teisinius terminus. Teleologinis metodas buvo taikomas siekiant atskleisti tikruosius ES teisės aktų leidėjo ketinimus, lėmusius šio reglamento priėmimą bei tikslus, kurių buvo siekiama įtvirtinant konkrečias teisingumo nustatymo bei taikytinos teisės taisykles. Svarbią reikšmę tyrimui turėjo ir kritinis metodas, kuris naudotas analizuojant paveldėjimo reglamente

įtvirtinto teisinio reguliavimo trūkumus bei siekiant įvertinti, ar esamos taisyklės leidžia pasiekti tikslus, kurių buvo siekiama priimant šį reglamentą.

Darbo originalumas: Autorės žiniomis, Lietuvoje per paskutinius penkerius metus magistro darbų nagrinėjama tema nebuvo apginta. 2020 m. Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete buvo apgintas Gintarės Suškovaitės magistro baigiamasis darbas tema „Palikimo priėmimo pripažinimas tarpvalstybinio paveldėjimo atveju (pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 650/2012)“, tačiau jame autorė dėmesį skyrė palikimo priėmimo pripažinimo procedūrų problematikos atskleidimui. Paveldėjimui taikytinos teisės taisyklių išsami analizė nebuvo atlikta, o teisingumo nustatymo taisyklės apskritai neanalizuotos. 2018 m. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete buvo apgintas Arnoldo Tomaševičiaus magistro baigiamasis darbas tema „Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento (ES) Nr. 650/2012 taikymo problemos įgyvendinant paveldėtojų teises“. Nors šiame darbe ir buvo pabrėžiami tiek teisingumo nustatymo, tiek ir taikytinos teisės taisyklių probleminiai aspektai, tačiau ne itin išsamiai atsižvelgiant į tai, kad šis darbas buvo parašytas praėjus nedaug laiko nuo reglamento taikymo pradžios. Be to, autorius papildomai nagrinėjo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo turinį bei jo reikšmę, o tai nėra šio magistro darbo objektas. Todėl šis magistro darbas nuo nurodytų darbų skiriasi ne tik tikslu ir uždaviniais, bet ir objektu, kuris apsiriboja tik teisingumo nustatymo bei taikytinos teisės taisyklių gilesne analize ir problemų, kylančių jas taikant, identifikavimu.

Mokslinės literatūros, kurioje būtų išsamiai atskleidžiama paveldėjimo reglamento Nr. 650/2012 teisinio reguliavimo, kiek tai susiję su teisingumo nustatymo bei taikytinos teisės taisyklėmis, problematika taip pat nėra daug. Tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo tema rašė S. Bronušienė moksliniuose straipsniuose „Taikytina teisė tarptautinio paveldėjimo byloje“ ir „Testatoriaus laisvė ir jos ribos tarptautinio paveldėjimo byloje“, notaras A. Čirvinskas straipsnyje „Europos paveldėjimo reglamento taikymo problemos notaro veikloje“ bei dr. L. Augytė-Kamarauskienė Lietuvos notarų rūmų išleistame Paveldėjimo teisės vadovėlio skyriuje „Tarptautinis paveldėjimas“. Tačiau nurodyti darbai apsiriboja bendru reglamento nuostatų dėl teisingumo ir taikytinos teisės aptarimu ir jų komentarais ar vieno probleminio aspekto platesne ir visapusiškesne analize. Taigi matyti, kad mokslinio darbo, kuriame būtų sistemiškai analizuojamos tik teisingumo nustatymo bei taikytinos teisės taisyklės ir išskiriamos praktikoje iškylančios jų taikymo problemos, nėra. Be to, nurodytų teisės mokslininkų darbai buvo parašyti 2018-2019 m. Atsižvelgiant į tai, kad per didesnę nei šešerių metų

laikotarpį buvo priimta itin svarbių ir praktikai reikšmingų tiek ESTT, tiek ir nacionalinių teismų sprendimų, kurių analizė pateikiama šiame magistro darbe, tai leidžia teigti, kad šis magistro darbas yra originalus bei naudingas teisės mokslui ir praktikai.

Svarbiausi šaltiniai: atsižvelgiant į darbo tikslą ir išsikeltus uždavinius, svarbiausias magistro darbe naudotas šaltinis - reglamentas Nr. 650/2012 ir jame įtvirtintos teisingumo nustatymo bei taikytinos teisės taisyklės. Atskleidžiant praktinę nagrinėjamos darbo temos pusę ir reglamente įtvirtinto teisinio reguliavimo problemas, didžiausias dėmesys buvo skiriamas ESTT praktikai, aiškinančiai ir plėtojančiai paveldėjimo teisės normų taikymą tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo procese bei generalinių advokatų Maciej Szpunar ir Manuel Campos Sánchez-Bordona išvadoms. Lietuvos Respublikos nacionalinių teismų praktika yra nagrinėjama siekiant parodyti, kaip minėti teismai taiko konkrečias analizuojamo reglamento normas praktikoje. Atskiriems teiginiams pagrįsti bei temos teoriniams aspektams pateikti buvo remiamasi S. Bronušienės, dr. L. Augytės-Kamarauskienės įžvalgomis bei D. A. Popescu, A. L. Calvo Caravaca, F. Marongiu Buonaiuti, A. Davì ir kitų teisės srities autorių moksliniais darbais.

1. Reglamento Nr. 650/2012 tikslai ir taikymo apimtis

1.1. Reglamento Nr. 650/2012 tikslai

Vienas iš pamatinių ES užsibrėžtų tikslų - sukurti bei puoselėti vidaus sienų neturinčią laisvės, saugumo bei teisingumo erdvę, kurioje būtų užtikrinamas laisvas asmenų judėjimas visoje ES (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 1 konstatuojamoji dalis). Ši nevaržoma ES valstybių narių piliečių judėjimo laisvė visoje ES teritorijoje įtakoja, kad vienos ES valstybės narės piliečiai priima sprendimą dėl įvairių priežasčių - socialinių ar politinių pokyčių visuomenėje, geresnių įsidarbinimo ar išsilavinimo galimybių užsienio valstybėje ir pan. - persikelti gyventi į kitą ES valstybę (Europos Parlamentas). Todėl didėjantis piliečių mobilumas ir minėtos priežastys lemia, kad įsitvirtinę kitoje valstybėje asmenys neretai įsigyja joje nekilnojamojo turto, sudaro santuoką, susilaukia vaikų ir galiausiai miršta. Tokios situacijos skatina santykių, kurie peržengia vienos valstybės ribas, atsiradimą. Todėl susiklosčius tokiai tarptautinei situacijai, šių asmenų mirties atveju iššūkiu tampa paveldėjimo klausimas (Bronušienė, 2018, p. 81; Golobardes, 2015, p. 1). Kiekvienos iš ES valstybių narių materialinės paveldėjimo teisės skirtumai, tarptautinės privatinės kolizinės teisės normų įvairovė bei institucijų, į kurias reikia kreiptis norint priimti palikimą, gausa kelia sunkumų asmenims, kurie siekia įgyvendinti savo teises tarpvalstybinio paveldėjimo atveju. Taigi, tokie teisinio reguliavimo skirtumai kliudo ES valstybių narių piliečiams ne tik pasinaudoti savo teise laisvai judėti visoje ES erdvėje, bet ir įgyvendinti teisę į privačią nuosavybę (European Commission, 2009). Todėl, kad būtų palengvintas tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo klausimų sprendimas ES, 2012 m. liepos 4 d. buvo priimtas reglamentas Nr. 650/2012, kuris visiškai įsigaliojo ir yra taikomas nuo 2015 m. rugpjūčio 17 d. (reglamento Nr. 650/2012 84 straipsnis).

Galima išskirti keletą tikslų, kurių buvo siekiama priimant šį teisės aktą. Vienas iš jų - užtikrinti tarptautinės privatinės teisės kolizinių teisės normų, skirtų nustatyti, kuris teismas turi jurisdikciją ir kuri teisė taikoma paveldėjimui, suderinamumą pagal tą patį siejamąjį veiksni - palikėjo įprastinę gyvenamąją vietą jo mirties dieną (angl. *last habitual residence*) (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 23 konstatuojamoji dalis; Golobardes, 2015, p. 1; Crivellaro *et al.*, 2016, p. 227). Taigi, šio teisės akto tikslas nėra suderinti valstybių narių nacionalinės materialinės teisės normas, kadangi šių nuostatų derinimas nepriklauso ES institucijų kompetencijai (Bublienė, 2010, p. 165). To paties siejamojo veiksnio nustatymas tiek jurisdikcijai, tiek ir taikytinai teisei leidžia įgyvendinti *forum ius* atitikties principą, nurodytą reglamento preambulės 27 konstatuojamojoje dalyje - kad

paveldėjimo klausimus nagrinėjanti institucija dauguma atvejų taikytų savo teisę (generalinio advokato Maciej Szpunar 2021 m. liepos 8 d. išvada). Ši nuostata, kartu su reglamento preambulės 37 konstatuojamąja dalimi, pagal kurią tam, kad būtų išvengta palikimo suskaidymo, pagal reglamento taisyklės nustatyta taikytina teisė turėtų reglamentuoti visą palikimą, t. y., visą palikimą sudarantį turtą, neatsižvelgiant į jo pobūdį ir į tai, ar tas turtas yra kitoje valstybėje narėje ar trečiojoje valstybėje, atspindi vieną iš kertinių principų, kuriuo yra grindžiamas paveldėjimo reglamentas - paveldėjimo vieningumo (nedalumo; vientisumo) principą (angl. *unity of succession*; *monist principle*) (Bronušienė, 2018, p. 87; Davi, 2016, p. 35). Aiškinant šias normas sistemiškai matyti, kad paveldėjimo vieningumo principas turi keletą reikšmių - viena vertus, šis principas reiškia, kad visam palikimui turi būti taikoma viena teisė, neatsižvelgiant į palikimą sudarančio turto pobūdį ir jo buvimo vietą (teritorinė arba horizontalioji reikšmė) (Tereszkiewicz, Wysocka-Bar, 2019, p. 885-886), bet kita vertus, ir palikimą reglamentuojančios teisės ir teismo, kompetentingo priimti sprendimą dėl paveldėjimo, tapatumą (Aras Kramar, Vučko, 2020, p. 31; Popescu, 2014, p. 39). A. Davi papildomai išskiria ir funkcinę (vertikaliąją) šio principo reikšmę, kurio svarba pažymima reglamento preambulės 42 konstatuojamojoje dalyje - vienintelio jurisdikciją turinčio teismo kompetencija ir vienintelė visam palikimui taikytina teisė apima visus paveldėjimo etapus - nuo palikimo atsiradimo, atsiskaitymo su kreditoriais iki palikimą sudarančio turto perdavimo įpėdinams (Davi, 2016, p. 37; Tereszkiewicz, Wysocka-Bar, 2019, p. 886; reglamento Nr. 650/2012 preambulės 42 konstatuojamoji dalis). Analizuojamo principo svarba pažymima ir pirmajame ESTT priimtame sprendime *Aleksandra Kubicka* dėl paveldėjimo reglamento taikymo srities (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2017 m. spalio 12 d. sprendimas). Vis dėlto, paveldėjimo vieningumo principas nėra absoliutus ir tam tikrais atvejais ES teisės aktų leidėjas siekė laikytis paveldėjimo skaidymo modelio, kuris dažniausiai pasitaiko santykiuose su trečiosiomis valstybėmis (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2023 m. spalio 12 d. sprendimas). Su analizuojamu principu yra susijęs ir kitas šio teisės akto tikslas - siekti, kad skirtingose valstybėse narėse nebūtų priimami tarpusavyje nesuderinami teismo sprendimai (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. birželio 21 d. sprendimas).

Galiausiai, vienas pagrindinių tikslų, dėl ko ir buvo nuspręsta priimti šį reglamentą - siekis užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą pašalinant kliūtis laisvam asmenų, patiriančių sunkumų įgyvendinant savo teises paveldėjimo, turinčio tarpvalstybinį elementą, judėjimui (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 7 konstatuojamoji dalis; European Commission, 2009). Be kita ko, paveldėjimo reglamentu yra siekiama

veiksmingai užtikrinti, kad piliečiai turėtų galimybę iš anksto, laikantis teisinio saugumo ir nuspėjamumo reikalavimų, organizuoti savo paveldėjimą ES teisingumo erdvėje bei padėti įpėdiniams, testamentinės išskirtinės gavėjams, kitiems palikėjo artimiesiems ir kreditoriams įgyvendinti savo teises tarpvalstybinio paveldėjimo atvejais (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 7 konstatuojamoji dalis). Būtent todėl reglamentu Nr. 650/2012 ES teisės aktų leidėjas sukūrė visiškai naują teisinį instrumentą - Europos paveldėjimo pažymėjimą, kuris turėtų užtikrinti greitesnį ir sklandesnį tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo klausimų ES sprendimą ir suteikti galimybę įpėdiniams, testamentinės išskirtinės gavėjams, testamento vykdytojams arba palikimo administratoriams lengvai įrodyti savo statusą bei įgaliojimus kitoje valstybėje narėje (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 67 konstatuojamoji dalis).

Tad apibendrinant galima teigti, kad reglamente įtvirtintu teisiniu reguliavimu yra siekiama supaprastinti tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo procesą taip užtikrinant piliečių teisinį tikrumą sprendžiant su šiuo procesu susijusius klausimus. Šio siekio įgyvendinimas turėtų padėti išvengti kliūčių pasiekti principinį ES užsibrėžtą tikslą - laisvą asmenų judėjimą visoje ES teritorijoje.

1.2. Reglamento Nr. 650/2012 taikymo ribos

Reglamento Nr. 650/2012 taikymo ribas galima apibrėžti per keturias sritis: pagal objektą (*ratione materiae*) (kategorijos bylų, kurias apima reglamentas) ir subjektus (*ratione personae*), bei laiko (*ratione temporis*) ir teritoriniu (*ratione loci*) aspektais (Nekrošius, 2009, p. 24; Veličkienė, 2003 cituota Pranevičienė, 2014, p. 54). *Ratione materiae* reglamento taikymo sritis apibūdinama pozityviaja ir negatyviaja prasmėmis (Pranevičienė, 2014, p. 56). Pozityvioji kompetencija reglamente yra apibrėžiama plačiai. Nurodoma, kad šis teisės aktas taikomas palikėjų palikimų paveldėjimui ir apima visus civilinės teisės aspektus, susijusius su mirusio asmens palikimo paveldėjimu, neatsižvelgiant į turto, teisių ir pareigų perdavimo dėl mirties formas nesvarbu, ar tai yra savanoriškas perdavimas pagal paskutinę valią dėl turto palikimo, ar perdavimas paveldėjimo pagal įstatymą atveju (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 9 konstatuojamoji dalis, 1 straipsnio 1 dalis). *Doris Margret Lisette Mahnkopf* byloje, susijusioje su sutuoktinių turto teisinio režimo ir paveldėjimo teisės atribojimu, ESTT išaiškino, kad reglamento Nr. 650/2012 1 straipsnio 1 dalis turėtų būti aiškinama taip, kad nacionalinės teisės nuostata, kurioje numatytas susituokusių įgyto turto vertės padidėjimo fiksuoto dydžio kompensavimas mirus vienam iš sutuoktinių, padidinant pergyvenusio

sutuoktinio paveldimą dalį, patenka į paveldėjimo reglamento taikymo sritį (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. kovo 1 d. sprendimas). ES įstatymų leidėjas, apibrėždamas analizuojamo reglamento taikymo sritį, tiesiogiai nenurodo, kad šis teisės aktas yra taikomas tik esant paveldėjimui su tarptautiniu elementu (Davì, 2016, p. 25). Kaip akcentuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) praktikoje, apie tarptautinį šio teisės akto pobūdį galima spręsti iš reglamento preambulės 7 ir 67 konstatuojamųjų dalių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, reglamentas Nr. 650/2012, priimtas remiantis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 81 straipsnio 2 dalies pagrindu, yra skirtas užtikrinti teisminį bendradarbiavimą būtent tarpvalstybinio pobūdžio civilinėse bylose (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 1 ir 2 konstatuojamosios dalys; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas). Pažymėtina, kad reglamentas nepateikia nei „tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo“ sąvokos, nei aplinkybių, kurios padėtų paveldėjimo klausimus sprendžiančiai institucijai nustatyti tokį bylos pobūdį, sąrašo (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada). ES notarų tarybos atliktame tyrime nurodoma, kad net 52% apklausoje dalyvavusių notarų susiduria su abejonėmis dėl to, ar konkrečiu atveju turi būti taikomas paveldėjimo reglamentas, ir 24% iš jų nėra tikri, kada paveldėjimas turi tarpvalstybinio pobūdžio elementą (Notaries of Europe, 2023, p. 25).

Teisės doktrinoje nurodoma, kad nustatant tarpvalstybinio pobūdžio elementą paveldėjimo bylose, reikėtų įvertinti visas bylos aplinkybes, visų pirma palikėjo gyvenamąją vietą mirties momentu, palikimą sudarantį turtą bei jo buvimo vietą (Aras Kramar, Vučko, 2020, p. 10). Tam tikrų gairių pateikia ir ESTT praktika. Vienoje iš bylų nurodoma, kad paveldėjimo klausimą sprendžianti institucija pirmiausia turėtų nustatyti valstybę narę, kurioje buvo palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta jo mirties dieną, ir, antra, ar ši vieta gali būti nustatyta kitoje valstybėje narėje dėl kito su palikimu susijusio elemento buvimo kitoje nei palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas). Be kitų teisės doktrinoje nurodomų aplinkybių galima atsižvelgti ir į įpėdinius, testamentinės išskirtinės gavėjus ar kitus palikėjo artimuosius, taip pat palikėjo pilietybę (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada). Plėtodamas savo doktriną ESTT byloje *E. E.* nurodė, kad į sąvoką „tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimas“ taip pat patenka situacijos, kai palikėjas, turėdamas valstybės narės pilietybę, savo mirties dieną gyveno kitoje valstybėje narėje, tačiau nebuvo nutraukęs ryšių su savo pilietybės valstybe, kurioje yra jo palikimą sudarantis turtas, o jo įpėdinių gyvenamoji vieta yra

abiejose valstybėse narėse (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas).

Negatyviosios reglamento taikymo ribos apibrėžia, kad reglamentas Nr. 650/2012 netaikomas mokesčių, muitų ar administraciniams klausimams (reglamento Nr. 650/2012 1 straipsnio 1 dalis). Reglamento 1 straipsnio 2 dalis pateikia platų išimtinių sričių sąrašą, kurioms minėtas teisės aktas taip pat nėra taikomas (pavyzdžiui, klausimams, susijusiems su fizinių asmenų statusu, šeiminiiais santykiais, sutuoktinių turto režimais, žodžiu pareikštos paskutinės valios dėl turto palikimo galiojimui formos prasme ir kt.) (reglamento Nr. 650/2012 1 straipsnio 2 dalis). Taigi, paveldėjimo reglamentas neturėtų būti taikomas kitoms nei paveldėjimas civilinėms teisės sritims (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 11 konstatuojamoji dalis). Reglamento taikymo aspektu aktuali *Aleksandra Kubicka* byla, kurioje ESTT išaiškino, kad pagal reglamento Nr. 650/2012 1 straipsnio 2 dalies k ir l punktus bei 31 straipsnį draudžiama atsisakyti pripažinti taikytinoje paveldėjimo teisėje nustatytos testamentinės išskirtinės *per vindicationem* sukeltas materialines teises pasekmes palikimo atsiradimo metu dėl to, kad palikimas yra susijęs su nuosavybės teise į nekilnojamąjį turtą, esantį toje valstybėje narėje, kurios teisės aktai šio instituto nereglamentuoja (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2017 m. spalio 12 d. sprendimas). Galimybę pasisakyti dėl paveldėjimo reglamento taikymo apimties turėjo ir Lietuvos apeliacinis teismas, pasak kurio, reikalavimas panaikinti palikimo perėmimo valstybei liudijimą, kurio pagrindu nekilnojamojo turto registre buvo įregistruotos atsakovės nuosavybės teisės į ginčo žemės sklypą, nepatenka į reglamento Nr. 650/2012 taikymo sritį (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Taikymo srities *ratione personae* atžvilgiu paveldėjimo reglamentas apskritai nesprendžia ir tik nurodo, kad jis yra taikomas palikėjų palikimų paveldėjimui (reglamento Nr. 650/2012 1 straipsnio 1 dalis). Nors būtų galima teigti, kad esminę reikšmę apibūdinant subjektinę reglamento taikymo sritį galėtų turėti palikėjo pilietybė ar jo įprastinė gyvenamoji vieta, tačiau jokia reglamento nuostata tokio reikalavimo nenumato (Davì, 2016, p. 33). Tiek reglamento preambulės 38 konstatuojamoji dalis, kurioje teigiama, kad piliečiams turėtų būti sudarytos galimybės pasirinkti paveldėjimui taikytiną teisę, tiek ir reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnio nuostata, yra skirtos bet kuriam asmeniui, nepaisant to, ar jis yra ES valstybės narės ar trečiosios valstybės pilietis (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2023 m. spalio 12 d. sprendimas). Taip pat nėra būtina, kad palikėjo paskutinė įprastinė gyvenamoji vieta jo mirties dieną būtų valstybėje narėje. Tačiau esant tokiai situacijai tam, kad būtų galima taikyti paveldėjimo reglamento

nuostatas, būtina, kad valstybės narės teismas turėtų jurisdikciją pagal reglamente įtvirtintas teisingumo nustatymo taisykles, o tai gali būti įgyvendinama tenkinant 10 straipsnio 1 dalies b punkte ir 2 dalyje nustatytus subsidiariosios jurisdikcijos arba 11 straipsnyje numatytos *forum necessitatis* taisyklės reikalavimus (Davi, 2016, p. 33).

Kalbant apie reglamento *ratione loci*, bendra taisyklė yra ta, kad šis dokumentas yra taikomas visose ES valstybėse narėse, išskyrus Airiją ir Daniją. Be to, reglamentas netaikomas ir Jungtinei Karalystei. Šios valstybės nedalyvavo priimant šį reglamentą ir jis joms nėra privalomas ar taikomas (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 82 ir 83 konstatuojamosios dalys). Atkreiptinas dėmesys, kad paveldėjimo reglamento 3 straipsnyje nėra pateikiama nei „valstybės narės“, nei „trečiosios valstybės“ sąvokų. Tuo tarpu 2009 m. spalio 14 d. Europos Komisijos Pasiūlyme dėl Europos parlamento ir Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti (toliau - Europos Komisijos pasiūlymas dėl reglamento) 1 straipsnio 2 dalyje buvo nurodyta, kad valstybė nare yra laikoma bet kuri valstybė narė, išskyrus Daniją, Jungtinę Karalystę ir Airiją (European Commission, 2009). Tačiau teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad sąvokos „valstybė narė“ ir „trečioji valstybė“ turėtų būti aiškinamos atitinkamai kaip valstybė, kuriai paveldėjimo reglamentas yra privalomas, ir valstybė, kuriai jis nėra privalomas ar taikomas. Todėl minėtos trys valstybės, kurios nedalyvavo priimant šį reglamentą, turėtų būti prilyginamos trečiosioms valstybėms (Davi, 2016, p. 470).

Ratione temporis reglamento taikymo sritis apibrėžta jo 83 ir 84 straipsniuose. Pastarasis straipsnis nurodo, kad 2012 m. liepos 4 d. priimtas reglamentas Nr. 650/2012 įsigaliojo dvidešimtą dieną po jo paskelbimo ES oficialiajame leidinyje, o pradėtas taikyti pilna apimti - 2015 m. rugpjūčio 17 d. ar vėlesnę dieną mirusių asmenų palikimo paveldėjimui reglamentuoti (reglamento Nr. 650/2012 84 straipsnis). Iki nurodytos datos pradėtus paveldėjimo procesus ir toliau reglamentuos nacionalinės tarptautinės privatinės teisės normos arba tarptautinės konvencijos, jei su paveldėjimu susijusi valstybė yra šios konvencijos narė (Bronušienė, 2018, p. 84). Tuo tarpu 83 straipsnis įtvirtina pereinamojo laikotarpio nuostatas, kai paskutinės valios dėl turto palikimo pareiškimas buvo surašytas ar palikimui reglamentuoti taikytina teisė buvo pasirinkta iki 2015 m. rugpjūčio 17 d. (reglamento Nr. 650/2012 83 straipsnis).

Taigi, tam, kad paveldėjimo teisiniais santykiams reglamentuoti būtų galima taikyti reglamentą Nr. 650/2012, reikia nustatyti, ar nagrinėjamas klausimas patenka į visas keturias minėto teisės akto taikymo sritis. Kiekvienu atveju reikia įvertinti, ar: 1)

paveldėjimo byla turi tarpvalstybinio pobūdžio elementą; 2) paveldėjimo byla patenka į materialiąją šio teisės akto taikymo sritį; 3) kompetentinga nagrinėti paveldėjimo klausimą institucija turi jurisdikciją pagal reglamente nustatytas taisykles; 4) palikėjas mirė reglamento įsigaliojimo arba vėlesnę dieną; 5) paveldėjimo klausimas susijęs su ES valstybe nare, išskyrus Daniją ir Airiją.

2. Teisingumo nustatymo taisyklės reglamente Nr. 650/2012

2.1. Teismo sąvokos problematika

Reglamento Nr. 650/2012 3 straipsnio 2 dalies pirmoje pastraipoje, pateikiančioje termino „teismas“ sąvoką matyti, kad ji apima bet kurią teisminę instituciją ir visas kitas institucijas bei teisės specialistus, turinčius kompetenciją paveldėjimo klausimais, kurie vykdo teismines funkcijas arba vykdo veiklą vadovaudamiesi teisminės institucijos suteiktais įgaliojimais ar jos prižiūrimi. Taip pat turi būti tenkinamos ir kitos sąlygos, susijusios su institucijos ir teisės specialistų nešališkumu ir visų šalių teise būti išklausytomis. Galiausiai, turi būti sudarytos galimybės apskusti institucijų ir teisės specialistų, siekiančių būti teismu reglamento prasme, sprendimus apeliacine tvarka arba kitokios peržiūros būdu, bei tokie jų sprendimai turi turėti panašią galią ir poveikį kaip ir teisminių institucijų sprendimai. Pagal to paties straipsnio 2 dalies antrą pastraipą, valstybės narės turi pranešti Komisijai apie nurodytas kitas institucijas ir teisės specialistus (reglamento Nr. 650/2012 3 straipsnis). ESTT išaiškino, kad toks pranešimas Komisijai sukuria tik prezumpciją, kad nacionalinės institucijos, apie kurias ji buvo informuota, yra „teismai“, kaip tai suprantama pagal šį reglamentą. Todėl esminę reikšmę nustatant, ar atitinkamos valstybės narės institucijai privalomos šiame reglamente nustatytos teisingumo taisyklės, turi ne jos įtraukimas į kitų institucijų ir teisės specialistų sąrašą, parengtą remiantis informacijos pateikimu, o tai, ar ji atitinka reglamento 3 straipsnio 2 dalyje numatytas sąlygas (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. sprendimas). Taigi, kaip pažymi ESTT, šiame straipsnyje apibrėžtos teismo sąvokos reikšmė yra platesnė nei SESV 267 straipsnyje vartojamos tos pačios sąvokos reikšmė (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. rugsėjo 1 d. sprendimas) ir ji šiame teisės akte suprantama funkcinė, o ne institucinė prasme (Teise.pro).

Ne tik iš ESTT sprendimo, bet ir iš paties reglamento preambulės teksto matyti, kad ES įstatymų leidėjas terminą „teismas“ pasirinko aiškinti plačiai atsižvelgiant į tai, kad valstybėse narėse paveldėjimo klausimams nagrinėti yra sukurtos įvairios sistemos, kurios kiekvienoje valstybėje narėje iš esmės skiriasi. Taigi, pagal reglamentą terminas „teismas“ apima ne tik teismines funkcijas vykdančius teismus tiesiogine šio žodžio prasme, bet ir notarų ar registravimo tarnybas, kai jie tam tikrais paveldėjimo klausimais vykdo teismines funkcijas, kaip antai teismai, bei teisės specialistus, kurie vykdo su konkrečiais paveldėjimo atvejais susijusias teismines funkcijas, vadovaudamiesi teismo

suteiktais įgaliojimais. Tačiau pabrėžiama, kad į šį terminą neturėtų patekti neteisminės institucijos, tarp jų ir notariai, kurie pagal nacionalinę teisę turi teisę nagrinėti paveldėjimo klausimus, tačiau nevykdo teisminių funkcijų (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 20 konstatuojamoji dalis).

Nenuostabu, kad ES įstatymų leidėjo pasirinkimas įtvirtinti plačią teismo sąvoką praktikoje sukėlė neaiškumų. Todėl ESTT turėjo net keletą galimybių pateikti tam tikras šios sąvokos gaires. Byloje *WB* ESTT sprendė klausimą, ar notaras, kuris rengia paveldėjimo pažymėjimą bendru visų notarinės procedūros šalių prašymu, yra „teismas“ paveldėjimo reglamento 3 straipsnio 2 dalies prasme. Išanalizavęs Lenkijos nacionalinės teisės nuostatas, kiek tai siejasi su notarų atliekamomis funkcijomis, ESTT padarė išvadą, kad notaras, atlikdamas tokią funkciją, nėra „teismas“ reglamento prasme. Tokia ESTT pozicija grindžiama tuo, kad Lenkijos notarų veikla išduodant paveldėjimo pažymėjimą nėra susijusi su teisminių funkcijų vykdymu. Primindamas savo ankstesnę praktiką ESTT nurodė, kad teisminių funkcijų vykdymas reiškia, jog atitinkamai institucijai yra suteikiami įgaliojimai išspręsti klausimus, kurie gali lemti nesutarimus tarp šalių. Tai reiškia, kad šių funkcijų įgyvendinimas yra susijęs su institucijos kompetencija išspręsti ginčą. Todėl laikytina, kad institucija vykdo teismines funkcijas, kai ji gali būti kompetentinga kilus ginčui dėl paveldėjimo (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. sprendimas). Tačiau toks ESTT išaiškinimas reiškia, kad tik nedaugelyje valstybių narių notariai bus laikomi teismais paveldėjimo reglamento prasme (Limante, 2021, p. 50).

Panašaus pobūdžio klausimas buvo analizuojamas ir kitoje ESTT nagrinėtoje byloje *E. E.*, kurioje LAT pateikdamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą siekė išsiaiškinti, ar Lietuvos notariai, kurie užveda paveldėjimo bylas, išduoda paveldėjimo teisės liudijimus ir atlieka kitus veiksmus, reikalingus, kad įpėdiniai galėtų įgyvendinti savo teises, atsižvelgiant į tai, kad savo veikloje notariai vadovaujasi nešališkumo ir nepriklausomumo principais, o jų priimti sprendimai saisto juos pačius ar teismines institucijas, ir kurių veiksmai gali būti skundžiami teismui, laikytini teismu paveldėjimo reglamento prasme. ESTT pažymėjo, jog Lietuvos notarų atliekami veiksmai, kiek tai susiję su nacionalinio paveldėjimo teisės liudijimo išdavimu, nereiškia teisminių funkcijų vykdymo, tačiau nurodė, kad tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, t. y. LAT (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas). LAT, remdamasis Notariato įstatymu bei kasacinio teismo praktika pažymėjo, kad Lietuvoje notarams įstatymas suteikia teisę juridškai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus. Ši funkcija

lemia išvadą, kad notaras neturi kompetencijos nei nagrinėti asmenų ginčų ir priimti sprendimų dėl klausimų, kurie sukėlė tokį ginčą, nei nustatinėti faktinių aplinkybių, kurios nėra aiškos ir akivaizdžios, ar priimti dėl jų sprendimo. Dėl šios priežasties LAT konstatavo, kad Lietuvos notarų atliekamas nacionalinio paveldėjimo teisės liudijimo išdavimas nereikia teisminių funkcijų vykdymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Su tokia LAT pozicija ir išvada galima sutikti, kadangi ji atitinka tiek nacionalinį teisinį reguliavimą, tiek ir ESTT prejudiciniame sprendime pateiktą išaiškinimą. Tačiau problema šioje argumentacijoje yra ta, kad, kaip pažymi ir prof. habil. dr. V. Nekrošius, LAT visiškai neatsižvelgė į ESTT prejudiciniame sprendime nurodytą išaiškinimą, kad teismo statusas taip pat gali būti kildinamas iš to, kad atitinkamos valdžios institucijos ir teisės specialistai vykdo veiklą vadovaudamiesi teisminės institucijos suteiktais įgaliojimais ar jos prižiūrimi (Teise.Pro). Šis aspektas netgi buvo paminėtas ir pačioje LAT nutartyje. Kaip minėta, tam, kad institucija ar teisės specialistas galėtų būti laikomas „teismu“ reglamento prasme, jis turi: 1) vykdyti teismines funkcijas arba 2) veikti pagal teisminės institucijos suteiktus įgaliojimus, arba 3) veikti kontroliuojant teisminei institucijai (reglamento Nr. 650/2012 3 straipsnio 2 dalis). Tai, kad šios funkcijos atskiriamos jungtuku „arba“ (Pazdan, Zachariasiewicz, 2020, p. 162), leidžia daryti išvadą, kad tam, jog institucija būtų laikoma teismu, pakaktų tik vienos iš alternatyvių sąlygų tenkinimo, t. y., net jeigu institucija ir nevykdo teisminių funkcijų (nenagrinėja ginčų), bet ji veikia arba pagal teisminės institucijos suteiktus įgaliojimus, arba kontroliuojama teisminės institucijos, tuomet tokia institucija šios nuostatos prasme galėtų būti laikoma teismu. Šio aspekto neįvertino nei ESTT *WB* byloje, nei LAT. Dėl minėtos priežasties šie teismų sprendimai susilaukė teisės srities mokslininkų kritikos (Pazdan, Zachariasiewicz, 2020, p. 164; Teise.Pro).

Aptariamu aspektu svarbi ir ESTT nagrinėta *Vincent Pierre Oberle* byla (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. birželio 21 d. sprendimas). Analizuojant pastarąją bylą kartu su *WB* ir *E. E.* bylomis, šios iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti prieštaringos (Wilderspin, 2020, p. 52). *Vincent Pierre Oberle* byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs Berlyno (Vokietijos) aukštesnysis apygardos teismas siekė išsiaiškinti, ar išduodant nacionalinį paveldėjimo pažymėjimą reikia vadovautis reglamento Nr. 650/2012 4 straipsnyje nustatyta jurisdikcijos taisykle (Wilderspin, 2020, p. 49-50). ESTT šioje byloje nusprendė, kad Šionebergo (Vokietijos) apylinkės teismas, į kurį kreipėsi pareiškėjas su prašymu išduoti nacionalinį paveldėjimo pažymėjimą, išduodamas šį dokumentą, turi vadovautis reglamento Nr. 650/2012 4 straipsnyje nurodyta jurisdikcijos taisykle (Santaló Goris, 2020), kadangi ja reglamentuojamas ir nacionalinių paveldėjimo

pažymėjimų išdavimas, neatsižvelgiant į tai, ar jis išduodamas ginčo ar ne ginčo tvarka (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. birželio 21 d. sprendimas). Tuo tarpu Lietuvos ir Lenkijos notarai, iš esmės atlikdami tą pačią funkciją kaip ir Šionebergo (Vokietijos) apylinkės teismas analizuojamoje byloje, negali vadovautis reglamente Nr. 650/2012 įtvirtintomis jurisdikcijos taisyklėmis, įskaitant ir 4 straipsnį, kadangi jų atliekamas nacionalinio paveldėjimo teisės liudijimo (pažymėjimo) išdavimas nesusijęs su teisminių funkcijų vykdymu (Wilderspin, 2020, p. 52). Visgi, kaip pažymi generalinis advokatas Maciej Szpunar, sąvoka „teismas“ turi būti aiškinama kaip apimanti ne tik teismą, vykdančią teismines funkcijas, bet ir teismą tiesiogine šio žodžio prasme, kuris nevykdo tokių funkcijų tam tikroje byloje (generalinio advokato Maciej Szpunar 2018 m. vasario 22 d. išvada). Todėl galima teigti, kad šio reglamento 4 straipsnyje apibrėžiama jurisdikcijos taisyklė taikoma ir teismui siaurąja prasme (t. y. atsižvelgiant į institucinį, o ne funkcinį kriterijų), visų nagrinėjamų, su paveldėjimu susijusių, bylų atvejais, net jeigu ir nėra priimamas sprendimas, kuriuo išsprendžiamas ginčas, t. y., net jei ir nėra vykdomos teisminės funkcijos, pavyzdžiui, išduodant nacionalinį paveldėjimo teisės liudijimą (pažymėjimą), kaip kad nagrinėjamoje *Vincent Pierre Oberle* byloje (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada). Taigi, Vokietijos teismas yra teismas tikrąja to žodžio prasme, kadangi jis yra teismų sistemos dalis, todėl jis privalo vadovautis reglamento jurisdikcijos taisyklėmis net jeigu ir nevykdo konkrečioje paveldėjimo byloje teisminių funkcijų, tuo tarpu notarai Lietuvoje ir Lenkijoje priskiriami neteisminėms institucijoms, kurios nevykdo teisminių funkcijų, ir kurioms paveldėjimo reglamento tarptautinio teisingumo taisyklės netaikytinos (Wilderspin, 2020, p. 52-53).

Svarbu pažymėti, kad toks teismo sąvokos apibrėžimas nėra savitikslis. Tai, jog neteisminė institucija priskiriama „teismams“ reglamento prasme, sukelia kelis svarbius padarinius, iš kurių vienas susijęs su tarptautine teismų jurisdikcija, kitas - su tokios institucijos priimtų sprendimų judėjimo sistema (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada). Pirmiausia, vadovautis jurisdikcijos taisyklėmis, įtvirtintomis reglamento Nr. 650/2012 II skyriuje privalo tik „teismai“ (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 20 konstatuojamoji dalis). Tuo tarpu tai, ar atitinkamos valstybės narės notarams privalomos teisingumo nustatymo taisyklės, turėtų priklausyti nuo to, ar pagal reglamentą jie priskiriami teismams (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 21 konstatuojamoji dalis). Jeigu notarai vykdo teismines funkcijas, jie privalo vadovautis jurisdikcijos taisyklėmis ir jų priimti sprendimai laikomi teismo sprendimais, kaip nurodyta reglamento 3 straipsnio 1 dalies g punkte, o tokių sprendimų

judėjimas ES turėtų būti vykdomas laikantis nuostatų dėl teismo sprendimų pripažinimo, vykdytinumo ir vykdymo. Priešingai, kai notarai nevykdo teisminių funkcijų, jiems nėra privalomos jurisdikcijos taisyklės ir jų priimami sprendimai yra laikomi autentiškais dokumentais, kurių judėjimas ES turėtų būti vykdomas laikantis nuostatų dėl autentiškų dokumentų (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 22 konstatuojamoji dalis).

Atsižvelgiant į analizuotos sąvokos problematiką, autorės nuomone, teisminių funkcijų vykdymo samprata paveldėjimo reglamento kontekste turėtų būti aiškinama plačiau, siejant ją ne vien tik su galimybe išspręsti tarp šalių kilusį ginčą, ypač atsižvelgiant į tai, kad reglamento 3 straipsnio 2 dalyje apibrėžtos teismo sąvokos reikšmė yra platesnė nei SESV 267 straipsnyje vartojamos tos pačios sąvokos reikšmė (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. rugsėjo 1 d. sprendimas). Paveldėjimo reglamente kalbama ne tik apie ginčus kaip, pavyzdžiui, Reglamento Nr. 1215/2012 atveju, kurio tikslas yra palengvinti kreipimąsi į teismą ir nustatyti, kurios valstybės narės teismai turi jurisdikciją nagrinėti ginčus, kylančius iš civilinių ir komercinių teisinių santykių (Europos e. teisingumo portalas). Reglamentas Nr. 650/2012 kalba apskritai apie galimybę palikėjo įpėdiniams sklandžiai ir veiksmingai priimti palikimą valstybėje narėje, kai paveldėjimo byla turi tarptautinį elementą pavyzdžiui dėl to, kad turtas yra kitoje valstybėje. Be to, Lietuvoje paveldėjimo procedūros pradžia - paveldėjimo bylos užvedimas, paveldėjimo teisės liudijimo išdavimas ir pan. - siejami būtent su notaru, o ne su teismų atliekamais veiksmais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje), ir atlikdamas šias funkcijas notaras neturi spręsti ginčo tarp šalių (Pazdan, Zachariasiewicz, 2020, p. 174). Tačiau jeigu tokios procedūros metu ginčas kyla, jį sprendžia teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Taip pat notarai, net ir nacionalinio paveldėjimo atvejais sprenddami klausimą dėl paveldėjimo bylos užvedimo, sprendžia jurisdikcijos klausimą (Teise.Pro) ir tvarkydami paveldėjimo bylas taiko teisę, tarpvalstybinio paveldėjimo atvejais tai gali būti ir užsienio teisė, o tai yra funkcijos, kurias vykdo ir teismai (Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 1994 33 straipsnis; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002 (toliau - CPK) 3, 782, 808 straipsniai; Pazdan, Zachariasiewicz, 2020, p. 174).

Be to, Lietuvoje notarai atitinka ir kitas paveldėjimo reglamento 3 straipsnio 2 dalyje nurodytas sąlygas: notarai, vykdydami savo funkcijas, užtikrina visų paveldėjimo byloje suinteresuotų asmenų teises ir interesus bei nešališkumą jų atžvilgiu; jų veiksmai (paveldėjimo teisės liudijimo išdavimas ar atsisakymas jį išduoti) gali būti skundžiami teismui; notaro išduotas paveldėjimo teisės liudijimas - nors pagal įstatymus ir nėra laikomas sprendimu, turinčiu *res judicata* galią, tačiau jis saisto ne tik teismą, kuris tuo

pačiu klausimu negali priimti kito sprendimo, nebent jį panaikintų, bet ir notarą, kuris negali pakartoti šios procedūros, kol teismas nepanaikino jos rezultatų - yra nuosavybės atsiradimo ir registravimo pagrindas, todėl toks dokumentas paveldėjimo teisiniuose santykiuose turi panašią galią kaip ir teismo sprendimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje; Augytė-Kamarauskienė, 2018, p. 449). Atsižvelgiant į tai manytina, kad Lietuvos notari paveldėjimo reglamento nuostatų kontekste galėtų būti laikomi teismais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje), o esamas teisinis reguliavimas kenkia efektyviam reglamento taikymui ir vienodam tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo bylų sprendimui.

Taigi matyti, kad ES įstatymų leidėjo pasirinkimas įtvirtinti platų „teismo“ sąvokos apibrėžimą sukėlė neaiškumų paveldėjimo bylas nagrinėjančioms institucijoms. Kaip pažymėjo ESTT byloje *WB ir LAT*, atitinkamai Lenkijos bei Lietuvos notari, išduodami nacionalinius paveldėjimo teisės liudijimus (pažymėjimus), nevykdo teisminių funkcijų, todėl nėra laikomi „teismais“ paveldėjimo reglamento prasme. Dėl šios priežasties jie negali vadovautis reglamento jurisdikcijos taisyklėmis.

2.2. Bendrosios jurisdikcijos taisyklė reglamente Nr. 650/2012

Bendrosios jurisdikcijos taisyklė įtvirtinta reglamento Nr. 650/2012 4 straipsnyje. Šis straipsnis numato, kad priimti sprendimą dėl viso palikimo paveldėjimo turi tos valstybės narės teismai, kurios teritorijoje buvo įprastinė palikėjo gyvenamoji vieta jo mirties dieną (reglamento Nr. 650/2012 4 straipsnis). Kaip pažymi Klaipėdos apygardos teismas, ši nuostata įtvirtina principinę jurisdikcijos koncentracijos taisyklę (Klaipėdos apygardos teismo 2024 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje). Šia taisykle ES įstatymų leidėjas iš esmės siekia užtikrinti tinkamą teisingumo vykdymą ES (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 23 konstatuojamoji dalis), kuris būtų pasiekiamas sutelkiant palikimo administravimą vienoje institucijoje, taip išvengiant rizikos, kad paveldėjimo procedūros gali būti pradedamos kelių skirtingų valstybių narių institucijose (Popescu, 2014, p. 30).

Analizuojant reglamento 3 straipsnį galima pastebėti, kad ES teisės aktų leidėjas priėmė sprendimą nepateikti palikėjo „įprastinės gyvenamosios vietos“ sąvokos, nors reglamento prasme ji yra viena svarbiausių. Remiantis ESTT jurisprudencija, kai ES teisės nuostatose nėra nukreipiama į valstybių narių teisę, siekiant nustatyti tokios normos prasmę ir apimtį, šios nuostatos visoje ES turi būti aiškinamos autonomiškai ir vienodai atsižvelgiant ne tik į jų tekstą, bet ir į kontekstą bei nagrinėjamo teisės akto tikslus (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. kovo 1 d. sprendimas). Taigi, įprastinės

gyvenamosios vietos sąvoka yra autonominio aiškinimo sąvoka. Kaip pažymi generalinis advokatas Manuel Campos Sánchez-Bordona, esant priešingai situacijai, reglamentą taikančios institucijos turėtų galimybę šį terminą interpretuoti skirtingai, o tai galėtų kelti pavojų vienodam šio teisės akto taikymui. Nors nėra atmetama galimybė remtis „įprastinės gyvenamosios vietos“ apibrėžimu, vartojamu kituose ES teisės aktuose, tačiau kiekvienas ES teisės aktas ir jame pateikiamos sąvokos turi būti aiškinamos autonomiškai (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada). Tačiau tai nereiškia, kad nustatant palikėjo paskutinę įprastinę gyvenamąją vietą bet kokių atveju negalima atsižvelgti į ESTT nurodytus šios vietos nustatymo kriterijus kitose bylose² (Bronušienė, 2018, p. 100). Vis dėlto, šie kriterijai turėtų būti vertinami atsižvelgiant į konkrečius būtent paveldėjimo reglamento tikslus, aptartus pirmoje magistro darbo dalyje. Todėl, pirmiausia, įprastinė gyvenamoji vieta turėtų būti nustatoma remiantis pačiame paveldėjimo reglamente nurodytais kriterijais, o kitais tik papildomai (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada). Taigi, teismas, sprendamas dėl palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos paveldėjimo reglamento nuostatų kontekste, kiekvienu atveju turi atsižvelgti į reglamento preambulės 23–24 konstatuojamosiose dalyse nurodytus kriterijus ir vertinti individualios bylos aplinkybes tam, kad būtų tinkamai nustatyta palikėjo socialinių, ekonominių, šeiminių ir emocinių interesų buvimo vieta (Bronušienė, 2019, p. 149; reglamento Nr. 650/2012 preambulės 23 ir 24 konstatuojamosios dalys). Pažymėtina, kad siekiant užtikrinti tinkamą paveldėjimo vieningumo principo veikimą, įprastinės gyvenamosios vietos kriterijus turėtų būti aiškinamas kaip reikalaujantis, kad palikėjas mirties metu turėtų tik vieną įprastinę gyvenamąją vietą. Priešingas reglamento nuostatų aiškinimas lemtų palikimo suskaidymą ir minėto principo pažeidimą (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas).

Vis dėlto ES teisės aktų leidėjo sprendimas nepateikti analizuojamos sąvokos apibrėžimo kai kurių autorių yra kritikuojamas. Teigiama, kad sąvokos neapibrėžtumas lemia šio siejamojo veiksnio nestabilumą, o tai kenkia teisinio aiškumo principui, nes leidžia skirtingai aiškinti šį terminą įvairiose valstybėse narėse ypač atsižvelgiant į tai, kad reglamento valstybės narės nacionalinėje teisėje numato skirtingus kriterijus gyvenamajai vietai nustatyti. Dėl to ES piliečiai negali visapusiškai pasinaudoti savo laisvo judėjimo teise, o tai, kaip nurodo J. Bost, buvo reglamento rengėjų klaida (Kum, 2019, p. 25; Atallah, 2015, p. 132; Bost, 2013, p. 1161). Todėl kai kurie autoriai teigia,

² Pavyzdžiui: Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1992 m. liepos 8 d. sprendimas; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2004 m. lapkričio 11 d. sprendimas; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. liepos 17 d. sprendimas; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas.

kad „įprastinė gyvenamoji vieta“ turėtų būti aiškiai apibrėžta kaip teisinė sąvoka reglamente, kadangi tai užtikrintų didesnę nuoseklumą ir teisinį tikrumą bei vienodą jos aiškinimą skirtingose ES jurisdikcijose. Tai leistų sumažinti potencialių teisminių ginčų dėl netiksliai nustatytos gyvenamosios vietos kilimo tikimybę (Atallah, 2015, p. 135; Bost, 2013, p. 1162).

Tačiau ne visi autoriai tokiam požiūriui pritaria. Kaip nurodo Makso Planko lyginamosios ir tarptautinės privatinės teisės institutas (toliau - institutas), tiek tarptautiniu, tiek ES lygmeniu yra sukurti įvairūs asmens gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai, suteikiantys pakankamai lankstumo vertinant šią sąvoką kiekvienu konkrečiu atveju (Dutta *et al.*, 2010, p. 605). Prieštaraujant nuomonei, kad apibrėžties nebuvimas yra ES teisėkūros subjekto klaida (Bost, 2013, p. 1161; Kum, 2019, p. 25), Calvo Caravaca teigia, kad toks sprendimas buvo priimtas sąmoningai. Atsižvelgiant į galimų situacijų įvairovę, būtų itin sudėtinga pateikti konkretų ir išsamų apibrėžimą, kuris galėtų apimti jas visas. Aiškaus apibrėžimo nebuvimas leidžia lanksčiau vertinti kiekvieną individualią situaciją, ypač atsižvelgiant į tai, kad reglamento konstatuojamosiose dalyse yra pateikiamos gairės, kaip veiksmingai aiškinti šią sąvoką (Calvo Caravaca, 2016, p. 302). Kaip nurodoma reglamente, įprastinės gyvenamosios vietos vertinimas turėtų būti grindžiamas visų palikėjo gyvenimo aplinkybių kelerius metus prieš mirtį bei jo mirties dieną vertinimu, atsižvelgiant į visus svarbius faktinius elementus. Dėmesys turėtų būti skiriamas palikėjo buvimo atitinkamoje valstybėje trukmei bei reguliarumui, taip pat šio buvimo aplinkybėms ir priežastims. Taip nustatyta įprastinė gyvenamoji vieta turėtų atspindėti glaudų ir stabilų ryšį tarp palikėjo ir atitinkamos valstybės, atsižvelgiant į konkrečius šio reglamento tikslus (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 23 konstatuojamoji dalis). Pasak S. Bronušienės ir ESTT, būtent trukmė ir reguliarumas galėtų rodyti, kad palikėjas palaiko stabilius ryšius su konkrečia valstybe, o nėra joje tik laikinai. Vis dėlto, paveldėjimo reglamentas nenumato, kokia turėtų būti minimali buvimo valstybėje trukmė tam, kad ji taptų įprastine palikėjo gyvenamąja vieta (Bronušienė, 2018, p. 100; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas). Remiantis reglamento 10 straipsnio 1 dalies b punkte numatyta subsidiariosios jurisdikcijos taisykle, galima teigti, kad gali būti sudėtinga pakeisti gyvenamąją vietą per trumpesnę nei penkerių metų laikotarpį (Antoci). Tačiau atsižvelgiant į šių dienų gyvenimo tempą, toks laikotarpis atrodo per ilgas (Bronušienė, 2018, p. 100). Nors buvimo valstybėje trukmė gali rodyti tam tikrą stabilumą, tačiau ji pati savaime negali būti lemiamas veiksnys, rodantis asmens glaudų ryšį su valstybe ir patvirtinantis, kad būtent šioje valstybėje buvo palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta. Svarbesnę reikšmę turi

veiksniai, kurie parodo asmens socialinę ir šeiminių integraciją į valstybę (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada), kaip pavyzdžiui, ilgalaikė būsto nuoma, profesinės veiklos vykdymas, valstybinės kalbos mokėjimas, artimi santykiai su vietiniais gyventojais, vaikų mokymasis mokykloje ir kitos aplinkybės (Calvo Caravaca, 2016, p. 304). Todėl įprastinė gyvenamoji vieta yra daugiau nei vien tik buvimas tos valstybės teritorijoje (Calvo Caravaca, 2016, p. 302). Tą pagrindžia ir reglamento preambulės tekstas, nurodantis, jog tam tikrais atvejais, kai palikėjas dėl profesinių arba ekonominių priežasčių, kartais ilgam laikui, išvyko gyventi ir dirbti į užsienį, tačiau su kilmės valstybe išlaikė glaudų ir stabilų ryšį, gali būti laikoma, kad palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta ir liko jo kilmės valstybėje, kurioje buvo jo šeimos ir socialinio gyvenimo interesų centras. Pilietybės arba turto buvimo vieta galėtų būti specialius veiksnys tiems asmenims, kurie gyvena keliose valstybėse paeiliui arba keliavo iš vienos valstybės į kitą, tačiau nė vienoje iš jų neįsikūrė nuolat gyventi (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 24 konstatuojamoji dalis). Tačiau šie kriterijai turėtų būti suprantami kaip papildomi įprastinę gyvenamąją vietą lemiantys veiksniai (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada).

Galima kelti klausimą, ar pilietybė nėra tinkamesnis siejamasis veiksnys nei įprastinė gyvenamoji vieta. Nors pilietybė gali būti vertinamas kaip stabilesnis, lengviau nustatomas ir padedantis užtikrinti didesnę teisinę tikrumą ir nuspėjamumą kriterijus (Bronušienė, 2018, p. 99; Calvo Caravaca, 2016, p. 138), tačiau šis siejamasis veiksnys, ypač ES kontekste, laikomas pasenusiu (Szilágyi, 2021, p. 150). Dėl didėjančio mobilumo tarp valstybių narių vis daugiau asmenų gyvena ne savo pilietybės valstybėje, todėl pilietybė nebėra patikimas požymis, rodantis asmens ryšį su jo kilmės valstybe (Bronušienė, 2018, p. 99; Szilágyi, 2021, p. 150). Todėl įprastinė gyvenamoji vieta, priešingai nei pilietybė, skatina laisvą asmenų judėjimą ir jų norą integruotis bei užtikrina, kad bus išvengta bet kokios diskriminacijos pilietybės atžvilgiu (European Commission, 2009).

Kadangi, kaip minėta, Lietuvoje notariai nėra laikomi teismais paveldėjimo reglamento prasme, jie negali vadovautis reglamente įtvirtintomis teisingumo nustatymo taisyklėmis. Todėl notariai, susidūrę su tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo bylomis, siekdami išsiaiškinti, ar jie yra kompetentingi vesti konkrečią paveldėjimo bylą, turi remtis nacionaliniu teisiniu reguliavimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje), t. y., taikyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000) (toliau - CK) 5.4 straipsnį ryšium su CK 2.12 straipsniu, o ne vadovautis reglamento preambulės 23-24

konstatuojamosiose dalyse numatytais kriterijais. Taigi, notaras, gavęs įpėdinio pareiškimą dėl palikimo priėmimo, remdamasis nurodytu teisiniu reglamentavimu, turi įsitikinti, ar palikimo atsiradimo vieta yra būtent jo priskirtoje teritorijoje, ir nuspręsti dėl savo teisės užvesti konkrečią paveldėjimo bylą, kaip tai numatyta Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 28 straipsnyje (Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, 1992) ir CK 5.50 straipsnio 2 dalyje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje). Jeigu notaras atsisako pradėti paveldėjimo bylą dėl to, kad palikimo atsiradimo vieta jam nėra aiški, ir įpėdinis su tokiu notaro sprendimu nesutinka, pastarasis turi teisę kreiptis į teismą pateikdamas skundą dėl notaro veiksmų kartu pateikdamas ir prašymą įpareigoti notarą priimti įpėdinio pareiškimą apie palikimo priėmimą ir užvesti paveldėjimo bylą. Tačiau jeigu įpėdinis sutinka su tokiu notaro sprendimu, kuriuo jis atsisakė pradėti paveldėjimo bylą, tuomet įpėdinis turi teisę kreiptis į teismą su prašymu nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje). Pagal CPK, teismas nagrinėja bylas dėl palikimo priėmimo, taip pat palikimo atsiradimo vietos fakto nustatymo (CPK 444 straipsnio 2 dalies 8 punktą). Teismui nustačius tokį juridinį faktą (kad palikimo atsiradimo vieta yra Lietuva), įpėdinis tuomet galėtų kreiptis į notarą dėl paveldėjimo bylos užvedimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad palikimo atsiradimo vieta, kaip nurodyta CK 5.4 straipsnyje, ir kuri yra siejama su palikėjo nuolatine gyvenamąja vieta (CK 2.12 straipsnis), negali būti tapatinama su įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka, vartojama reglamente, kadangi kriterijai, pagal kuriuos tokia vieta yra nustatoma, skiriasi (Augytė-Kamarauskienė, 2018, p. 459). Ir dėl to, kaip matyti iš nacionalinių teismų praktikos, šios vietos nebūtinai sutampa. Pavyzdžiui, civilinėje byloje Nr. e3K-3-422-378/2020 LAT, atsižvelgęs į reglamento Nr. 650/2012 preambulės 23-24 konstatuojamosiose dalyse nurodytus kriterijus, nustatė, kad paskutinė įprastinė palikėjos gyvenamoji vieta buvo Vokietijoje. Tačiau tuo pačiu nurodė, kad notarė, pagal bylos aplinkybes - palikėja buvo deklaravusi išvykimą į Vokietiją, kur ir praleisdavo daugiau savo laiko, Lietuvoje buvo vienintelis jos turimas nekilnojamasis turtas, o Vokietijoje jokio turto neturėjo, testamentą palikėja sudarė Lietuvoje, Lietuvoje savo gyvenamąją vietą nurodo ir vienintelis testamentinis įpėdinis - galėjo pagrįstai manyti, kad palikėja gyveno keliose valstybėse ir vadovaudamasi CK 5.4 straipsnio 2 dalies 2 punktu galėjo spręsti, kad Lietuva gali būti laikoma palikimo atsiradimo vieta. Todėl LAT sprendė, kad notarė Lietuvoje gali būti kompetentinga priimti įpėdinio prašymą dėl palikimo priėmimo remiantis nacionalinės teisės normomis, tačiau, kilus ginčui, jį turėtų spręsti teismas, turintis jurisdikciją pagal

paveldėjimo reglamento nuostatas, t. y., Vokietijos teismas. Toks situacijos vertinimas, anot LAT, atitiktų ir vieną iš reglamento tikslų - palengvinti įpėdinių gyvenimą, suteikiant jiems galimybę gauti nacionalinį paveldėjimo teisės liudijimą pagal jų gyvenamąją vietą. Taigi matyti, kad nors įprastinė gyvenamoji vieta reglamento prasme buvo Vokietija, tačiau palikimo atsiradimo vieta, kaip tai suprantama pagal CK 5.4 straipsnį, buvo Lietuva (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Analogiškai situacija buvo išspręsta ir Tauragės apylinkės teismo byloje (Tauragės apylinkės teismo 2022 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje), kurios analizė pateikiama žemiau. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad teismas, sprendamas dėl juridinę reikšmę turinčio palikimo atsiradimo vietos fakto nustatymo, turėtų taikyti ir reglamento Nr. 650/2012 nuostatas, o ne remtis išimtinai vien CK 5.4 ir 2.12 straipsniuose įtvirtintais kriterijais ne tik dėl to, kad jis yra teismas tiesiogine šio žodžio prasme, todėl jam privalomos reglamente įtvirtintos teisingumo nustatymo taisyklės, bet ir dėl to, kad CK 5.4 straipsnyje yra vartojama nuolatinės gyvenamosios vietos sąvoka, o reglamente - įprastinės gyvenamosios vietos, o pastaroji sąvoka yra autonomiška ES teisės sąvoka, todėl ji turi būti aiškinama ir suprantama atsižvelgiant į reglamento kontekstą ir jo siekiamus tikslus vienodai visose ES valstybėse narėse (Augytė-Kamarauskienė, 2018, p. 460). Taigi, ši LAT nutartis patvirtina autorės nuomonę dėl to, kad teisminių funkcijų vykdymo samprata paveldėjimo reglamento kontekste turėtų būti aiškinama plačiau, siejant ją ne vien tik su galimybe išspręsti tarp šalių kilusį ginčą. Platesnis aiškinimas reikštų, kad tam tikrose valstybėse narėse notari galėtų vadovautis reglamento jurisdikcijos taisyklėmis. Tokia situacija užtikrintų efektyvų reglamento taikymą bei leistų išvengti ne tik rizikos, kad skirtingose valstybėse bus inicijuojami paraleliniai procesai, bet ir teisminių ginčų apskritai. Tačiau to nesant, nepaisant įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo kriterijų pateikimo reglamente, notari Lietuvoje, Lenkijoje, Rumunijoje ar Prancūzijoje (Popescu, 2014, p. 31-32), susidūrę su tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimu ir sprendami dėl savo kompetencijos vesti paveldėjimo bylą, turi vadovautis nacionalinės teisės taisyklėmis ir jose pateiktais gyvenamosios vietos nustatymo kriterijais, kurie kiekvienoje valstybėje skiriasi. Todėl Lietuvos notari taikys vienokius kriterijus, Lenkijos ar Rumunijos notari - kitokius. Dėl tokių nacionalinės teisės skirtumų atsiranda grėsmė pozityviajai jurisdikcijų kolizijai, kai kelių valstybių kompetentingos užvesti paveldėjimo bylas institucijos pasiskelbs teisingomis, arba negatyviajai jurisdikcijų kolizijai, kai nė viena institucija nelaikys savęs teisinga (European Commission, 2009). Tokia situacija nepadedą užtikrinti teisinio aiškumo ir nuspėjamumo bei vienodo ES teisės aiškinimo.

Žvelgiant į nacionalinių teismų praktiką paveldėjimo reglamento taikymo klausimais, galima pastebėti, kad ji nėra itin gausi. Atlikus jų analizę matyti, kad teismai, sprenddami dėl palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos ir palikimo atsiradimo vietos, atsižvelgia į paveldėjimo reglamente nustatytus kriterijus. Vienoje iš bylų Vilniaus miesto apylinkės teismas nagrinėjo klausimą dėl notarinių veiksmų apskundimo, tačiau ši nutartis yra aktuali ir teismo argumentais dėl įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo. Analizuojamoje byloje nustatyta, kad palikėjas, Lietuvos Respublikos pilietis, dirbo Turkijoje, kur ir mirė, mirties dieną turėjo nekilnojamąjį turtą Lietuvoje ir Latvijoje. Mirusiojo našlė, antroji sutuoktinė, gyvena Latvijoje, sūnus - Lietuvoje. Taigi, įpėdinių ir paveldimo turto buvimo vieta yra skirtingose valstybėse (Lietuvoje ir Latvijoje), palikėjas nors ir dirbo užsienio valstybėje, tačiau ryšių su gimtąja šalimi nutraukęs nebuvo, planavo grįžti į Lietuvą. Visgi, notarė atsisakė užvesti paveldėjimo bylą nurodydama, jog nėra žinoma palikimo atsiradimo vieta ir jos neįmanoma nustatyti. Byloje esantys duomenys (gyventojų registro įrašas, kuris patvirtina, kad mirusysis Lietuvoje negyveno, išvyko į užsienio valstybę - Turkiją ir mirė Turkijos valstybėje - Stambule) nesudarė pagrindo spręsti, jog paskutinė mirusiojo gyvenamoji vieta iš tiesų buvo Lietuvoje. Teismas, vertindamas šias aplinkybes, nurodė, kad labiau tikėtina, jog palikėjo paskutinė gyvenamoji vieta buvo Turkijoje. Teismo vertinimu, nepaisant palikėjo išsaugoto ryšio su kilmės šalimi ir jo palaidojimo Lietuvoje fakto, objektyvios aplinkybės, tokios kaip darbo vieta, šeimos buvimo vieta, antros santuokos metu įgyto turto buvimo vieta, sutuoktinės gyvenamoji vieta, leidžia manyti, kad paskutinė įprastinė palikėjo gyvenamoji vieta nebuvo Lietuvoje. Byloje nenustatyta, kad palikėjas Lietuvoje būtų siekęs išsaugoti tam tikrus interesus, išskyrus Lietuvoje gyvenantį sūnų, iki išvykimo turėtą nekilnojamąjį turtą ir pilietybę. Todėl duomenų visuma leidžia daryti išvadą, kad palikėjas siekė gyventi kitoje šalyje nei Lietuva ir joje gyveno, todėl vien pilietybės nulemtas ryšys su kilmės šalimi nėra pakankamas konstatuoti, kad Lietuva buvo paskutinė palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitoje Tauragės miesto apylinkės teismo nagrinėtoje byloje nustatyta, kad palikėja, Lietuvos Respublikos pilietė, jau daugiau nei dešimt metų yra deklaravusi išvykimą į kitą užsienio valstybę, kurioje ir mirė. Iki mirties palikėja reguliariai gaudavo tos šalies socialines išmokas (našlės pensiją, priemoną už žuvusį sūnų). Po jos mirties Lietuvoje liko jos nekilnojamasis turtas, kurį testamentu, sudarytu Lietuvoje notarine tvarka, paliko vienintelei savo įpėdinei, Lietuvoje likusiai gyventi pareiškėjai, taip pat iki mirties skirdavo dalį pajamų šio turto išlaikymui. Teismas, įvertinęs šių aplinkybių visumą,

konstatavo, kad, nepaisant palikėjos išsaugoto ryšio su kilmės šalimi, objektyvios aplinkybės - gyvenimo trukmė, reguliarumas, pragyvenimo pajamų gavimo vieta - leidžia daryti išvadą, kad paskutinė įprastinė palikėjos gyvenamoji vieta buvo užsienio valstybėje, ne Lietuvoje. Byloje nenustatyta, kad palikėja būtų siekusi išsaugoti tam tikrus interesus, išskyrus kaip tik iki išvykimo turėtą nekilnojamąjį turtą, pilietybę ir kurį laiką trukusius apsilankymus Lietuvoje. Taigi, kaip ir anksčiau analizuotoje Vilniaus miesto apylinkės teismo byloje, teismas sprendė, kad vien pilietybės nulemtas ryšys su kilmės šalimi nėra pakankamas pagrindas teigti, kad Lietuva buvo paskutinė palikėjos įprastinė gyvenamoji vieta. Vis dėlto teismas, atsižvelgęs į LAT civilinėje byloje Nr. e3K-3-422-378/2020 pateiktus išaiškinimus, padarė išvadą, kad palikimo atsiradimo vieta yra Lietuva (Tauragės apylinkės teismo 2022 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Atlikus sisteminę nacionalinių teismų praktikos analizę galima pastebėti, kad teismai tais atvejais, kai palikėjas dėl ekonominių priežasčių (siekiant užsidirbti pinigų) laikinai išvyksta gyventi ir dirbti į užsienio valstybę ir išvykimą iš Lietuvos deklaruoja tik tam, kad nereikėtų mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokų, įvertinę ir kitas bylos aplinkybes (pavyzdžiui, palikėjo ketinimą grįžti ir toliau gyventi Lietuvoje, kad palikėjas yra Lietuvos pilietis, tiek jo įpėdiniai, tiek ir palikimą sudarantis turtas yra Lietuvoje, kad palikėjas tik laikinai vykdavo dirbti į užsienį ir periodiškai, reguliariai grįždavo į Lietuvą, užsienyje nebuvo sukūręs šeimos ir kt.), yra linkę pripažinti, kad tokiose situacijose užsienio valstybė tėra tik palikėjo ekonominių interesų centras. Esant tokioms aplinkybėms, laikoma, kad palikėjas vis dėlto išlaikė pakankamai glaudų ir stabilų ryšį su kilmės valstybe, kurioje ir išliko jo socialinio gyvenimo interesų centras. Todėl tokiais atvejais teismai laikosi pozicijos, kad įprastinė mirusiojo gyvenamoji vieta yra Lietuvoje (Marijampolės apylinkės teismo 2022 m. liepos 14 d. nutartis civilinėje byloje; Kauno apylinkės teismo 2021 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas civilinėje byloje; Kauno apylinkės teismo 2019 m. spalio 3 d. sprendimas civilinėje byloje). Toks aiškinimas atitinka ir reglamente nurodytus įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, nors reglamentas ir nepateikia „įprastinės gyvenamosios vietos“ sąvokos, autonominio aiškinimo principas užtikrina, kad minėta sąvoka būtų aiškinama savarankiškai ir vienodai visoje ES nepaisant nacionalinių sistemų. Tačiau dėl to, kad kai kuriose valstybėse narėse notarai nėra laikomi teismais paveldėjimo reglamento prasme, jie, sprendami dėl savo kompetencijos užvesti paveldėjimo bylą, taiko nacionalinį teisinį reguliavimą ir nesivadovauja reglamente numatytais šios vietos nustatymo kriterijais bei autonominio aiškinimo principu. Tokia situacija didina teisminių ginčų riziką ir užkerta kelią vienodam ES teisės aiškinimui.

2.3. Jurisdikcija teisės pasirinkimo atveju

Kaip minėta, pagal bendrąją taisyklę, paveldėjimo bylose kompetentingi yra valstybės narės, kurioje mirties dieną buvo palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta, teismai (reglamento Nr. 650/2012 4 straipsnis). Be to, paprastai paveldėjimui taikytina teisė taip pat nustatoma pagal palikėjo įprastinę gyvenamąją vietą jo mirties dieną (reglamento Nr. 650/2012 21 straipsnio 1 dalis). Šių kriterijų ryšys užtikrina paveldėjimo vieningumo principo įgyvendinimą, aptartą pirmoje magistro darbo dalyje.

Tačiau galima situacija, kai palikėjas pasirenka paveldėjimui taikyti kitą nei jo paskutinė įprastinė gyvenamoji vieta teisę. Pagal reglamento 22 straipsnio 1 dalį, palikėjui suteikiama galimybė pasirinkti, kad viso palikimo paveldėjimą reglamentuojanti teisė būtų valstybės, kurios pilietybę jis turi šio pasirinkimo metu arba mirties dieną, teisė (reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnio 1 dalis). Tokia palikėjo valios išraiška iškreipia *ius* ir *forum* ryšį (generalinio advokato Maciej Szpunar 2021 m. liepos 8 d. išvada), kadangi tokiu atveju, jeigu palikėjas buvo Latvijos pilietis ir pasirinko palikimui taikyti Latvijos teisę, tačiau mirė Portugalijoje, kur ir buvo jo paskutinė įprastinė gyvenamoji vieta, Portugalijos teismai turėtų taikyti Latvijos teisę. Vis dėlto, siekiant tam tikra apimtimi išvengti tokių situacijų, paveldėjimo reglamente yra numatyti keli mechanizmai, kuriais yra atkuriamas *ius* ir *forum* ryšys, suteikiant galimybę, net ir esant taikytinos teisės pasirinkimo atveju, teismui taikyti savo teisę (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 27 konstatuojamoji dalis). Šie mechanizmai pateikiami reglamento 5-9 straipsniuose. Jais įtvirtinamas jurisdikcijos „perdavimas“ valstybės narės teismui, kurios teisę palikimui reglamentuoti pasirinko palikėjas (Wysocka-Bar, 2021).

Paveldėjimo reglamento 5 straipsnio 1 dalis nurodo, kad jei palikėjo palikimui reglamentuoti pasirinkta teisė yra valstybės narės teisė, atitinkamos šalys (angl. *parties concerned*) gali susitarti, kad tos valstybės narės teismas bus kompetentingas priimti sprendimą dėl bet kurio su paveldėjimu susijusio klausimo (*professio fori*) (Marongiu Buonaiuti, 2016, p. 150; reglamento Nr. 650/2012 5 straipsnio 1 dalis). Tokia jurisdikcija, kaip aiškiai numato reglamentas, yra išimtinė (reglamento Nr. 650/2012 5 straipsnio 1 dalis). Vadinasi, bet kuris kitas teismas, į kurį kreiptasi kitoje valstybėje narėje pagal reglamento 4 arba 10 straipsnį, privalo atsisakyti jurisdikcijos (reglamento Nr. 650/2012 6 straipsnio b punktas). Lietuvos teisinėje literatūroje nurodoma, kad dėl to, jog notariai Lietuvoje nesivadovauja reglamento Nr. 650/2012 teisingumo nustatymo taisyklėmis, įskaitant ir 5 straipsnį, šalių susitarimas dėl teismo pasirinkimo, net jei ir Lietuvos pilietybę turintis palikėjas pasirinko paveldėjimui taikytiną pilietybės teisę, Lietuvos

notaro nesaistytų, jei palikėjas neturėjo nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje pagal CK 5.4 ir 2.12 straipsnių nuostatas (Augytė-Kamarauskienė, 2018, p. 462).

Nors analizuojamas teisės aktas nepateikia „susijusių šalių“ sampratos, teisės doktrinoje nurodoma, kad jomis reikėtų laikyti palikėjo įpėdinius, kurie yra šaukiami paveldėti (Wautelet, s. a., p. 37). Šiuo atveju, palikėjo kreditoriai nėra laikomi šalimis reglamento 5 straipsnio prasme, todėl jų pritarimo susitarimui dėl teismo pasirinkimo sudaryti nereikia. Ši situacija paaiškinama tuo, kad kreditorių reikalavimų, pareikštų palikėjo įpėdiniams, nagrinėjimui netaikomos paveldėjimo reglamento taisyklės (Popescu, 2014, p. 35).

Kaip nurodo ESTT, tam, kad įpėdinių susitarimas dėl teismo pasirinkimo galiotų, turi būti tenkinami reglamento Nr. 650/2012 5 straipsnio 2 dalyje arba 7 straipsnyje nurodyti formos reikalavimai - susitarimas turi būti sudaromas raštu ir šalių pasirašytas, kartu nurodant ir sudarymo datą arba šalys turi būti aiškiai pripažinusios teismo, į kurį buvo kreiptasi, jurisdikciją (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas). Vienoje iš LAT nagrinėtų bylų buvo nustatyta, kad pareiškėjas, palikėjos sūnus, apskųsdamas notarės atsisakymą išduoti jam nacionalinį paveldėjimo teisės liudijimą, pritarė, kad šį ginčą spręstų palikėjos pasirinktą paveldėjimui taikytiną teisę atitinkančios valstybės, Lietuvos, teismas. Palikėją pergyvenęs sutuoktinis, jos mirties dieną gyvenęs Vokietijoje ir turintis Vokietijos pilietybę, kuris galėtų turėti reikalavimų į sutuoktinės palikimą sudarantį turtą, vienašališkais pareiškimais išreiškė sutikimą su Lietuvos teismų jurisdikcija ir nurodė, kad į palikimą nepretenduoja. Anot LAT, nors pareiškėjas ir palikėjos sutuoktinis nesudarė susitarimo dėl jurisdikcijos perdavimo, kuris atitiktų reglamento 5 straipsnio 2 dalyje numatytus reikalavimus, tačiau tokie veiksmai leidžia daryti išvadą, kad šalys aiškiai pripažino Lietuvos teismo, į kurį buvo kreiptasi, jurisdikciją vadovaujantis reglamento 7 straipsnio c punktu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje).

Atkreiptinas dėmesys, kad reglamentas tiesiogiai nurodo, kad susitarimas dėl teismo pasirinkimo gali būti sudaromas tik tuo atveju, jeigu palikėjas palikimui reglamentuoti taikytiną teisę pasirinko pagal reglamento 22 straipsnį (reglamento Nr. 650/2012 5 straipsnio 1 dalis). Tačiau pastarojo straipsnio nuostatos dėl taikytinos teisės pasirinkimo yra taikomos tik tuo atveju, kai palikėjo paskutinė valia dėl turto palikimo buvo išreikšta įsigaliojus reglamentui, t. y. 2015 m. rugpjūčio 17 d. ar vėliau. Bet testamentas gali būti sudarytas ir iki tos dienos, kurią buvo pradėtas taikyti visas reglamentas. Tokiu atveju turi būti taikomos reglamento pereinamojo laikotarpio nuostatos, numatytos 83 straipsnyje, kurio 4 dalyje nustatyta, kad jeigu iki 2015 m. rugpjūčio 17 d. paskutinės valios dėl turto

palikimo pareiškimas surašomas pagal valstybės, kurią palikėjas galėjo pasirinkti pagal šį reglamentą, teisę, laikoma, kad šios valstybės teisė pasirinkta kaip paveldėjimui taikytina teisė (reglamento Nr. 650/2012 83 straipsnio 4 dalis). Ši nuostata įtvirtina prezumpciją, kad palikėjas pasirinko palikimui taikytiną teisę, nors tokia jo valia ir nebuvo tiesiogiai išreikšta (Pazdan, Zachariasiewicz, 2020, p. 146). Todėl praktikoje kilo abejonių, ar esant netiesioginiam taikytinos teisės pasirinkimui, padarytam iki reglamento įsigaliojimo, šalys taip pat gali sudaryti susitarimą dėl teismo pasirinkimo. Šiam klausimui svarbi ESTT byla *E. E.* Iš bylos aplinkybių matyti, kad 2013 m. liepos 4 d., prieš įsigaliojant reglamentui Nr. 650/2012, Lietuvos pilietybę turinti palikėja, Lietuvos notaro biure sudarė testamentą, kuriame ji aiškiai išreiškė valią visą jai priklausančią turtą palikti pareiškėjui (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas). Tačiau aiškus paveldėjimui taikytinos teisės pasirinkimas nenustatytas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Palikėja mirė Vokietijoje įsigaliojus reglamentui (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas). Todėl nagrinėjamu atveju yra svarbus reglamento 22 straipsnio 1 dalies santykis su 83 straipsnyje numatytais pereinamojo laikotarpio nuostatomis. ESTT prejudiciniame sprendime nurodė, kad šioje situacijoje turi būti vadovaujamasi reglamento 83 straipsnio 4 dalies nuostata, nes, pirma, palikėja testamentą sudarė iki 2015 m. rugpjūčio 17 d., ir antra, pagal reglamento 22 straipsnio 1 dalies pirmą pastraipą galėjo būti pasirinkta Lietuvos teisė, nes palikėja testamentą sudarė metu turėjo nurodytos valstybės pilietybę. Todėl galima daryti išvadą, kad Lietuvos teisė, kurios pagrindu buvo parengtas testamentas, buvo pasirinkta kaip palikimui taikytina teisė. Kaip išaiškino ESTT, paveldėjimo reglamento 22 straipsnis ir 83 straipsnio 2 bei 4 dalys turi būti aiškinami taip, kad palikėjo valia ir jo įpėdinių susitarimas gali lemti kito teismo jurisdikciją (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas). Todėl galima teigti, jog toks taikytinos teisės pasirinkimas, kuris nebuvo atliktas pagal reglamento 22 straipsnį, tačiau yra nustatytas pagal 83 straipsnio 4 dalį, taip pat suteikia galimybę šalims sudaryti minėtą susitarimą.

Panašus klausimas - ar reglamento 6 straipsnio a punkte ir 7 straipsnio a punkte numatytos jurisdikcijos taisyklės taikomos ir tuo atveju, kai iki 2015 m. rugpjūčio 17 d. sudarytame testamente palikėjas nepasirinko paveldėjimui taikytinos teisės, o ši teisė nustatoma tik pagal šio reglamento 83 straipsnio 4 dalį - buvo nagrinėjamas ir byloje *RK*, į kurią ESTT atsakė teigiamai. ESTT tokį išaiškinimą motyvavo remdamasis paveldėjimo vieningumo principu ir reglamentu siekiamais tikslais, kuriems kiltų grėsmė, jeigu taikant paveldėjimą reglamentuojančią teisę pagal reglamento 83 straipsnio 4 dalį nebūtų suteikta

galimybė teismui atsisakyti jurisdikcijos, kaip tai suprantama pagal šio reglamento 6 straipsnio a punktą (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. rugsėjo 9 d. sprendimas).

Svarbu pabrėžti, kad palikėjas gali pasirinkti jo palikimui taikytiną ir ne valstybės narės, o trečiosios valstybės teisę, kurioms reglamentas Nr. 650/2012 nėra taikomas. Tokiu atveju, įpėdiniai negalės sudaryti susitarimo dėl teismo (Popescu, 2014, p. 33). Tą aiškiai patvirtina ir reglamentas tiesiogiai nurodydamas, jog tokį susitarimą galima sudaryti tik tuomet, jei palikimui reglamentuoti pasirinkta taikytina teisė yra valstybės narės teisė (reglamento Nr. 650/2012 5 straipsnio 1 dalis). Ši situacija paaiškinama tuo, jog reglamentas, įskaitant ir jurisdikcijos taisykles, yra privalomas tik ES valstybių narių, išskyrus Daniją ir Airiją teismams, o ne trečiųjų valstybių teismams (Popescu, 2014, p. 33-34). Taigi, nors reglamentas ir pateikė galimą situaciją, kai palikėjo pasirinkimas dėl palikimui reglamentuoti taikytinos teisės prieštarautų *ius* ir *forum* atitikčiai, sprendimo būdą, suteikiant galimybę įpėdiniams sudaryti susitarimą dėl teismo pasirinkimo pagal reglamento 5 straipsnį, bet tuo pačiu ši problema lieka neišspręsta, kai palikėjas pasirinko trečiosios valstybės, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės, teisę.

Kitas mechanizmas, kuriuo yra siekiama užtikrinti paveldėjimo vieningumo principo laikymąsi, yra numatytas reglamento 6 straipsnyje. Teismas, į kurį kreiptasi pagal reglamento 4 arba 10 straipsnį, vienos iš proceso šalių prašymu turi teisę atsisakyti jurisdikcijos, jeigu jo manymu, valstybės narės, kurios teisę paveldėjimui reglamentuoti pasirinko palikėjas, teismas labiau tinka nagrinėti paveldėjimo bylą. Tokį sprendimą teismas gali priimti atsižvelgdamas į praktines paveldėjimo aplinkybes, tokias kaip šalių įprastinė gyvenamoji ar turto buvimo vieta (reglamento Nr. 650/2012 6 straipsnio a punktas). Tokiu atveju jeigu teismas, į kurį buvo kreiptasi pirmiau, atsisako jurisdikcijos minėtu pagrindu, jurisdikciją priimti sprendimą dėl paveldėjimo įgyja palikėjo pilietybės valstybės teismas (reglamento Nr. 650/2012 7 straipsnio a punktas). Ši taisyklė įtvirtina tik teismo diskreciją, o ne jo pareigą atsisakyti jurisdikcijos. ESTT byloje *RK* išaiškino, kad jurisdikcijos atsisakymas yra „teismo sprendimas“, kaip jis suprantamas pagal paveldėjimo reglamento 3 straipsnio 1 dalies g punktą. Todėl toks vienoje valstybėje narėje priimtas teismo sprendimas turi būti pripažįstamas automatiškai kitose valstybėse narėse nesudarant jokios galimybės peržiūrėti jį iš esmės. Tai atitinkamai reiškia, kad valstybės narės teismas, į kurį kreiptasi po jurisdikcijos atsisakymo, neturi teisės tikrinti, ar buvo įvykdytos 6 straipsnio a punkte nustatytos sąlygos³, kurios leistų teismui, į kurį

³ T. y. pirma, ar palikėjas teisėtai pasirinko paveldėjimui taikytiną teisę, antra, ar teisme, į kurį buvo kreiptasi pirmiau, buvo pateiktas bent vienos iš bylos šalių prašymas dėl jurisdikcijos atsisakymo, ir trečia, ar teismas, į kurį buvo kreiptasi anksčiau, priėmė teisingą sprendimą dėl to, kad valstybės narės, kurios teisę

kreiptasi pirmiau, atsisakyti savo jurisdikcijos. Kitoks aiškinimas sudarytų sąlygas tarpusavio pripažinimo ir pasitikėjimo principų, kuriais paremtas reglamentas, pažeidimams (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. rugsėjo 9 d. sprendimas).

Pagal reglamento 6 straipsnio b punktą, teismas, į kurį kreiptasi pagal reglamento 4 arba 10 straipsnį esant taikytinos teisės pasirinkimui, atsisako jurisdikcijos, jei įpėdiniai pagal 5 straipsnį sudarė susitarimą dėl teismo pasirinkimo (reglamento Nr. 650/2012 6 straipsnio b punktas). Šioje situacijoje, priešingai nei anksčiau aptartoje, teismas neturi diskrecijos teisės spręsti dėl jurisdikcijos atsisakymo - jis privalo atsisakyti jurisdikcijos esant tarp šalių sudarytam susitarimui dėl jurisdikcijos. Toks teismo procesinis veiksmas nesudaro pagrindo šalių, kurios nedalyvavo sudarant tokį susitarimą, teisių pažeidimui, kadangi jos turi galimybę pasinaudoti reglamento 9 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta galimybe užginčyti teismo, vykdančio jurisdikciją pagal 7 straipsnį, kompetentingumą nagrinėti ginčą. Tokiu atveju įpėdinių sudarytas susitarimas nebus įgyvendinamas ir kompetentingas priimti sprendimą dėl paveldėjimo bus tas teismas, kuris turi jurisdikciją pagal reglamento 4 arba 10 straipsnį (Marongiu Buonaiuti, 2016, p. 163; reglamento Nr. 650/2012 9 straipsnio 2 dalis ir 2 dalies antroji pastraipa).

Apibendrinant analizuotą teisinį reguliavimą galima pastebėti, kad reglamente Nr. 650/2012 nėra įtvirtintas mechanizmas tokiai situacijai, kai palikėjas pagal reglamento 22 straipsnį palikimui reglamentuoti nepasirinko savo pilietybės valstybės teisės, tačiau jo visų įpėdinių, pavyzdžiui, sutuoktinio ir vaikų, gyvenamoji vieta yra būtent toje valstybėje narėje. Jei prieš pat mirtį Lietuvos pilietis iš Lietuvos persikelia gyventi į Prancūziją ir ten miršta, ir nebuvo išreiškęs valios dėl palikimui taikytinos jo pilietybės valstybės teisės, įpėdiniai dėl palikimo priėmimo turėtų kreiptis į Prancūzijos teismą, nors jų visų gyvenamoji vieta yra Lietuvoje (European Parliament, 2012, p. 11). Tokiu atveju, pagal reglamentą palikėjo pilietybės valstybės narės teismai neturės jurisdikcijos. Kaip teigiama teisės doktrinoje, toks ES teisės aktų leidėjo priimtas sprendimas nėra tinkamas siekiant užtikrinti sklandų palikimo bylos nagrinėjimą bei užkerta kelią reglamentu siekiamų tikslų įgyvendinimui (European Parliament, 2012, p. 11). Šią reglamento Nr. 650/2012 problemą pabrėžia ir ES notarų taryba. Todėl kaip galimą šios problemos sprendimo būdą ES notarų taryba siūlo įtraukti į reglamento 5 straipsnį nuostatą, kuri suteiktų galimybę palikėjo įpėdiniais sudaryti susitarimą, kad jurisdikciją turėtų valstybės narės, kurios pilietybę palikėjas turėjo mirties dieną, teismas, net jei palikėjas ir nepasirinko paveldėjimui reglamentuoti taikytinos teisės. Nors toks galimas sprendimo

buvo pasirinkęs palikėjas, teismai labiau tinka sprendimui dėl paveldėjimo priimti (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2021 m. rugsėjo 9 d. sprendimas).

būdas gali pažeisti paveldėjimo vieningumo principą, nes įpėdinių pasirinktam teismui reikės taikyti užsienio teisę (t. y., palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos teisę pagal paveldėjimo reglamento 21 straipsnį), kita vertus, tai leistų įpėdiniams suteikti jurisdikciją tos valstybės narės teismams, kurie konkrečiu atveju gali būti tinkamesni nagrinėti paveldėjimo bylą nei tie, kurioje buvo palikėjo paskutinė įprastinė gyvenamoji vieta (Notaries of Europe).

Tad apibendrinant galima teigti, kad ES įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti paveldėjimo vieningumo principo įgyvendinimą esant paveldėjimui reglamentuoti taikytinos teisės pasirinkimui, numatė kelis mechanizmus, kurie leistų tokiose situacijose teismui taikyti savo teisę. Vis dėlto, šiais mechanizmais galima pasinaudoti tik jeigu palikėjo pasirinkta teisė yra valstybės narės teisė. Todėl paveldėjimo vieningumo principo nebus galima užtikrinti jei palikėjas paveldėjimui reglamentuoti pasirinko trečiosios valstybės teisę.

2.4. Subsidiarios jurisdikcijos taisyklė reglamente Nr. 650/2012

Bendrosios jurisdikcijos taisyklė nustatant teismų jurisdikciją negali būti taikoma, jeigu palikėjo mirties dieną jo įprastinė gyvenamoji vieta buvo ES valstybėje narėje, kuriai šis reglamentas nėra privalomas arba trečiojoje valstybėje. Vis dėlto, net ir esant tokiai situacijai, valstybių narių teismai gali turėti jurisdikciją nagrinėti paveldėjimo bylą reglamento 10 straipsnyje įtvirtintos subsidiariosios jurisdikcijos pagrindu (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2023 m. liepos 17 d. sprendimas; reglamento Nr. 650/2012 10 straipsnio 1 dalis). Tačiau teismui, kuris savo jurisdikciją nagrinėti paveldėjimo bylą grindžia šio straipsnio pagrindu, reikės taikyti ne savo, o kitos valstybės teisę (reglamento Nr. 650/2012 21 straipsnis). Todėl ši taisyklė neužtikrina paveldėjimo vieningumo principo įgyvendinimo. Vis dėlto, pats ES teisės aktų leidėjas aiškiai pabrėžia, kad taikant šiame reglamente nustatytas teisingumo taisykles tam tikrais atvejais gali susidaryti situacija, kai teismas, turintis jurisdikciją priimti sprendimą dėl paveldėjimo, netaikys savo teisės (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 43 konstatuojamoji dalis). Be to, ir ESTT nurodo, jog paveldėjimo reglamentu *siekama skatinti*, kad būtų išvengta palikimo suskaidymo (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. balandžio 7 d. sprendimas). Todėl tikslas užtikrinti *forum* ir *ius* sutaptį neturi būti suabsoliutinamas (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2021 m. gruodžio 2 d. išvada).

Reglamento 10 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad jei palikėjo mirties dieną jo įprastinė gyvenamoji vieta nėra vienoje iš valstybių narių, valstybės narės, kurioje yra

palikimo turtas, teismai turi jurisdikciją priimti sprendimą dėl viso palikimo paveldėjimo. Tačiau turi būti tenkinamos tam tikros sąlygos: pirma, palikėjas mirties dieną turėjo tos valstybės narės pilietybę arba, jei ši sąlyga netenkinama, ankstesnė palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta buvo toje valstybėje narėje su sąlyga, kad kreipimosi į teismą metu nuo įprastinės gyvenamosios vietos pasikeitimo yra praėjęs ne ilgesnis kaip penkerių metų laikotarpis (reglamento Nr. 650/2012 10 straipsnio 1 dalies a ir b punktai). Šie reikalavimai yra išsamiai išvardyti hierarchine tvarka ir jokie kiti papildomi jurisdikcijos pagrindai nėra galimi (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 30 konstatuojamoji dalis). Šie kriterijai nėra alternatyvaus pobūdžio ir yra nurodyti pagal hierarchiją, vadinasi, pirmenybė yra teikiama palikėjo pilietybės valstybės teismams, o jeigu šio siejamojo veiksnio nėra, galima valstybės narės, kurioje buvo ankstesnė palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta, jurisdikcija (Popescu, 2014, p. 36-37). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad ES teisės aktų leidėjas neįvertino aplinkybės, kad palikėjas mirties dieną gali turėti dvigubą pilietybę. Tokiu atveju, remiantis reglamento 10 straipsnio 1 dalies a punktu, jurisdikciją nagrinėti paveldėjimo bylą gali turėti kelių valstybių narių teismai, ko pasekoje gali būti inicijuojami paraleliniai procesai skirtingų valstybių narių teismuose. Kadangi reglamento 10 straipsnis šios situacijos tiesiogiai nesprendžia, manytina, kad tokiais atvejais turėtų būti vadovaujamasi reglamento 17 straipsnyje įtvirtina *lis pendens* taisykle (Marongiu Buonaiuti, 2016, p. 255-256; Popescu, 2014, p. 37).

Pažymėtina, kad aptariama jurisdikcijos taisyklė yra subsidiari kitų reglamente nustatytų jurisdikcijos taisyklių atžvilgiu. Tai reiškia, kad šia taisykle galima remtis tik tuo atveju, jei bendroji jurisdikcija negali būti įgyvendinama jokioje kitoje valstybėje narėje, o paskutinė įprastinė palikėjo gyvenamoji vieta buvo ne valstybėje narėje (Aras Kramar, Vučko, 2020, p. 25). Kita vertus, kaip pažymėjo ESTT, tarp reglamento Nr. 650/2012 4 straipsnio bei 10 straipsnio nėra jokio pavaldumo ryšio, kadangi kiekvienas iš jų reglamentuoja skirtingus atvejus. Taip pat tai, kad šio reglamento 10 straipsnyje pateikiama jurisdikcijos taisyklė apibūdinama kaip „subsidiarioji“, nereiškia, kad ji yra „mažiau privaloma“ nei bendrosios jurisdikcijos taisyklė (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. balandžio 7 d. sprendimas). Tačiau palikėjo turto, neatsižvelgiant, ar tai kilnojamasis ar nekilnojamasis, buvimas minėtoje valstybėje narėje yra būtina sąlyga norint įgyvendinti jurisdikciją reglamento 10 straipsnio pagrindu (Popescu, 2014, p. 38).

Jei palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta mirties dieną buvo ne valstybėje narėje, valstybės narės teismas, į kurį buvo kreiptasi remiantis bendrosios jurisdikcijos taisykle ir padaręs išvadą, kad pagal pastarąją nuostatą jis neturi jurisdikcijos, turi savo iniciatyva išnagrinėti, ar turi jurisdikciją pagal reglamento 10 straipsnio 1 dalies a punktą.

Klausimas, ar toks aiškinimas yra teisingas, buvo pateiktas ESTT nagrinėtoje byloje *V A, Z A*. ESTT pažymėjo, kad reglamento Nr. 650/2012 10 straipsnis turi būti aiškinamas atsižvelgiant ir į 15 straipsnį taip, kad nors teismui, į kurį kreiptasi, nekyla pareiga imtis aktyvių veiksmų ieškant faktinio pagrindo savo jurisdikcijos tam tikroje byloje pagrindimui, visgi jis yra įpareigotas, atsižvelgiant į neginčijamus faktus, nustatyti savo jurisdikcijos pagrindą, kuris gali skirtis nuo to, kuriuo remiasi pareiškėjas. Kadangi subsidiarioji jurisdikcijos taisyklė padeda įgyvendinti gero teisingumo vykdymo tikslą, šios nuostatos taikymas negali priklausyti nuo to, kad nė viena iš proceso šalių ja nesirėmė. Todėl tam, kad teismas galėtų paskelbti neturintis jurisdikcijos, reikia iš anksto išanalizuoti visus reglamento Nr. 650/2012 II skyriuje nustatytus jurisdikcijos kriterijus neapsiribojant tik ta jurisdikcijos taisykle, kuria remiasi šalys. Taigi ESTT išaiškinimu, valstybės narės teismas privalo savo iniciatyva išnagrinėti savo jurisdikciją pagal subsidiariosios jurisdikcijos taisyklę, kai šis, iškėlęs bylą pagal bendrosios jurisdikcijos taisyklę, nustato, jog visgi neturi jurisdikcijos pagal pastarąją nuostatą (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. balandžio 7 d. sprendimas).

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad jei valstybės narės teismas naudoja jurisdikciją pagal reglamento 10 straipsnio 1 dalį, tai šis teismas turi jurisdikciją viso palikimą sudarančio turto atžvilgiu. Vadinasi, jurisdikcija yra įgyvendinama ne tik turto, esančio valstybės narės teismo, į kurį kreiptasi atsiradus palikimui, teritorijoje, bet ir turto, esančio kitos valstybės narės, ar net trečiosios valstybės teritorijoje, atžvilgiu (reglamento Nr. 650/2012 10 straipsnio 1 dalis; Popescu, 2014, p. 37). Toks teisinis reguliavimas užtikrina paveldėjimo vieningumo principo įgyvendinimą teritoriniu aspektu, tuo pačiu ir palikėjo įpėdinių bei kreditorių teisę kreiptis į teismą, kai paveldėjimas yra glaudžiai susijęs su ta valstybe nare, kurios teritorijoje yra palikėjo palikimą sudarantis turtas (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. balandžio 7 d. sprendimas). Tuo tarpu, jeigu nė vienas valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos dėl to, kad netenkinamos minėtos sąlygos dėl palikėjo pilietybės ar jo įprastinės gyvenamosios vietos, bet toje valstybėje narėje yra palikėjo palikimą sudarantis turtas, tuomet jurisdikciją priimti sprendimą dėl paveldėjimo turės tos valstybės narės, kurioje yra palikimo turtas, teismai, tačiau ši jurisdikcija apribojama tik to turto, kuris yra tos valstybės narės teritorijoje, atžvilgiu (reglamento Nr. 650/2012 10 straipsnio 2 dalis; Popescu, 2014, p. 37). Toks teisinis reguliavimas, priešingai nei 10 straipsnio 1 dalis, neužtikrina paveldėjimo vieningumo principo įgyvendinimo teritoriniu aspektu, o tai, kaip nurodoma teisės doktrinoje, gali lemti pozityvių jurisdikcinių konfliktų tarp valstybių narių ir trečiųjų valstybių teismų atsiradimą. Ir šios problemos, kai skirtingi procesai yra pradedami

valstybės narės ir trečiosios valstybės teismuose, reglamentas nesprenžia (Marongiu Buonaiuti, 2016, p. 555; Davì, 2016, p. 42), kadangi paveldėjimo reglamente esančios taisyklės dėl *lis pendens* ir susijusių ieškinių yra taikomos tik tais atvejais, kai procesai yra pradėti *skirtingų valstybių narių* teismuose (reglamento Nr. 650/2012 17 ir 18 straipsniai). Be to, jeigu palikėjas turi turto keliose valstybėse narėse, tai reiškia, kad gali būti inicijuojami keli atskiri paveldėjimo procesai kiekvienos iš valstybių, kurioje yra tas turtas, teismuose (Aras Kramar, Vučko, 2020, p. 26). Pavyzdžiui, Šveicarijos pilietybę turintis palikėjas nuolat gyveno savo pilietybės valstybėje, kur ir mirė. Jis turėjo banko sąskaitą Ispanijoje ir butą Portugalijoje. Tačiau jis niekada nebuvo įgijęs įprastinės gyvenamosios vietos nė vienoje iš šių ES valstybių. Palikėjo įpėdiniai, remdamiesi reglamento 10 straipsnio 2 dalies pagrindu, gali kreiptis į Ispanijos teismus, kad šie priimtų sprendimą dėl Ispanijoje esančios palikėjo banko sąskaitos. Tačiau šios valstybės teismai neturi kompetencijos spręsti dėl Portugalijoje esančio turto. Todėl įpėdiniais teks inicijuoti dar vieną atskirą paveldėjimo procedūrą pastarosios valstybės teismuose dėl jos teritorijoje esančio turto paveldėjimo.

Teisės doktrinoje kilo abejonių dėl lemiamą reikšmę turinčio laiko momento sprendžiant paveldimo turto buvimo vietos valstybėje narėje klausimą, kadangi reglamento 10 straipsnis šio aspekto nereglamentuoja. F. Marongiu Buonaiuti laikosi pozicijos, kad jurisdikcija turi būti nustatoma atsižvelgiant į aplinkybes, egzistavusias kreipimosi į teismą metu (Marongiu Buonaiuti, 2016, p. 190-191). Tačiau vienoje iš naujesnių *Hantoch* bylų ESTT pateikė išaiškinimą, kuris nesutampa su nurodyto autoriaus išsakytu nuomone. Šioje byloje Diuseldorfo (Vokietijos) apygardos teismas kreipėsi į ESTT siekdamas išsiaiškinti, ar klausimas, ar paveldimas turtas buvo valstybėje narėje, į kurios teismą kreiptasi, turi būti sprendžiamas pagal palikimo atsiradimo laiką, ar pagal ieškinio pareiškimo dieną ir pažymėjo, kad atsakymas į šį klausimą yra labai svarbus, kadangi palikėjo mirties dieną jo banko sąskaitoje buvo lėšų, tačiau ieškinio pareiškimo dieną ši sąskaita jau buvo uždaryta. ESTT, atsižvelgdamas į šio reglamento 4 ir 10 straipsnius, tiek ir konstatuojamųjų dalių nuostatas pabrėžė, kad siekiant įvertinti, ar tenkinami bendrosios ar subsidiariosios jurisdikcijos nustatymo kriterijai, minėtose nuostatose bendrai yra nurodoma mirties diena. Kadangi šiais jurisdikcijos kriterijais siekiama nustatyti palikėjo ir jurisdikciją įgyvendinančios valstybės narės siejamuosius veiksmus, yra logiška atsižvelgti į palikėjui nuosavybės teise priklausiusio turto buvimo vietą jo mirties dieną. ESTT tokį aiškinimą grindžia ir reglamente nustatytais tikslais, kurių įgyvendinimui būtų pakenkta, jeigu teismo jurisdikcija galėtų priklausyti nuo aplinkybių, atsiradusių po palikėjo mirties. Todėl, kaip išaiškino ESTT, siekiant nustatyti

valstybės narės subsidiarią jurisdikciją pagal 10 straipsnio 1 dalį, būtina patikrinti, ar turtas yra toje valstybėje narėje ne tuo metu, kai kreiptasi į šiuos teismus, o palikėjo mirties dieną (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2024 m. lapkričio 7 d. sprendimas).

Tad apibendrinant pasakytina, kad nors subsidiariosios jurisdikcijos taisyklė prisideda prie gero teisingumo vykdymo įgyvendinimo ir leidžia veiksmingai užtikrinti įpėdinių, kitų palikėjo artimųjų ir kreditorių teises, tačiau jos taikymas gali lemti palikimo suskaidymą. Dėl ko tam tikrose situacijose gali būti inicijuojami keli atskiri paveldėjimo procesai skirtingų valstybių teismuose.

3. Taikytinos teisės taisyklės reglamente Nr. 650/2012

3. 1. Susilaikymo išlygos problemos

Kaip minėta, paveldėjimo reglamentas Nr. 650/2012 nustato ne tik jurisdikcijos, bet ir taikytinos teisės taisyklės tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo atvejams. Todėl jeigu valstybės narės teismas, vadovaudamasis reglamento 4-11 straipsniuose įtvirtintomis teisingumo nustatymo taisyklėmis nustato, kad turi jurisdikciją nagrinėti konkrečią paveldėjimo bylą ir nagrinėjamas klausimas patenka į reglamento taikymo sritį, tokiu atveju siekiant nustatyti paveldėjimui taikytiną teisę, bus taikomos ne valstybių narių nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintos kolizinės teisės normos (Lietuvos atveju - CK 1.62 straipsnis), o paveldėjimo reglamento III skyriuje įtvirtintos taikytinos teisės taisyklės (tarptautinės privatinės kolizinės teisės normos) (Zaľucki, 2016, p. 173; Calvo Caravaca, 2016, p. 292). Šios kolizinės teisės normos nustato, kokios valstybės materialioji teisė turės būti taikoma sprendžiant konkretų, su tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimu susijusį klausimą (Zaľucki, 2016, p. 173). Svarbu pažymėti, kad notarai Lietuvoje privalo vadovautis reglamento Nr. 650/2012 nuostatomis dėl taikytinos teisės, priešingai nei jurisdikcijos taisyklėmis, įtvirtintomis reglamento II skyriuje (Augytė-Kamarauskienė, 2018, p. 464; Bronušienė, 2019, p. 153).

Kaip matyti iš reglamento 20 straipsnio, šis teisės aktas yra grindžiamas visuotinio taikymo (*erga omnes*) principu (reglamento Nr. 650/2012 20 straipsnis; Calvo Caravaca, 2016, p. 291). Todėl paveldėjimo reglamentas gali būti taikomas net ir tuo atveju, jeigu paveldėjimą reglamentuojanti teisė yra ne valstybės narės, o trečiosios valstybės teisė (Aras Kramar, Vučko, 2020, p. 33). Atsižvelgiant į reglamente nustatytą paveldėjimo vieningumo principą, išsamiai aptartą pirmoje magistro darbo dalyje, paveldėjimui taikytina teisė apima beveik visus su paveldėjimu susijusius klausimus nuo sąlygų paveldėti nustatymo iki paveldimo turto paskirstymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Vadovaujantis minėtu principu, reglamento 21 straipsnio 1 dalis nustato bendrąją taisyklę, kad visam palikimui yra taikoma tos valstybės, kurioje palikėjas mirties dieną turėjo įprastinę gyvenamąją vietą, teisė, nebent reglamentas numato ką kita (reglamento Nr. 650/2012 21 straipsnio 1 dalis).

Taigi, ES įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti *forum* ir *ius* sinchronizaciją, tiek jurisdikcijai, tiek ir taikytinai teisei nustatyti numatė tą patį objektyvųjį siejamąjį veiksnį⁴.

⁴ Palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka ir jos nustatymo probleminiai aspektai buvo išsamiai aptarti magistro darbo antrosios dalies pirmajame skyriuje kalbant apie bendrosios jurisdikcijos taisyklę tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo byloje.

Tačiau įprastinė gyvenamoji vieta sprendžiant jurisdikcijos ir taikytinos teisės klausimus nebūtinai turi turėti tokią pat reikšmę, kadangi šių dviejų institutų tikslai yra skirtingi. Pirmuoju atveju toje valstybėje, kurioje yra palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta, paprastai yra dauguma įpėdinių, jo turto ar kreditorių, todėl dėl nurodytų priežasčių šios valstybės institucijos būtų tinkamiausios ir patogiausios paveldėjimo bylos tvarkymui. Tuo tarpu taikytinos teisės atveju svarbiausia yra nustatyti tą valstybę, su kuria palikėjas buvo glaudžiausiai susijęs, todėl turėtų būti vertinami ne tik objektyvūs veiksniai, kaip turto ar įpėdinių buvimo vieta, bet ir subjektyvūs, kurie padėtų atskleisti, jog palikėjo interesų ir socialinio gyvenimo centras buvo būtent toje valstybėje. Tačiau įprastinė gyvenamoji vieta, kaip išaiškino ESTT byloje *E. E.*, turi būti nustatyta viena, todėl su palikėju susijusios aplinkybės turi būti vertinamos plačiai (Bronušienė, 2018, p. 102).

Kita vertus, reglamentu numatyta, kad išimtiniais atvejais įprastinė palikėjo gyvenamoji vieta nustatant paveldėjimui taikytiną teisę gali būti pakeičiama „akivaizdžiai glaudžiausio ryšio“ kriterijumi. Taigi, paveldėjimo reglamento 21 straipsnio 2 dalis įtvirtina susilaikymo išlygą (angl. *escape clause*; *exception clause*) (Pazdan, Zachariasiewicz, 2021, p. 88; Augytė-Kamarauskienė, 2018, p. 467), pagal kurią numatoma galimybė turėti palikėjui artimesnį ryšį su kita, nei jo įprastinė gyvenamoji vieta, valstybe, jei pagal visas bylos aplinkybes yra aišku, kad mirties dieną jis buvo akivaizdžiai glaudžiau susijęs su ja. Tokiu atveju, paveldėjimui taikytina teisė yra tos kitos valstybės teisė (reglamento Nr. 650/2012 21 straipsnio 2 dalis). Pažymėtina, kad susilaikymo išlyga gali būti taikoma tik išimtiniais atvejais ir ji nėra subsidiari ar alternatyvi bendrajai kolizinei teisės normai, įtvirtintai reglamento 21 straipsnio 1 dalyje, todėl negali tapti papildomu siejamuoju veiksmu, jei nustatyti mirties dieną buvusią palikėjo įprastinę gyvenamąją vietą yra sudėtinga (Popescu, 2014, p. 82; reglamento Nr. 650/2012 preambulės 25 konstatuojamoji dalis). Kaip vienas iš šios išimtinės taisyklės įtvirtinimo privalumų yra siejamas su jos tikslu užtikrinti tam tikrą teisinio reguliavimo lankstumą tais atvejais, kai griežtos bendrosios kolizinės teisės normos taikymas gali lemti nepatenkinamus rezultatus (Antoci; Popescu, 2014, p. 80).

Kadangi paveldėjimo reglamento 21 straipsnio 2 dalis nepateikia jokių aplinkybių, kurioms esant būtų pateisinamas susilaikymo išlygos taikymas, ją reikia aiškinti atsižvelgiant į paveldėjimo reglamento preambulę, kurioje, kaip galimas šios išlygos taikymo atvejis, yra nurodoma situacija, kai palikėjas persikėlė į savo įprastinės gyvenamosios vietos valstybę palyginti neseniai prieš savo mirtį ir iš visų bylos aplinkybių aišku, kad jis buvo akivaizdžiai glaudžiau susijęs su kita valstybe (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 25 konstatuojamoji dalis). Tai, pavyzdžiui, gali būti situacija,

kai Lietuvos pilietybę turintis palikėjas, gyvenantis Lietuvoje, kur yra visas jo turtas bei įpėdiniai, su šeima dėl profesinių priežasčių ribotam laikui persikėlė į kitą valstybę, Vokietiją, su tikslu grįžti į savo kilmės šalį, tačiau miršta ten nespėjęs grįžti (Calvo Caravaca, 2016, p. 318-319). Tačiau kyla klausimas, kokios aplinkybės gali rodyti akivaizdžiai glaudesnę palikėjo ryšį su kita valstybe. Abejotina, kad tai galėtų būti paveldimo turto buvimo vieta, įpėdinių gyvenamoji vieta arba palikėjo pilietybė, kaip nurodo D. A. Popescu (Popescu, 2014, p. 79), kadangi šie kriterijai yra tinkamesni siekiant nustatyti jurisdikciją ir negali pagrįsti palikėjo glaudesnio ryšio su valstybe taikytinos teisės atžvilgiu (Pazdan, Zachariasiewicz, 2021, p. 89). Taip pat, įpėdinių, palikimo administratoriaus ar kreditorių gyvenamoji vieta, testamentų sudarymo vieta apskritai neturėtų būti reikšmingi dėl to, kad susilaikymo išlyga gali būti taikoma tik tuomet, kai su kita valstybe glaudžiau yra susijęs pats palikėjas, o ne paveldėjimo byla. Be kita ko, šios aplinkybės pačios savaime negalėtų būti pagrindas pateisinti susilaikymo išlygos taikymą (Pazdan, Zachariasiewicz, 2021, p. 89), jeigu negalima nustatyti palikėjo gyvenamosios vietos nenuoseklumo, t. y. įprastinės gyvenamosios vietos pasikeitimo praėjus nedideliu laikotarpiui iki mirties (Popescu, 2014, p. 79). Tačiau koks laiko tarpas galėtų rodyti, kad palikėjas palyginti neseniai persikėlė į savo įprastinės gyvenamosios vietos valstybę reglamentu taip pat nesprendžia. Be to, galima svarstyti ar apskritai yra įmanoma per tokį trumpą laiko tarpą įgyti įprastinę gyvenamąją vietą toje valstybėje, kurioje palikėjas mirė, atsižvelgiant į tai, kad reglamento preambulės tekstas reikalauja nustatant palikėjo įprastinę gyvenamąją vietą atsižvelgti į palikėjo gyvenimo aplinkybes kelerius metus prieš mirtį. Nors tokia reglamento nuostata suteikia lankstumo ir leidžia paveldėjimo klausimus nagrinėjančiai institucijai kiekvieną situaciją vertinti individualiai, kita vertus, ji neužtikrina teisinio tikrumo ir numatomumo.

Autorė palaiko teisės literatūroje išsakomą poziciją dėl to, kad šios išlygos įtvirtinimas paveldėjimo reglamente yra perteklinis ir ginčytinas, kadangi tuos pačius rezultatus galima pasiekti pasinaudojant jau esamais paveldėjimo reglamente įtvirtintais mechanizmais - reglamento preambulės 23 ir 24 konstatuojamosiose dalyse pateiktomis įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo gairėmis. Jas išanalizavus atidžiau, iš anksčiau pateiktos situacijos būtų galima padaryti išvadą, jog palikėjas apskritai negalėjo įgyti įprastinės gyvenamosios vietos Vokietijoje, kadangi joje iki mirties praleido tiek nedaug laiko, kad negalėjo prarasti įprastinės gyvenamosios vietos kilmės valstybėje. Be to, įprastinės gyvenamosios vietos sąvoka reikalauja nustatyti glaudų ir stabilų palikėjo ryšį su atitinkama valstybe. Tokį ryšį vargu ar būtų galima nustatyti, kadangi palikėjas Vokietijoje nebuvo socialiai įsitvirtinęs bei persikėlė ten tik dėl profesinių priežasčių su

ketinimu grįžti į savo kilmės valstybę (Calvo Caravaca, 2016, p. 318-319). Taigi, net ir nepasinaudojant susilaikymo išlyga galima padaryti išvadą, kad palikėjas dėl minėtų priežasčių negalėjo prarasti savo įprastinės gyvenamosios vietos kilmės valstybėje ir yra akivaizdžiai glaudžiau susijęs su Lietuva. Todėl sutiktina su pozicija, kad būtų buvę kur kas paprasčiau jei paveldėjimo bylą nagrinėjanti institucija, užuot sprendama dėl galimybės taikyti susilaikymo išlygą, įprastinę palikėjo gyvenamąją vietą jo mirties dieną nustatytą valstybėje, su kuria jo ryšiai buvo glaudesni taip, kaip reikalaujama pagal reglamento preambulės 23 ir 24 konstatuojamąsias dalis (Calvo Caravaca, 2016, p. 319). Be to, įprastinė gyvenamoji vieta yra itin plati sąvoka, kuri, kaip nurodytos nuostatos reikalauja, turi būti nustatoma detalai ištyrus visas palikėjo gyvenimo aplinkybes, tokias kaip turto, socialinių ryšių, šeimos, veiklos buvimo vieta. Todėl sunku įsivaizduoti, kad galėtų egzistuoti dar kokia valstybė, su kuria palikėjas galėtų turėti akivaizdžiai glaudesnę ryšį (Notaries of Europe; Bronušienė, 2018, p. 102).

Atkreiptinas dėmesys, kad jei paveldėjimo bylą nagrinėjanti institucija, kuri turi jurisdikciją pagal reglamento 4 straipsnį, pasinaudoja susilaikymo išlyga, tai reiškia, kad ji turės taikyti ne savo, o kitos valstybės teisę (Calvo Caravaca, 2016, p. 320). Be to, reglamento 650/2012 II skyriuje, nustatančiame jurisdikcijos taisykles, nėra numatyta išlyga, kuri leistų suteikti jurisdikciją tos valstybės, su kuria palikėjas yra labiau susijęs, teismui (Bronušienė, 2018, p. 102-103; European Parliament, 2012, p. 14). Kadangi tokia situacija pažeidžia minėtos *forum* ir *ius* sutaptį, abejotina, ar valstybių narių teismai noriai taikys susilaikymo išlygą praktikoje ir veikiau klausimą dėl palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos jo mirties dieną spręs taip, kad kompetentinga nagrinėti paveldėjimo bylą institucija paveldėjimo klausimams spręsti galėtų taikyti savo teisę (Davì, 2016, p. 48-49). Kaip atskleidė ES notarų tarybos atliktas tyrimas, tik nedidelė dalis notarų (11%), dalyvavusių apklausoje, pritaikė šį institutą praktikoje, tuo tarpu 89% notarų atsakė, kad juo apskritai nesinaudojo. Tik keliose valstybėse narėse buvo nustatytas dažnesnis šio instituto taikymas, tačiau vienos iš jų atžvilgiu gauti rezultatai rodo, kad susilaikymo išlyga, kuri turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais, pakeičia bendrąją taisyklę, numatytą reglamento 21 straipsnio 1 dalyje (Notaries of Europe, 2023, p. 42-43). Nors nėra atskleidžiamos to priežastys, manytina, tai galėtų būti situacijos, kai teismas savo jurisdikciją grindžia reglamento 10 straipsnio pagrindu, nes šiuo atveju teismas turėtų taikyti ne savo, o trečiosios valstybės teisę (Antoci). Tačiau galima abejoti, ar išlygos taikymas tokiose situacijose būtų pateisinamas, nes tai rodo, kad institucijos šia išlyga naudojasi savo naudai, kad galėtų išvengti užsienio teisės taikymo, neįvertinant tiek paties palikėjo, tiek ir jo įpėdinių lūkesčių. Tuo pačiu, turto buvimo vieta ar pilietybė, kurių

pagrindu yra grindžiama subsidiari jurisdikcija, neturi svarios reikšmės nustatant akivaizdžiai glaudesnę ryšį taikytinos teisės prasme (Pazdan, Zachariasiewicz, 2021, p. 89). Be to, kaip minėta, ši išlyga kelia riziką teisiniam aiškumui ir taikytinos teisės nuspėjamumui. Tai gali lemti, kad vienas iš reglamento tikslų - padėti iš anksto organizuoti palikimą - liks neįgyvendintas (Calvo Caravaca, 2016, p. 320). Tačiau kai kurie autoriai tokiam argumentui prieštarauja ir nurodo, kad ji kaip tik padeda užtikrinti teisinį tikrumą ir atveria galimybę paveldėjimo klausimus sprendžiančiai institucijai taikyti tinkamiausią teisę. Tai leidžia patenkinti pagrįstus palikėjo įpėdinių ar kreditorių lūkesčius, jog mirus palikėjui, kuris tik neseniai persikėlė į kitą valstybę, jo paveldėjimui nebus taikoma tos kitos valstybės teisė (European Parliament, 2012, p. 4).

Tačiau didžiausia problema, kuri gali kilti nustačius, kad palikėjas vis dėlto yra akivaizdžiai glaudžiau susijęs su kita valstybe nei valstybė, kurios teisė būtų taikytina pagal reglamento 21 straipsnio 1 dalį yra rizika dėl palikėjo tikrosios valios ir galimo jo ketinimų pažeidimo. Vien tai, kad palikėjas neseniai prieš pat mirtį persikėlė gyventi į kitą valstybę, neturėtų būti pagrindas paveldėjimo klausimą sprendžiančiai institucijai pasinaudoti 21 straipsnio 2 dalies nuostata ir taikyti ankstesnės įprastinės gyvenamosios vietos valstybės teisės normas. Taip yra todėl, nes palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos pakeitimas dėl vienokių ar kitokių priežasčių gali reikšti to asmens ketinimus įsikurti ir integruotis į naująją valstybę ir susieti ją su savo interesų centru (Popescu, 2014, p. 81).

Apibendrinant galima teigti, kad susilaikymo išlygos įtvirtinimas reglamente yra perteklinis. Nepagrįstas šios išlygos taikymas gali kelti pavojų, kad teismas paveldėjimui taikys kitokią, nei tikėjosi palikėjas ar suinteresuotos šalys, teisę. Todėl šis institutas tik labiau apsunkina paveldimo turto pomirtinį paskirstymą ir skatina teisinį netikrumą paveldėjimo teisinių santykių srityje.

3. 2. Taisyklė dėl taikytinos teisės pasirinkimo

Analizuojant paveldėjimo reglamento nuostatas galima pastebėti, kad įprastinė gyvenamoji vieta nėra vienintelis siejamasis veiksnys taikytinai teisei nustatyti. Šis siejamasis veiksnys gali būti ir palikėjo pasirinkta teisė (*professio iuris*) (reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnio 1 dalis; Załucki, 2016, p. 172; Bronušienė, 2018, p. 103). Taigi, šia nuostata įtvirtinamas testatoriaus (testamento) laisvės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje) ir autonomijos principas paveldėjimo teisinių santykių srityje (Castellanos Ruiz, 2016, p. 323). Tačiau ES teisės aktų leidėjas nesuteikė palikėjui absoliučios pasirinkimo laisvės (Vassilakakis, 2016, p. 223;

Castellanos Ruiz, 2016, p. 324). Todėl autonomijos principas yra ribojamas palikėjo pilietybės, kurią jis turi pasirinkimo metu arba mirties dieną, teise (reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnio 1 dalis). ESTT byloje *OP* išaiškino, kad minėta norma leidžia ne tik ES piliečiui, bet ir bet kuriam ES valstybėje narėje gyvenančiam trečiosios valstybės piliečiui, pasirinkti šios trečiosios valstybės teisę kaip teisę, kuria būtų reglamentuojami visi su tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimu susiję klausimai. Tokį aiškinimą patvirtina ir reglamento 20 straipsnyje įtvirtintas visuotinio taikymo principas, nurodantis, kad pagal šį reglamentą nustatyta teisė taikoma neatsižvelgiant į tai, ar ši teisė yra valstybės narės teisė (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2023 m. spalio 12 d. sprendimas). Todėl galimybe pasinaudoti *professio iuris* turės, pavyzdžiui, Lietuvoje gyvenantis Serbijos pilietis, įsigijęs nuosavybės vasarnamį Ispanijoje.

Tačiau kaip matyti iš tos pačios *OP* bylos, ne visais atvejais yra galima vadovautis šiuo ESTT išaiškinimu. Nurodytoje byloje Lenkijoje gyvenanti Ukrainos pilietė *OP* kreipėsi į Lenkijos notarą su prašymu parengti testamentą, kuriame, be kitų sąlygų, būtų ir sąlyga dėl paveldėjimui taikytinos Ukrainos teisės pasirinkimo. Notaras atsisakė parengti testamentą tuo pagrindu, kad taikytinos teisės pasirinkimas prieštarauja 1993 m. gegužės 24 d. Lenkijos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse ir baudžiamosiose bylose sutarčiai (toliau - dvišalė sutartis), kuri, anot jo, turi viršenybę prieš šio reglamento taisykles. Nors minėtos dvišalės sutarties 37 straipsnis įtvirtina kolizines teisės normas paveldėjimo srityje, tačiau joje nėra tiesiogiai numatyta galimybė pasirinkti paveldėjimui taikytiną teisę. *OP* įsitikinimu, kadangi dvišalėje sutartyje nereglamentuojamas paveldėjimo teisės pasirinkimas, turi būti taikomas reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnis (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2023 m. spalio 12 d. sprendimas; generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2023 m. kovo 23 d. išvada). Taigi, šioje byloje, kuri yra susijusi su reglamento 22 ir 75 straipsnių santykiu, keliamas klausimas, ar *OP*, sudarydama testamentą pas notarą Lenkijoje, galėjo pasirinkti palikimui taikytiną Ukrainos teisę reglamento 22 straipsnio pagrindu, nors dvišalėje sutartyje nenumatyta jokia šalių autonomija šiuo klausimu (Wysocka-Bar, 2023). Kaip numato reglamento 75 straipsnio 1 dalis, reglamentas nedaro poveikio tarptautinių konvencijų, kurių šalys reglamento priėmimo metu yra viena ar kelios valstybės narės ir kurios yra susijusios su šiuo reglamentu reglamentuojamais klausimais, taikymui (reglamento Nr. 650/2012 75 straipsnio 1 dalis). Vis dėlto, šis reglamentas valstybių narių santykiuose turėtų turėti viršenybę tokių konvencijų atžvilgiu tiek, kiek tokiose konvencijose yra sprendžiami šiame reglamente reglamentuojami klausimai (reglamento Nr. 650/2012 75 straipsnio 2 dalis, preambulės 73 konstatuojamoji dalis).

ESTT nurodė, kad, kai valstybė narė yra sudariusi dvišalę sutartį su trečiąja valstybe dar prieš įsigaliojant reglamentui Nr. 650/2012, ir šioje sutartyje yra nustatytos paveldėjimo teisiniams santykiams taikytinos taisyklės, iš principo turi būti taikomos dvišalės sutarties nuostatos, o ne paveldėjimo reglamente numatytos šios srities nuostatos. Tačiau ESTT, primindamas savo ankstesnę praktiką, pažymėjo, kad paveldėjimo reglamento 75 straipsnio turinys negali būti aiškinamas taip, kad būtų paneigti principai, kuriais yra grindžiamas šis reglamentas. Atsižvelgiant į tai, kad pagal bendrąją taisyklę, taikytina teisė yra nustatoma pagal standartinį objektyvųjį siejamąjį veiksni - įprastinę palikėjo gyvenamąją vietą jo mirties dieną, reglamento 22 straipsnyje įtvirtinta galimybė pasirinkti pilietybės valstybės teisę visam palikimui reglamentuoti turi būti aiškinama kaip išimtis iš reglamento 21 straipsnyje įtvirtintos bendrosios taisyklės. Dėl šios priežasties *professio iuris* negali būti laikoma principu, kuriuo grindžiamas reglamentas. Remdamasis nurodytais argumentais ESTT padarė išvadą, kad reglamento Nr. 650/2012 sistemai neprieštarauja tai, kad pagal dvišalę valstybės narės ir trečiosios valstybės sutartį, sudarytą iki šio reglamento priėmimo, kurioje nustatyta paveldėjimo srityje taikytina teisė ir aiškiai nenumatyta galimybės pasirinkti kitos paveldėjimo teisės, trečiosios valstybės pilietis, gyvenantis valstybėje narėje, kuriai ši dvišalė sutartis yra privaloma, neturi galimybės pasirinkti paveldėjimui taikytinos teisės (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2023 m. spalio 12 d. sprendimas). Taigi, pagal reglamentą Nr. 650/2012 nėra draudžiama situacija, kai Ukrainos pilietė, sudarydama testamentą pas notarą Lenkijoje, negalėtų pasirinkti paveldėjimui taikytinos Ukrainos teisės (Wysocka-Bar, 2023). Svarbu, kad ESTT sprendime neanalizavo dvišalės sutarties turinio ir nesiaiškino, ar ji iš tiesų draudžia palikėjui pasirinkti palikimui reglamentuoti taikytiną teisę. Šiuo klausimu sprendimą turėtų priimti nacionalinis teismas (Maoli, 2024, p. 146-147; Wysocka-Bar, 2023). Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad generalinio advokato išvados vertimas į lietuvių kalbą yra netikslus ir keliantis neaiškumų. Lyginant šį vertimą su kitomis kalbomis matyti, kad skiriasi net ir pačios išvados prasmė.

Daugumai paveldėjimo reglamento valstybių narių *professio iuris* principo taikymas paveldėjimo teisiniuose santykiuose yra naujovė, kadangi įprastai šioje srityje teisės pasirinkimo galimybė apskritai nepripažįstama⁵ arba jo taikymas yra ribojamas⁶ (Bronušienė, 2018, p. 103; Castellanos Ruiz, 2016, p. 324; Devaux, 2013, p. 233). Tačiau

⁵ Pavyzdžiui, Lietuvoje.

⁶ Pavyzdžiui, pagal Italijos 1995 m. gegužės 31 d. įstatymo Nr. 218 46 straipsnio 2 dalį, palikėjas gali pasirinkti tik tos valstybės, kurioje jis gyvena pasirinkimo metu, teisę. Tačiau toks pasirinkimas netenka galios, jeigu palikėjas mirties metu toje valstybėje nebegyveno (1995 m. gegužės 31 d. įstatymas Nr. 218. Italijos tarptautinės ...).

įsigaliojus reglamentui, teisės pasirinkimas turės būti pripažįstamas ir bus galiojantis, net jeigu pasirinktoje teisėje paveldėjimo klausimus reglamentuojančios teisės pasirinkimas nėra numatytas (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 40 konstatuojamoji dalis). Todėl jeigu Lietuvoje gyvenanti Vokietijos pilietė į testamentą įtraukė sąlygą, kad visą jos palikimą reglamentuojanti teisė būtų Vokietijos teisė, Lietuvos notaras privalės gerbti tokią palikėjos paskutinę valią nepaisant to, kad Lietuvoje nėra numatyta galimybė pasirinkti paveldėjimui taikytiną teisę.

Taikytinos teisės taikymo sritis apibrėžta reglamento 23 straipsnio 1 dalyje, kuri numato, kad pagal 21 arba 22 straipsnius nustatyta teise yra reglamentuojamas visas palikimo paveldėjimas (reglamento Nr. 650/2012 23 straipsnio 1 dalis). Ši nuostata pašalina dalinio teisės pasirinkimo galimybę. Todėl palikėjas negali nuspręsti, kad tam tikra teisė reglamentuos tik dalį palikimo ar kad jo pilietybės valstybės teisė reglamentuos tik vieną konkretų klausimą, pavyzdžiui, įpėdinių atsakomybę už skolas (Szilágyi, 2021, p. 164). Tokia valios išraiška prieštarautų paveldėjimo vieningumo ir visuotinumui principams, kuriais yra grindžiama paveldėjimo reglamento sistema (Castellanos Ruiz, 2016, p. 336). Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad palikėjas gali pasirinkti tik vienos valstybės teisę kaip teisę, reglamentuojančią visus su jo palikimu susijusius klausimus net jeigu jis turi kelias pilietybes (reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnio 1 dalies antra pastraipa). Tačiau teisės doktrinoje keliamas klausimas, ar teisės pasirinkimas gali būti laikomas galiojančiu, jeigu pasirinkimo metu jau yra žinoma, kad pasirinkta teise nebus reglamentuojamas visas palikimas. François Trémosa kaip pavyzdį nurodo situaciją, kai Prancūzijoje gyvenanti ir joje bei Anglijoje turinti turto Šveicarijos pilietė pasirenka paveldėjimui reglamentuoti taikytiną savo pilietybės valstybės teisę. Prancūzijos notaras, vadovaudamasis paveldėjimo reglamentu, visam palikimui turės taikyti Šveicarijos teisę. Šios valstybės tarptautinės privatinės teisės normos taip pat jai suteikia galimybę pasirinkti palikimui reglamentuoti taikytiną teisę. Todėl tarp šių dviejų valstybių yra sutarimas, jog paveldėjimui taikoma Šveicarijos teisė. Tačiau Anglijoje esančiam turtui šios valstybės atitinkamos institucijos taikys savo teisę. Esant tokiai situacijai iš anksto yra aišku, kad nepaisant valios išraiškos dėl taikytinos teisės pasirinkimo, visam palikimui nebus taikoma viena ir ta pati teisė. Jeigu reglamento 22 straipsnio 1 dalies nuostatą reikėtų aiškinti griežtai, toks teisės pasirinkimas neturėtų būti leidžiamas, kadangi jis lemtų palikimo suskaidymą. Vis dėlto yra laikomasi požiūrio, kad reglamento nuostatas reikėtų aiškinti lanksčiai ir todėl toks teisės pasirinkimas turėtų būti leidžiamas (Trémosa, 2017, p. 5-6).

Apibendrinant galima teigti, kad paveldėjimo reglamento 22 straipsnis, įtvirtinantis visuotinio taikymo principą, suteikia galimybę bet kuriam valstybėje narėje gyvenančiam asmeniui, nepaisant jo pilietybės, pasirinkti visam jo palikimui reglamentuoti taikytiną teisę. Tačiau reglamentui neprieštarauja situacija, kad valstybėje narėje gyvenantis trečiosios valstybės pilietis negali pasirinkti palikimui taikytinos teisės su sąlyga, kad atitinkama valstybė narė su ta trečiąja valstybe iki reglamento priėmimo yra sudariusi dvišalę sutartį, kurioje nustatyta paveldėjimo srityje taikytina teisė, bet galimybė pasirinkti kitą paveldėjimo teisę nėra tiesiogiai numatyta.

3. 3. Ar *professio iuris* apribojimas tik pilietybės valstybės teise yra pagrįstas ir teisinio reguliavimo trūkumai dvigubos pilietybės atveju

Tikslas palengvinti išankstinį paveldėjimo organizavimą yra viena iš priežasčių, kodėl reglamentu suteikiama galimybė palikėjui pasirinkti paveldėjimui taikytiną teisę. *Professio iuris* padeda užtikrinti didesnę teisinį tikrumą ir taikytinos teisės nuspėjamumą tiek palikėjui, tiek ir jo įpėdinams, kadangi įprastinė gyvenamoji vieta, kaip bendroji kolizinė teisės norma taikytinai teisei nustatyti, yra subjektyvaus, vertinamojo pobūdžio ir laikui bėgant gali kisti (Castellanos Ruiz, 2016, p. 327-328). Neretais atvejais gali būti sudėtinga nustatyti palikėjo įprastinę gyvenamąją vietą, ypač jeigu jis dėl profesinių ar kitų priežasčių reguliariai keičia gyvenamąją vietą (Szilágyi, 2021, p. 159-160). Papildomų sunkumų gali kelti ir reglamento 21 straipsnio 2 dalyje numatyta susilaikymo išlyga ir jos taikymas. Todėl palikėjui, pasinaudojusiam ES garantuojama laisvo judėjimo teise, bet siekiančiam išsaugoti glaudžius ryšius su savo kilmės valstybe, toks pasirinkimas sudaro galimybę per palikimą išsaugoti šiuos kultūrinius ryšius (European Commission, 2009).

Paveldėjimo reglamento 22 straipsnio 1 dalis leidžia palikėjui pasirinkti ne tik valstybės, kurios pilietis jis yra pasirinkimo dieną, teisę, bet ir tos valstybės, kurios pilietis jis bus mirties dieną, teisę (reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnio 1 dalis). Tačiau svarbu, kad palikėjas, išreikšdamas savo paskutinę valią dėl turto palikimo, nurodytą momentą, su kuriuo yra siejamas teisės pasirinkimas. Priešingu atveju, būtų sudėtinga nustatyti palikėjo valią, ypač jeigu nuo pasirinkimo momento iki mirties pilietybė pasikeičia. Todėl tokiu atveju teisės pasirinkimas būtų pripažįstamas negaliojančiu ir būtų taikoma bendroji paveldėjimo reglamento 21 straipsnyje įtvirtinta taisyklė. Tačiau jei palikėjas, išreikšdamas savo paskutinę valią dėl turto palikimo, pasirenka valstybės, kurios pilietybę jis turėjo pasirinkimo metu, teisę, ši teisė bus taikoma nepaisant jos

praradimo. Be to, palikėjas gali pasirinkti tos pilietybės valstybės teisę, kurią jis numano, kad jis vis dar turės mirties dieną, bet kurios jis gali ir neturėti. Tuo pačiu, nėra draudžiama pasirinkti ir tos pilietybės valstybės teisę, kurios jis dar neturi, bet yra įsitikinęs, kad ją turės mirties dieną. Abiem atvejais, jei mirties dieną palikėjas bus netekęs arba nebus įgijęs pilietybės, *professio iuris* negalios. Kad būtų galima išvengti šios problemos, doktrinoje buvo teikiamas siūlymas, kad palikėjas tiesiog nurodytų, kad išreiškia valią, jog jo palikimui būtų taikytina tos valstybės, kurios pilietybę palikėjas turės mirties metu, teisę, nesiejant tokio pasirinkimo su konkrečia valstybe, pavyzdžiui, Vokietija ar Latvija⁷ (Castellanos Ruiz, 2016, p. 334-335). Tačiau iš tokio siūlymo kyla kita problema. Pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau - JAV) pilietis, gyvenantis Lietuvoje, sudarė testamentą, kurio sudarymo metu turėjo tik vieną JAV pilietybę. Testamente, be kitų nuostatų, buvo įtraukta sąlyga, kad visam palikimui reglamentuoti būtų taikoma jo pilietybės valstybės teisė, kurią jis turės mirties dieną. Tokia valios išraiška nėra susieta su jokia konkrečia valstybe. Tačiau po šio testamento sudarymo jis įgyja antrą, Lietuvos, pilietybę ir miršta turėdamas dvigubą pilietybę. Taigi, kyla klausimas, kaip šiuo atveju reikėtų spręsti tokią situaciją ir kokią teisę taikyti. Autorės nuomone, notaras pirmiausia turėtų išanalizuoti testamento tekstą ir įvertinti, ar nėra nuostatų, kurios leistų daryti išvadą dėl numanomo taikytinos teisės pasirinkimo. Jeigu numanomo teisės pasirinkimo nepavyksta nustatyti, tuomet turėtų būti suteikiama galimybė įpėdiniams susitarti ir nuspręsti, kokios pilietybės valstybės teisė turėtų būti taikoma palikimui reglamentuoti. Palikėjo įpėdiniai, palaikę artimesnius santykius su palikėju, geriau žino jo tikruosius ketinimus ir gali tiksliau įvertinti jo ryšius su kiekviena iš valstybių, kurios pilietybę jis turėjo mirties dieną. Tokiu atveju būtų galima taikyti tą teisę, su kuria palikėjas buvo glaudžiausiai susijęs. Šis sprendimas atitiktų ir ES teisės aktų leidėjo ketinimus. Nors šis pavyzdys rodo, kad tikslingiau būtų vengti tokios abstrakčios nuostatos dėl taikytinos teisės pasirinkimo (Szilágyi, 2021, p. 165), kita vertus, būtų galima teikti siūlymą papildyti reglamento nuostatas dėl *professio iuris* ir, esant nurodytai situacijai, suteikti galimybę atitinkamoms šalims sudaryti susitarimą dėl to, kokia teisė turėtų būti taikoma palikimui.

Nors ES teisės aktų leidėjo sprendimas įtraukti į reglamentą Nr. 650/2012 galimybę palikėjui pasirinkti palikimui reglamentuoti taikytiną teisę apskritai yra vertinamas palankiai, tačiau kai kurie autoriai išreiškia nusivylimą, kad *professio iuris* yra apribota

⁷ T. y., vietoj nuostatos „išreiškiu valią, kad visam mano palikimui būtų taikoma mano pilietybės, Latvijos, teisė, kurią aš turėsiu mirties dieną“, nurodyti „išreiškiu valią, kad visam mano palikimui būtų taikoma tos pilietybės, kurią aš turėsiu mirties dieną, valstybės teisė“.

tik vieninteliu, pilietybės valstybės, kriterijumi (Dutta *et al.*, 2010, p. 607-608; Załucki, 2016, p. 173; Castellanos Ruiz, 2016, p. 332; Pazdan, Zachariasiewicz, 2021, p. 90; Davì, 2016, p. 52). Kaip minėta antroje magistro darbo dalyje, taikant pilietybės valstybės kriterijų neatsižvelgiama į vis didėjančią asmenų mobilumą, todėl pilietybė nebėra patikimas požymis, rodantis asmens ryšį su jo kilmės valstybe (Bronušienė, 2018, p. 99; Szilágyi, 2021, p. 150). Instituto pateiktose pastabose dėl paveldėjimo reglamento projekto buvo siūloma išplėsti *professio iuris* taikymo sritį įtraukiant galimybę palikėjui pasirinkti ne tik pilietybės valstybės, kurią jis turi ar turėjo pasirinkimo metu, teisę, bet ir tos valstybės, kurioje palikėjas turi arba turėjo įprastinę gyvenamąją vietą, nebent ši vieta buvo nereikšminga, teisė⁸ (Dutta *et al.*, 2010, p. 606). Tačiau tokiam siūlymui nebuvo pritarta. Kaip pagrindine nepritarimo priežastimi yra minimas paveldėjimo reglamento 38 konstatuojamojoje dalyje išreikštas susirūpinimas, kad dėl laisvo ir neriboto asmenų judėjimo visoje ES, įprastinė gyvenamąją vietą gali būti naudojama siekiant išvengti imperatyvių tam tikros valstybės teisės nuostatų ir pakenkti palikėjo artimųjų, visų pirma vaikų ir sutuoktinio, turinčių teisę gauti privalomąją palikimo dalį, teisėtiems lūkesčiams (Davì, 2016, p. 52; reglamento Nr. 650/2012 preambulės 38 konstatuojamoji dalis). Tačiau kaip matyti iš reglamento 21 straipsnio 1 dalies, įprastinė palikėjo gyvenamosios vietos teisė, kaip bendroji taisyklė bus taikoma net ir nesant *professio iuris*. Todėl jeigu asmuo turi tikslą išvengti teisės normų dėl privalomosios palikimo dalies, jam tą pavyks padaryti persikeliant gyventi į tą valstybę, kurios teisinė sistema nepripažįsta privalomosios palikimo dalies. Todėl net ir esant tokiai situacijai šeimos narių lūkesčiai negalės būti visiškai apsaugoti (Davì, 2016, p. 53). Tai rodo, kad tikslas, dėl kurio ES teisės aktų leidėjas galimybę pasirinkti paveldėjimui taikytiną teisę apribojo tik palikėjo pilietybės valstybės teise, ne visais atvejais bus pasiektas. Būtų galima išreikšti pritarimą instituto siūlymui, kad tuo atveju, jeigu būtų numatyta galimybė pasirinkti palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos teisę ir palikėjas pasirenka būtent šią, įpėdiniai turėtų galimybę ginčyti tokį teisės pasirinkimą ir įrodinėti, kad ši įprastinė gyvenamoji vieta buvo nereikšminga ir buvo pakeista siekiant pakenkti palikėjo artimųjų teisėtiems lūkesčiams. Jeigu šios vietos nereikšmingumą pavyktų įrodyti, toks palikėjo pasirinkimas dėl taikytinos teisės būtų negaliojantis. Priešingu atveju, galėtų prezumpcija, kad toks pasirinkimas yra galiojantis (iki kol nėra nuginčytas) (Dutta *et al.*, 2010, p. 612). Autorės nuomone, teismas negalėtų imtis veiksmų ir pats savo iniciatyva tirti aplinkybes ir vertinti, ar ši vieta buvo reikšminga, ar ne. Tačiau institutas nenurodo, kokia teisė turėtų

⁸ Taip pat buvo siūloma suteikti galimybę pasirinkti arba valstybės, kurios teisė reglamentuoja palikėjo santuokinio turto teisinį režimą pasirinkimo metu, jeigu šis režimas tebegalioja mirties metu, teisę ar valstybės, kurioje yra nekilnojamasis turtas, teisę (Dutta *et al.*, 2010, p. 606).

būti taikoma jeigu įpėdiniams tokį palikėjo teisės pasirinkimą pavyktų nuginčyti. Manytina, kad turėtų būti taikoma tos valstybės teisė, kurioje palikėjas įprastai gyveno iki persikeliant į tą valstybę, kurios teisę buvo pasirinkęs.

Iš ES notarų tarybos pateiktų rekomendacijų matyti, kad poreikis pakeisti analizuojamą teisinį reguliavimą vis dar yra aktualus. Dėl to ES teisės aktų leidėjui yra siūloma išplėsti testamentinio laisvės ir autonomijos principą suteikiant palikėjui galimybę pasirinkti ir įprastinės gyvenamosios vietos teisę, susiejant ją su pasirinkimo metu buvusia vieta. Nors įprastinė gyvenamoji vieta gali kisti, tokia jo valios išraiška nebūtų negaliojanti, jeigu palikėjas nuspręstų persikelti gyventi į kitą valstybę po pareiškimo dėl paskutinės valios dėl turto palikimo sudarymo. Todėl toks pasirinkimas atitiktų nuspėjamumo ir teisinio tikrumo reikalavimą (Notaries of Europe).

Paveldėjimo reglamentas numato, kad jei asmuo turi kelias pilietybes, jis gali pasirinkti bet kurios iš valstybių, kurios pilietybę jis turi pasirinkimo metu arba mirties dieną, teisę (reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnio 1 dalies antroji pastraipa). Atkreiptinas dėmesys, kad jeigu palikėjas turi ir valstybės narės, ir trečiosios valstybės pilietybę, dėl reglamento taikytinos teisės visuotinimo (*erga omnes*) požymio, jis turi teisę pasirinkti bet kurią iš jų. Tai reiškia, kad reglamentu nėra teikiama pirmenybė valstybės narės pilietybei ir ji neturi viršenybės prieš trečiosios valstybės pilietybę (Castellanos Ruiz, 2016, p. 338). Toks aiškinimas yra suderinamas su ESTT praktika, pagal kurią bet kurios pilietybės piliečiams turi būti taikomos vienodos sąlygos (Vassilakakis, 2016, p. 227).

Tačiau atsižvelgiant į tai, kad reglamentu yra siekiama parinkti glaudžiausiai su palikėju susijusios valstybės teisę, toks liberalus ES teisės aktų leidėjo požiūris į pilietybių daugetą gali kelti abejonių, kadangi tai leidžia palikėjui pasirinkti valstybės, su kuria jis nėra glaudžiai susijęs, teisę. Pakanka, kad jis būtų tos šalies pilietis, nepaisant ryšio su pilietybės valstybe stiprumo (Vassilakakis, 2016, p. 227). Be kita ko, esant tokiai situacijai nebūtų pasiektas ir tikslas, dėl kurio ES įstatymų leidėjas apribojo *professio iuris* tik palikėjo pilietybės valstybės teisę. Tai reiškia, kad Lietuvoje gyvenantis palikėjas, turintis, pavyzdžiui, Anglijos, kurioje nėra numatytas privalomosios palikimo dalies institutas (Global Wills cituota Devaux, 2013, p. 240; Europos e. teisingumo portalas (I)) ir Lietuvos pilietybės, turi teisę pasirinkti Anglijos teisę, kaip teisę, reglamentuojančią jo palikimą. Tokiu atveju, palikėjo įpėdiniai, kurie turėtų teisę į privalomąją palikimo dalį pagal Lietuvos teisę, negalės jos reikalauti. Taigi, tokia teisinio reguliavimo spraga gali prieštarauti reglamento dvasiai ir pakenkti palikėjo įpėdinių teisėtiems lūkesčiams. Tikėtina, kad jei tokia situacija atsidurtų Lietuvos teismuose,

pastarieji atsisakytų taikyti Anglijos teisę kaip prieštaraujančią Lietuvos viešajai tvarkai, ypatingai jeigu palikėjas tokioje situacijoje turėtų nepilnamečių vaikų, kadangi Lietuvos teisė, priešingai nei Anglijos teisė, numato privalomosios palikimo dalies institutą (CK 5.20 straipsnis).

Paveldėjimo reglamento 22 straipsnio 2 dalis įtvirtina dvi alternatyvias galimybes kaip palikėjas gali pasirinkti palikimui taikytiną teisę - *professio iuris* gali būti arba aiškiai išreikštas (tiesioginis) (angl. *express*), arba numanomas (netiesioginis) (angl. *tacit*). Pirmuoju atveju valia dėl taikytinos teisės gali būti išreikšta tiesiogiai pareiškime, pateiktame pareiškiant paskutinę valią dėl turto palikimo, pavyzdžiui, testamente, bendrajame testamente arba paveldėjimo susitarime⁹. Antruoju atveju teisės pasirinkimas turi būti parodytas tokios paskutinės valios sąlygomis (Castellanos Ruiz, 2016, p. 344-345; reglamento Nr. 650/2012 22 straipsnio 2 dalis). Kai kurie autoriai laikosi pozicijos, kad būtent pastarasis atvejis kelia daugiausia neaiškumų dėl jo vertinimo ir sukuria tam tikrą nuspėjamumą bei teisinį netikrumą paveldėjimo teisinių santykių srityje (Bronušienė, 2018, p. 106; Davi, 2016, p. 54; Wautelet, s. a., p. 50). Tam tikro aiškumo, ką tiksliai reiškia numanomas taikytinos teisės pasirinkimas, gali suteikti reglamento preambulė - tai galėtų būti atvejai, kai palikėjas pateikė nuorodą į konkrečias savo pilietybės valstybės teisės nuostatas arba kitais būdais paminėjo tą teisę (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 39 konstatuojamoji dalis). Pavyzdžiui, JAV pilietybę turintis ir Lietuvoje gyvenantis palikėjas sudaro testamentą, kuriuo visą savo turtą perdavė patikos fondui (angl. *trust fund*), kurio naudos gavėja paskyrė savo dukrą. Kadangi Lietuvoje patikos fondo institutas nėra reglamentuojamas (Teise.pro (a)), būtų galima daryti išvadą, kad palikėjas tokia testamentine valios išraiška pasirinko, kad jo palikimui reglamentuoti būtų taikoma JAV teisė (Castellanos Ruiz, 2016, p. 348).

Taigi, norint įsitikinti, ar tokia valios išraiška reiškia palikėjo pilietybės teisės pasirinkimą, reikėtų lyginti įprastinės gyvenamosios vietos teisę, kuri būtų taikoma pagal bendrąją taisyklę nesant taikytinos teisės pasirinkimo, su pilietybės valstybės teisės nuostatomis. Jeigu įprastinės gyvenamosios vietos valstybės teisėje tokios nuostatos, į kurią palikėjas pateikė nuorodą, nėra, arba kaip pateiktoje situacijoje nurodomas institutas, kurio įprastinės gyvenamosios vietos valstybės teisė, priešingai nei pilietybės valstybės teisė, nereglamentuoja, tokiu atveju galima pagrįstai manyti, jog buvo pasirinkta pilietybės teisė (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada; Castellanos Ruiz, 2016, p. 348). Tačiau jeigu abejose teisės

⁹ Pavyzdžiui, įtraukiant į testamentą nuostatą, kad palikimui yra taikytina palikėjo Lietuvos pilietybės, kurią jis turi pasirinkimo dieną, teisė.

sistemose egzistuoja tokios pat teisės nuostatos arba abi teisės sistemos reglamentuoja institutą, į kurį buvo teikiama nuoroda, tokiu atveju kompetentingai nagrinėti paveldėjimo bylą institucijai kils sunkumų siekiant nustatyti tikrąją palikėjo valią. Be to, kaip numanomas taikytinos teisės pasirinkimas gali būti situacija, kai palikėjas testamente nurodo, kad nepageidauja, jog jo palikimui reglamentuoti būtų taikoma jo paskutinės įprastinės gyvenamosios vietos teisė, kuri yra bendras siejamasis veiksnys taikytinai teisei pagal reglamento 21 straipsnį nustatyti, nesant palikėjo *professio iuris*. Tokiu atveju taip pat būtų galima spręsti, kad palikėjas pasirinko pilietybės teisę pagal paveldėjimo reglamento 22 straipsnio 1 dalį. Tačiau problemų nustatant tikruosius palikėjo ketinimus gali kilti jeigu jis turi kelias pilietybes (Szilágyi, 2021, p. 170-171). Jeigu būtų sudaromas notarinis testamentas, notaras turėtų imtis veiksmų ir išaiškinti palikėjui neigiamas tokio pasirinkimo teisinės pasekmes. Taigi, esant numanomam taikytinos teisės pasirinkimui, teismai privalo itin dėmesingai vertinti, ar toks pasirinkimas iš tiesų buvo atliktas ir ar tokie buvo tikrieji palikėjo ketinimai. Tai yra itin svarbu siekiant užtikrinti, kad bus įgyvendinta palikėjo paskutinė valia dėl turto palikimo atsižvelgiant į tai, kad paveldėjimo atsiradimo momentu jis iš esmės negalės jos nei patvirtinti, nei užginčyti. Tačiau netiesioginės palikėjo valios nustatymas turi apsiriboti tik testamente esančių nuostatų analize (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada). Taigi, su paskutinės valios išraiška nesusiję veiksniai (pavyzdžiui, palikėjo nuvykimas į tam tikrą valstybę sudaryti testamentą, valstybė, kurioje veikia kompetentinga institucija, ar teisė, pagal kurią šiai institucijai suteikiama jurisdikcija) (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada) ar vien tik tam tikros kalbos vartojimas negali būti pakankamas, kad būtų galima nurodyti, jog egzistuoja numanomas taikytinos teisės pasirinkimas (Castellanos Ruiz, 2016, p. 349). Tačiau šie veiksniai gali atlikti pagalbinį vaidmenį pagrindžiant išvadą dėl to, ar teisė buvo pasirinkta (generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona 2020 m. kovo 26 d. išvada).

Tad apibendrinant galima teigti, kad ES įstatymų leidėjo nuogaistavimai, dėl kurių galimybė pasirinkti paveldėjimui taikytiną teisę apribota tik pilietybės valstybės teise, nėra pagrįsti. Suteikus galimybę pasirinkti ne tik pilietybės, bet ir įprastinės gyvenamosios vietos valstybės teisę, palikėjas galėtų dar lengviau organizuoti savo turto pomirtinį paskirstymą.

3. 4. *Professio iuris* santykio su teise į privalomąją palikimo dalį ir viešąja tvarka probleminiai aspektai

Testamento laisvės principas, kuris, be kita ko, apima ir palikėjo teisę pasirinkti palikimui taikytiną teisę, leidžia palikėjui pačiam savo nuožiūra priimti sprendimą dėl palikimą sudarančio turto - palikti jį bet kuriems civilinės teisės subjektams, paskirstyti jį dalimis ar apskritai nepriimti jokio sprendimo dėl šio turto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau didžioji dauguma ES valstybių narių nenumato visiškos palikėjo laisvės šioje srityje ir taiko tam tikrus laisvės pareikšti paskutinę valią dėl turto palikimo apribojimus. Vienas iš jų - privalomosios palikimo dalies nustatymas¹⁰ (Devaux, 2013, p. 239-240).

Lyginant ES valstybių narių taikomus testamentų laisvės ribojimus matyti, kad skiriasi ne tik privalomosios palikimo dalies dydis, bet ir asmenys, kurie turi teisę ją gauti. Pavyzdžiui, Portugalijoje teisę gauti privalomąją palikimo dalį turi palikėjo sutuoktinis, palikuonys ir tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai. Sutuoktinio ir vaikų privalomąją palikimo dalį sudaro 2/3 palikimo, tačiau jeigu palikėjas neturi palikuonių ar tiesiosios aukštutinės linijos giminaičių, sutuoktinio privalomąją palikimo dalį sudaro 1/2 palikimo (Europos e. teisingumo portalas (a)). Palikimo dalies nustatymas taikant proporcijas numatytas ir Bulgarijoje (Europos e. teisingumo portalas (b)), Graikijoje (Europos e. teisingumo portalas (c)), Lietuvoje (Europos e. teisingumo portalas (d)), Liuksemburge (Europos e. teisingumo portalas (e)), Slovakijoje bei Čekijoje, tačiau pastarųjų dviejų valstybių atveju palikuonių privalomosios dalies dydis skiriasi priklausomai nuo to, ar jie yra pilnamečiai, ar ne (Europos e. teisingumo portalas (f); Europos e. teisingumo portalas (g)). Sutuoktinio teisės paveldėti nenumato Nyderlandai (Europos e. teisingumo portalas (h)), Slovakija (Europos e. teisingumo portalas (f)), Liuksemburgas (Europos e. teisingumo portalas (e)). Austrijoje teisę į privalomąją palikimo dalį turi ne tik mirusiojo palikuonys ir pergyvenęs sutuoktinis, bet ir registruotasis partneris (Europos e. teisingumo portalas (i)). Kroatijoje įtvirtintas itin platus privalomosios palikimo dalies gavėjų ratas (testatoriaus palikuonys, įvaikiai, testatoriaus, kaip partnerio, globojami vaikai ir jų palikuonys, testatoriaus sutuoktinis arba nesantuokinis partneris, testatoriaus gyvenimo partneris arba neoficialus gyvenimo partneris, testatoriaus tėvai, įvaikintojai ir kiti aukštutinės linijos giminaičiai) (Europos e. teisingumo portalas (j)). Tačiau kai kurios valstybės, pavyzdžiui Jungtinė Karalystė

¹⁰ Privalomosios palikimo dalies nuostatos taikytinos tik tuo atveju, kai paveldima pagal testamentą (CK 5.20 straipsnis; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje).

(išskyrus Škotiją) ir Airija apskritai nepripažįsta privalomosios palikimo dalies ir leidžia savo piliečiams naudotis visiška testamentu laisve (Global Wills cituota Devaux, 2013, p. 240). Todėl dėl tokių valstybių materialiosios teisės skirtumų vienas aktualiausių aspektų kalbant apie *professio iuris* yra palikėjo įpėdinių teisės į privalomąją palikimo dalį ir viešosios tvarkos išlygos santykis.

Lyginant galutinę reglamento redakciją su Europos Komisijos pasiūlymu dėl reglamento galima matyti, kad nuostatos dėl viešosios tvarkos taisyklės skiriasi. Remiantis jo 27 straipsniu, reglamentu nustatytą taikytinos teisės nuostatą buvo galima atsisakyti taikyti tik tuomet, jei ji nesuderinama su ginčo nagrinėjimo vietos viešąja tvarka. Be to, siūlomos nuostatos antroje pastraipoje buvo nurodyta, kad tam tikros teisės nuostatos taikymas negali būti laikomas prieštaraujančiu ginčo nagrinėjimo vietos viešajai tvarkai tik dėl to, kad jos sąlygos, susijusios su privalomąja palikimo dalimi, skiriasi nuo ginčo nagrinėjimo vietoje galiojančių sąlygų (European Commission, 2009). Tai reiškia, kad vien tik skirtingas privalomosios palikimo dalies teisinis reglamentavimas nėra pagrindas remtis viešosios tvarkos išlyga jeigu nėra kitų, papildomų elementų, kurių visuma pažeidžia ginčo nagrinėjimo vietos viešąją tvarką (Dutta *et al.*, 2010, p. 664-665). Tačiau ši nuostata nėra įtraukta į galutinį reglamento tekstą. Dėl to Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas laikosi pozicijos, kad vien tai, jog privalomosios palikimo dalies teisinis reglamentavimas skiriasi nuo ginčo nagrinėjimo vietos teisės, išties gali būti pagrindas pateisinti viešosios tvarkos išlygos taikymą, esant griežtoms sąlygoms (Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. sprendimas).

Paveldėjimo reglamento 35 straipsnis nurodo, kad siekiant užtikrinti viešuosius interesus, valstybių narių teismams ir kitoms kompetentingoms institucijoms, nagrinėjančioms paveldėjimo bylas, turėtų būti suteikta galimybė išimtinėmis aplinkybėmis atsisakyti taikyti tam tikras užsienio teisės nuostatas, jeigu jų taikymas konkrečioje situacijoje būtų akivaizdžiai nesuderinamas su valstybės narės viešąja tvarka (*ordre public*) (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 58 konstatuojamoji dalis ir 35 straipsnis). Kokios taisyklės ir vertybės sudaro tam tikros valstybės viešąją tvarką, sprendžia tik ta valstybė savarankiškai pagal savo nacionalinę teisę (Miler, 2020, p. 340). Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas (toliau - teismas) 2022 m. birželio 29 d. priimtame sprendime atsisakė pripažinti Anglijos pilietybę turinčio ir Vokietijoje gyvenančio palikėjo pasirinktą palikimui taikytiną Anglijos teisę nurodydamas, kad teisė į privalomąją palikimo dalį, kaip institucinė garantija, yra Vokietijos *ordre public* dalis¹¹.

¹¹ Iš bylos aplinkybių matyti, kad palikėjas daugiau nei 50 metų gyveno Vokietijoje, kur ir mirė. Jis taip pat turėjo įvaikintą sūnų, kuris gyveno Vokietijoje ir turėjo Vokietijos pilietybę. Tačiau palikėjas sudarytu

Motyvuodamas tokį sprendimą teismas rėmėsi Vokietijos Konstitucinio Teismo 2005 m. balandžio 19 d. sprendimu, kuriame išaiškinta, jog palikėjo vaikų teisė į privalomąją palikimo dalį pagal Vokietijos Konstitucijos 14 straipsnio 1 dalies 1 sakinį kartu su Vokietijos pagrindinio įstatymo 6 straipsnio 1 dalimi turi pagrindinės teisės pobūdį. Ši teisė yra neatimama ir nepriklauso nuo vaiko poreikių. Tuo tarpu Anglijos teisė nepripažįsta teisės į privalomąją palikimo dalį (Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. sprendimas). Pagal 1975 m. Paveldėjimo (šeimos ir išlaikytinių išlaikymas) įstatymą, konkretūs šeimos nariai ir asmenys, kuriuos išlaikė palikėjas, gali kreiptis į teismą prašydami priteisti piniginę išmoką, kuri mokama iš palikimo, remiantis tuo, kad palikėjo turto paskirstymas nesuteikia teisės gauti pagrįstą finansinę paramą (angl. *reasonable financial provision*). Tačiau ši išmoka yra skiriama teismo nuožiūra įvertinus visas bylos aplinkybes, įskaitant ir pareiškėjo finansinius išteklius ir jo poreikius, fizinę ar psichinę negalią. Be to, būtina sąlyga tokiam prašymui dėl finansinės paramos gauti yra ta, kad palikėjo paskutinė nuolatinė gyvenamoji vieta (angl. *domicile*) būtų buvusi Anglijoje arba Velse (1975 m. Paveldėjimo (šeimos ir išlaikytinių išlaikymas)...; Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. sprendimas). Todėl reikalavimas priteisti piniginę išmoką bet kuriuo atveju būtų atmestas, nes palikėjo paskutinė gyvenamoji vieta buvo Vokietijoje. Dėl šių priežasčių teismas išaiškino, kad Anglijos teisės taikymas šioje byloje yra akivaizdžiai nesuderinamas su Vokietijos *ordre public* (Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. sprendimas).

Prancūzijos Kasacinis Teismas taip pat turėjo net kelias galimybes išdėstyti savo poziciją šiuo klausimu ir dviejuose 2017 m. rugsėjo 27 d. priimtuose sprendimuose, kuriuose priešingai nei Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas, išaiškino, kad užsienio teisė (nagrinėjamoje byloje - JAV valstijos Kalifornijos teisė), kuri turi būti taikoma palikimui reglamentuoti ir kurioje nenumatyta privalomosios palikimo dalies institutas pati savaime neprieštarauja Prancūzijos tarptautinei viešajai tvarkai, tačiau užsienio teisę būtų galima atsisakyti taikyti tik tuo atveju, jeigu jos taikymas konkrečioje byloje lemtų situaciją, kuri būtų nesuderinama su esminiais Prancūzijos teisės principais. Prancūzijos Kasacinis Teismas, įvertinęs tai, kad abi situacijos buvo glaudžiau susijusios su JAV bei tai, kad palikėjų vaikai tėvų mirties dieną nebuvo nepilnamečiai ir nė vienas iš jų nebuvo ekonomiškai sunkioje padėtyje dėl ko nesuteikus teisės į privalomąją palikimo dalį jie neatsidurs finansiškai nestabilioje situacijoje nusprendė, kad nėra pagrindo

testamentu nesuteikė sūnui teisės į privalomąją palikimo dalį, kaip tą leidžia Anglijos ir Velso teisės nuostatos (Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. sprendimas).

atsisakyti taikyti Kalifornijos valstijos teisę (Prancūzijos Kasacinio Teismo 2017 m. rugsėjo 27 d. sprendimas, Nr. 16-17.198 ir Prancūzijos Kasacinio Teismo 2017 m. rugsėjo 27 d. sprendimas, Nr.16-13.151 cituota Conflict of Laws. net.). Tačiau, tikėtina, išvada būtų kitokia, jeigu vaikai būtų nepilnamečiai arba būtų sunkioje finansinėje padėtyje (Conflict of Laws. net.).

Atkreiptinas dėmesys, kad 2021 m. rugpjūčio 24 d. įstatymu Nr. 2021-1109 priimti Prancūzijos civilinio kodekso, kuris buvo papildytas 913 straipsnio 3 dalimi, pakeitimai. Ši nuostata nurodo, kad „jeigu mirusysis arba bent vienas iš jo vaikų mirties dieną yra ES valstybės pilietis arba joje nuolat gyvena, ir jeigu pagal paveldėjimui taikytiną užsienio teisę nenumatytas joks vaikų apsaugos mechanizmas dėl privalomosios palikimo dalies, kiekvienas vaikas ar jo įpėdiniai arba teisių perėmėjai gali gauti kompensaciją už mirties dieną Prancūzijoje esantį turtą, kad būtų atkurta jiems pagal Prancūzijos teisę suteikta teisė gauti privalomąją palikimo dalį, neviršijant suteiktos teisės apimties“ (European Commission, 2023). Tačiau viešojoje erdvėje šie pakeitimai yra kritikuojami. Teigiama, kad jie prieštarauja paveldėjimo reglamentui, kuris turi viršenybę prieš nacionalinės teisės aktus (P-O Life; Mishcon de Reya) ir yra nesuderinami su reglamento tikslais (Suzanne in France). Svarbu pažymėti, kad Europos Komisija, gavusi daug skundų dėl minėtų Prancūzijos civilinio kodekso pakeitimų, pradėjo galimo ES paveldėjimo teisės pažeidimo nagrinėjimo procedūrą (European Commission, 2023). 2024 m. vasario 12 d. Europos Komisija gavo iš Prancūzijos valdžios institucijų papildomos informacijos apie skunduose pateiktus įtarimus ir šiuo metu vertina pateiktą informaciją prieš priimdama sprendimą dėl tolimesnių veiksmų (European Commission, 2024). Tikėtina, kad sprendimas dėl to, ar buvo padarytas pažeidimas, bus priimtas artimiausiu metu.

Viešosios tvarkos išlygos taikymas visų pirma turi būti suderinamas su reglamentu siekiamais tikslais. Kadangi vienas iš jų yra apsaugoti asmenų, turinčių teisę gauti privalomąją palikimo dalį, teisėtus lūkesčius, šios nuostatos taikymas gali būti pateisinamas, jeigu tai padės pasiekti minėtą tikslą (Miler, 2020, p. 340). Tačiau žodis „akivaizdžiai“ rodo, kad šiuo mechanizmu turėtų būti naudojamosi tik itin retais, išimtiniais atvejais (Vassilakakis, 2016, p. 229-230). Kaip teigiama teisės doktrinoje, viešosios tvarkos išimtimi nereikėtų remtis tais atvejais, kai pagal paveldėjimui taikytiną teisę privalomoji palikimo dalis yra mažesnė nei pagal teismo vietos teisę, išskyrus atvejus, kai ji yra akivaizdžiai mažesnė (vėlgi, galima kelti klausimą, kada būtų laikoma, kad dalis yra akivaizdžiai mažesnė), taip pat jei užsienio teisė nustato užufruktą į tam tikrą turtą, o ne suteikia nuosavybės teises į jį¹² ar kai pagal užsienio teisę nustatoma teisė

¹² Kaip, pavyzdžiui, Belgijoje (Europos e. teisingumo portalas (k)).

tik į piniginę kompensaciją, o pagal teismo vietos teisę pripažįstama teisė į palikimo turto dalį arba net jei skiriasi asmenų, turinčių teisę į privalomąją dalį, ratas nuo tų, kurios nustatytos teismo vietos teisėje (Contaldi, Grieco, 2016, p. 511). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad reglamento preambulėje yra daroma nuoroda į ES pagrindinių teisių chartiją (reglamento Nr. 650/2012 preambulės 58 ir 81 konstatuojamosios dalys). Tai reiškia, kad vertinimas, ar tam tikra užsienio teisės nuostata neprieštarauja viešajai tvarkai negali apsiriboti tik vertinimu iš nacionalinės teisės perspektyvos, bet tuo pačiu turi būti vertinama, ar tokia nuostata neprieštarauja ir ES pagrindinių teisių chartijai, ypač jos 21 straipsniui, kuriuo draudžiama bet kokios formos diskriminacija (Dutta *et al.*, 2010, p. 663). Todėl viešosios tvarkos išlygos taikymas bus pateisinamas, jeigu užsienio teisėje yra nuostatų, kurios nesuteikia teisės paveldėti asmenims dėl jų religijos, lyties ir kitų aspektų (Contaldi, Grieco, 2016, p. 513). Įdomu pažymėti, kad Prancūzijos 1819 m. priimtame įstatyme buvo numatytas specifinis mechanizmas (*droit de prélèvement*), leidžiantis Prancūzijos pilietybę turinčiam įpėdiniui, pagal užsienio teisę netekusiam teisės į privalomąją palikimo dalį, į kurią jis turėtų teisę pagal Prancūzijos teisę, reikalauti kompensacijos iš Prancūzijoje esančio palikėjo turto dalies. Tačiau ši nuostata 2011 m. rugpjūčio 5 d. Prancūzijos Konstitucinės tarybos buvo pripažinta kaip prieštaraujanti Prancūzijos Konstitucijai, nes ja buvo diskriminuojami įpėdiniai pagal pilietybę ir tai pažeidė įpėdinių lygybės prieš įstatymą principą (Teise.pro (a); Chalas, 2021).

Taigi, jeigu palikėjas pasirenka paveldėjimui taikytiną teisę, kurioje skiriasi teisės į privalomąją palikimo dalį teisinis reguliavimas, tokia palikėjo valia turėtų būti gerbiama ir ribojama tik išimtiniais atvejais. Tai galėtų būti atvejai, kai yra būtina apsaugoti nepilnamečių palikėjo vaikų ar finansiškai sunkioje padėtyje esančių įpėdinių interesus arba jei pasirinktoje užsienio teisėje diskriminacinio pobūdžio nuostatų.

IŠVADOS

1. Paveldėjimo reglamente Nr. 650/2012 įtvirtintu teisiniu reguliavimu yra siekiama sudaryti palankesnes sąlygas tinkamam vidaus rinkos veikimui šalinant kliūtis laisvam asmenų, patiriančių sunkumų įgyvendinant savo teises tarpvalstybinio pobūdžio paveldėjimo atvejais, judėjimui, bei veiksmingai užtikrinti ne tik palikėjo įpėdinių teises, bet ir piliečių galimybę iš anksto organizuoti savo paveldėjimą. Šio teisės akto sritis apima visus civilinės teisės aspektus, susijusius su palikėjo, mirusio 2015 m. rugpjūčio 17 d. ar vėlesnę dieną, nepaisant jo pilietybės ar įprastinės gyvenamosios vietos, palikimo paveldėjimu, turinčiu ES elementą.
2. Reglamentas Nr. 650/2012 numato ne tik bendrosios jurisdikcijos taisyklę, kuri yra grindžiama palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje jo mirties dieną kriterijumi, bet ir subsidiariosios jurisdikcijos taisyklę, kuri leidžia valstybės narės teismui, esant tam tikroms sąlygoms priimti jurisdikciją pagal reglamentą net ir tuo atveju, jei mirties dieną palikėjas neturėjo įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje. Be to, reglamente yra įtvirtintos ir kitos jurisdikcijos taisyklės, kurios gali būti taikomos esant būtinai sąlygai - palikėjo valios išraiškai dėl visam palikimui reglamentuoti taikytinos teisės pasirinkimo.
3. Platesnis teisminių funkcijų vykdymo paveldėjimo reglamento kontekste sampratos aiškinimas sudarytų galimybę neteisminėms institucijoms, pavyzdžiui, notarams, taikyti reglamento jurisdikcijos taisykles. Tai jiems leistų atsižvelgti į palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus, nurodytus reglamente, sprendžiant dėl savo jurisdikcijos nagrinėti konkrečią paveldėjimo bylą. Tokia situacija užtikrintų efektyvų šio teisės akto taikymą ir vienodą jo aiškinimą visoje ES bei leistų išvengti jurisdikcinių konfliktų ir teisminių ginčų dėl netinkamai nustatytos palikėjo gyvenamosios vietos.
4. Siekiant užtikrinti sklandesnį paveldėjimo bylos nagrinėjimą, kai palikėjo įprastinė gyvenamoji vieta buvo kitoje valstybėje narėje ir jis nepasirinko palikimui reglamentuoti taikytinos jo pilietybės valstybės teisės, tačiau visų jo įpėdinių gyvenamoji vieta yra būtent toje valstybėje narėje, siūloma įtraukti į reglamento 5 straipsnį nuostatą, kuri leistų įpėdiniams tokioje situacijoje suteikti jurisdikciją palikėjo pilietybės valstybės narės teismams.
5. Subsidiariosios jurisdikcijos taisyklės taikymas tam tikrais atvejais gali kelti riziką pozityvių jurisdikcinių konfliktų atsiradimui ir tarpusavyje nesuderinamų sprendimų priėmimui. Dvigubos pilietybės atveju šią problemą galima išspręsti taikant *lis*

pendens taisyklę, tačiau ši taisyklė nėra veiksminga jeigu atskiri paveldėjimo procesai yra pradami valstybės narės ir trečiosios valstybės teismuose.

6. Susilaikymo išlygos įtraukimas į paveldėjimo reglamentą yra perteklinis, kadangi rezultatas, kuris yra gaunamas ją taikant, gali būti pasiektas pasinaudojant reglamento preambulėje pateiktais įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo kriterijais. Nepagrįstas jos taikymas gali pažeisti tiek paties palikėjo, tiek ir jo įpėdinių ar kreditorių teisėtus lūkesčius ir skatinti teisinį netikrumą.
7. Siūloma reglamentu Nr. 650/2012 suteikti galimybę palikėjui pasirinkti ne tik jo pilietybės valstybės teisę, kaip teisę, kuria būtų reglamentuojamas visas jo palikimas, bet ir palikėjo įprastinės gyvenamosios vietos teisę, susiejant ją su pasirinkimo metu buvusia vieta.
8. Iš magistro darbe pateiktų hipotetinių situacijų matyti, kad su daugiausiai problemų esant *professio iuris*, bent jau teoriškai, susiduriama dvigubos pilietybės atveju. Sunkumų nustatant tikruosius palikėjo ketinimus gali kilti numanomo taikytinos teisės pasirinkimo atveju, taip pat tais atvejais, kai po paskutinės valios dėl turto palikimo pareiškimo surašymo, kuriame palikėjas palikimui reglamentuoti taikytinos teisės pasirinkimą sieja su tos valstybės, kurios pilietybę jis turės mirties metu, teise neįvardydamas jokios konkrečios valstybės, įgyja antrą pilietybę. Be to, dviguba pilietybė sudaro galimybę palikėjui pasirinkti tos pilietybės valstybės teisę, su kuria jis nėra glaudžiai susijęs ar kurioje yra numatytos mažiau įpėdiniams palankios nuostatos dėl privalomosios palikimo dalies.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

1.1. Tarptautinės teisės aktai

- 1.1.1. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. liepos 4 d. reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo. *OL L 201*, p. 107.

1.2. Nacionaliniai teisės aktai

- 1.2.1. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (1992). *Lietuvos aidas*, 192-0.
- 1.2.2. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, 46-851.
- 1.2.3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
- 1.2.4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.

1.3. Užsienio valstybių teisės aktai

- 1.3.1. Anglijos ir Velso 1975 m. Paveldėjimo (šeimos ir išlaikytinių išlaikymas) įstatymas (angl. *Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975*) [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-17). Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.]
- 1.3.2. Italijos 1995 m. gegužės 31 d. įstatymas Nr. 218. Italijos tarptautinės privatinės teisės reforma (it. *LEGGE 31 maggio 1995, n. 218. Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato*) [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-28). Prieiga per internetą: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1995-05-31;218!vig=2020-09-17> [žiūrėta 2025 m. kovo 28 d.].

2. Specialioji literatūra

- 2.1. Aras Kramar, S. and Vučko, K. (2020). *A Guide to the Implementation of the Succession Regulation (EU) No 650/2012* [interaktyvus], Croatian Law Centre. Prieiga per internetą: <https://www.notariesofeurope.eu/wp-content/uploads/2020/07/Guide-to-Succession-Regulation.pdf> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 27 d.].
- 2.2. Atallah, M. (2015). The Last Habitual Residence of the Deceased as the Principal Connecting Factor in the Context of the Succession Regulation (650/2012). *TalTech Journal of European Studies*, 5(2), p. 130-146, <https://doi.org/10.1515/bjes-2015-0017>
- 2.3. Augytė-Kamarauskienė, L. (2018). Tarptautinis paveldėjimas. Iš: Augytė-Kamarauskienė, L. ir kt. (2018). *Paveldėjimo teisė*. Vilnius: Versus: Lietuvos notarų rūmai, 441-505.
- 2.4. Bost, J. (2013). Nothing Certain About Death and Taxes (and Inheritance): European Union Regulation of Cross-Border Successions. *Emory Law Scholarly Commons*, 27(2), p. 1145-1174 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://scholarlycommons.law.emory.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1090&context=eilr> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 13 d.]
- 2.5. Bronušienė, S. (2018). Taikytina teisė tarptautinio paveldėjimo byloje. *Teisė*, 107, 81-110.
- 2.6. Bronušienė, S. (2019). Testatoriaus laisvė ir jos ribos tarptautinio paveldėjimo byloje. *Teisė*, 112, 145-171.
- 2.7. Bublienė, D. (2010). Naujasis Europos Komisijos pasiūlymas paveldėjimo srityje: kokią tai turės įtaką Lietuvos paveldėjimo teisei? Iš: Vilniaus universitetas (2010). *Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos - link Europos testamentą*. Konferencijos, vykusios 2009 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, pranešimai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 162-175.
- 2.8. Calvo Caravaca, A. L. (2016). Article 20 - Universal Application. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 291-297, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.022>
- 2.9. Calvo Caravaca, A. L. (2016). Article 21 - General Rule. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 298-322, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.023>

- 2.10. Calvo Caravaca, A. L. (2016). Article 4 - General Jurisdiction. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 127-148, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.006>
- 2.11. Castellanos Ruiz, E. (2016). Article 22 - Choice of Law. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 323-350, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.024>
- 2.12. Contaldi, G. and Grieco, C. (2016). Article 35 - Public Policy (ordre public). In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 505-518, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.037>
- 2.13. Crivellaro, J., Herzog, S. and Michaels, M. (2016). The EU Succession Regulation and its impact for non-Member States and non-Member State nationals. *Trusts & Trustees*, 22(2), p. 227-231, <https://doi.org/10.1093/tandt/ttv225>
- 2.14. Davì, A (2016). Article 34 - Renvoi. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 469-504, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.036>
- 2.15. Davì, A (2016). Introduction. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-70, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.002>
- 2.16. Devaux, A. (2013). The European Regulations on Succession of July 2012: A Path Towards the End of the Succession Conflicts of Law in Europe, or Not? *The International Lawyer*, 47(2), p. 229-248 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/43923949> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].
- 2.17. Dutta, A. et al. (2010). Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession. *Rabel Journal of Comparative and International Private Law (RabelsZ)*, 74(3), p. 522-720 [interaktyvus].

- Prieiga per internetą:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1594189 [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].
- 2.18. Golobardes, M. A. (2015). Will Regulation 650/2012 simplify Cross-Border Successions in Europe? *European Property Law Journal*, 4(1), p. 1-34 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2714874> [žiūrėta 2025 m. balandžio 9 d.].
 - 2.19. Kum, E. G. (2019). *What are the Comparative Legal, Procedural and Substantive Consequences in Private International Law that Affects, the Doctrine of Renvoi and European Union Member States, Under the Brussels IV Regulation (650/2012) and her 'Opt-Outs'?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3506776> [žiūrėta 2025 m. balandžio 9 d.].
 - 2.20. Limante, A. (2021). The E.E. decision (C-80/19) sheds light on notaries acting as 'courts' and on a few other notions within the context of the Succession Regulation. *European Papers. A Journal on Law and Integration*, 6(1), p. 45-55, doi: 10.15166/2499-8249/450.
 - 2.21. Maoli, F. (2024). Party Autonomy in Succession Matters and the Interplay between EU PIL and International Conventions: Some Reflection on the CJEU's Decision In OP. In: Heiderhoff, B. and Queirol, I. (eds.) (2024). *EU (and) Private International Law. Societal Changes and Legal Challenges* [interaktyvus], Napoli: Editoriale scientifica, 131-147. Prieiga per internetą: https://editorialescientifica.it/wp-content/uploads/2024/06/Heideroff-Queirol-o-Dominelli_Eu-private.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 6 d.].
 - 2.22. Marongiu Buonaiuti, F. (2016). Article 10 - Subsidiary Jurisdiction. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 186-198, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.012>
 - 2.23. Marongiu Buonaiuti, F. (2016). Article 17 - Lis Pendens. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 251-267, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.019>
 - 2.24. Marongiu Buonaiuti, F. (2016). Article 5 - Choice-of-Court Agreement. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU*

- Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 149-161, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.007>
- 2.25. Marongiu Buonaiuti, F. (2016). Article 6 - Declining of Jurisdiction in the Event of a Choice of Law. In: Calvo Caravaca, A. L., Davì, A. and Mansel, H. P. (eds.) (2016). *The EU Succession Regulation: A Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 162-170, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.008>
 - 2.26. Marongiu Buonaiuti, F. (2016). The EU Succession Regulation and third country courts. *Journal of Private International Law*, 12(3), p. 545–565, <https://doi.org/10.1080/17441048.2016.1246285>
 - 2.27. Miler, D. (2020). The EU Succession Regulation and forced heirship: a potential violation of German public policy? *Journal of Private International Law*, 16(2), p. 334-349, <https://doi.org/10.1080/17441048.2020.1760469>
 - 2.28. Nekrošius, V. (2009). *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. Pirma dalis. Vilnius: Justitia.
 - 2.29. Pazdan, M. and Zachariasiewicz, M. (2020). Highlights and Pitfalls of the EU Succession Regulation. *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, 26, p. 125-187, <https://doi.org/10.31261/pppm.2020.26.10>
 - 2.30. Pazdan, M. and Zachariasiewicz, M. (2021). The EU succession regulation: achievements, ambiguities, and challenges for the future. *Journal of Private International Law*, 17(1), p. 74-113, <https://doi.org/10.1080/17441048.2021.1911383>
 - 2.31. Popescu, D. A. (2014). *Guide on international private law in successions matters*. Onești [interaktyvus], Magic Print Publishing House. Prieiga per internetą: https://www.uniuneanotarilor.ro/files/2015/Guide_on_intern_private_law__succ_matters_EN.pdf [žiūrėta 2024 m. lapkričio 27 d.].
 - 2.32. Pranevičienė, K. (2014). *Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA)*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
 - 2.33. Szilágyi, F. (2021). The option to choose the law applicable to succession under the EU Succession Regulation. *Iustum Aequum Salutare*, 17(1), p.

- 149-190 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/167/1/001037060.pdf> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].
- 2.34. Tereszkiewicz, P. and Wysocka-Bar, A. (2019). Legacy by Vindication Under the EU Succession Regulation No. 650/2012 Following the Kubicka Judgment of the ECJ. *European Review of Private Law*, 27(4), p. 875-894, <https://doi.org/10.54648/erpl2019045>
- 2.35. Trémosa, F (2017). *The state of implementation of the EU Succession Regulation's provisions on its scope, applicable law, freedom of choice, and parallelism between the law and the courts* [interaktyvus], European Parliament. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/596822/IPOL_BRI\(2017\)596822_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/596822/IPOL_BRI(2017)596822_EN.pdf).
- 2.36. Vassilakakis, E. (2016). The Choice of the Law Applicable to the Succession under Regulation 650/2012 - An Outline. *Annals of the Faculty of Law of Zenica*, p. 221-233 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2882394 [žiūrėta 2015 m. kovo 17 d.].
- 2.37. Wautelet, P. (s. a.). Drafting choice of law and choice of court provisions under the EU Succession Regulation. Iš: Notaries of Europe. *Europe for Notaries. Notaries for Europe. Training 2015-2017* [interaktyvus], 35-56. Prieiga per internetą: https://www.notariesofeurope.eu/wp-content/uploads/2017/03/CNUE_Ansicht.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 5 d.].
- 2.38. Wilderspin, M. (2020). The Notion of 'Court' under the Succession Regulation. *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, 26, p. 45-56, <https://doi.org/10.31261/pppm.2020.26.05>
- 2.39. Załucki, M. (2016). New Revolutionary European Regulation on Succession Matters; Key Issues and Doubts. *Revista de Derecho Civil*, 3(1), p. 165-176 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2758247 [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].

3. Teismų praktika

3.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai

- 3.1.1. *Doris Knoch* [ESTT], Nr. C-102/91, [1992-07-08]. ECLI:EU:C:1992:303.
- 3.1.2. *Roberto Adanez-Vega* [ESTT], Nr. C-372/02, [2004-11-11]. ECLI:EU:C:2004:705.
- 3.1.3. *Szymon Kozłowski* [ESTT], Nr. C-66/08, [2008-07-17]. ECLI:EU:C:2008:437.
- 3.1.4. *Barbara Mercredi* [ESTT], Nr. C-497/10, [2010-12-22]. ECLI:EU:C:2010:829.
- 3.1.5. *Aleksandra Kubicka* [ESTT], Nr. C-218/16, [2017-10-12]. ECLI:EU:C:2017:755.
- 3.1.6. *Doris Margret Lisette Mahnkopf* [ESTT], Nr. C-558/16, [2018-03-01]. ECLI:EU:C:2018:138.
- 3.1.7. *Vincent Pierre Oberle* [ESTT], Nr. C-20/17, [2018-06-21]. ECLI:EU:C:2018:485.
- 3.1.8. *WB* [ESTT], Nr. C-658/17, [2019-05-23]. ECLI:EU:C:2019:444.
- 3.1.9. *E. E.* [ESTT], Nr. C-80/19, [2020-07-16]. ECLI:EU:C:2020:569.
- 3.1.10. *OKR* [ESTT], Nr. C-387/20, [2021-09-01]. ECLI:EU:C:2021:751.
- 3.1.11. *RK* [ESTT], Nr. C-422/20, [2021-09-09]. ECLI:EU:C:2021:718.
- 3.1.12. *V A, Z A* [ESTT], Nr. C-645/20, [2022-04-07]. ECLI:EU:C:2022:267.
- 3.1.13. *Jurtukala* [ESTT], Nr. C-55/23, [2023-07-17]. ECLI:EU:C:2023:599.
- 3.1.14. *OP* [ESTT], Nr. C-21/22, [2023-10-12]. ECLI:EU:C:2023:766.
- 3.1.15. *Hantoch* [ESTT], Nr. C-291/23, [2024-11-07]. ECLI:EU:C:2024:938.

3.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo generalinių advokatų išvados

- 3.2.1. Generalinio advokato Maciej Szpunar išvada, *Vincent Pierre Oberle*, Nr. C-20/17, [2018-02-22]. ECLI:EU:C:2018:89.
- 3.2.2. Generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona išvada, *E.*, Nr. C-80/19, [2020-03-26]. ECLI:EU:C:2020:230.
- 3.2.3. Generalinio advokato Maciej Szpunar išvada, *RK*, Nr. C-422/20, [2021-07-08]. ECLI:EU:C:2021:565.
- 3.2.4. Generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona išvada, *V A, Z A*, Nr. C-645/20, [2021-12-02]. ECLI:EU:C:2021:977.

- 3.2.5. Generalinio advokato Manuel Campos Sánchez-Bordona išvada, *OP*, Nr. C-21/22, [2023-03-23]. ECLI:EU:C:2023:247.

3.3. Bendrosios kompetencijos teismų praktika

- 3.3.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-90-378/2019.
- 3.3.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-422-378/2020.
- 3.3.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-1-378/2021.
- 3.3.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-78-1075/2024.
- 3.3.5. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1489-450/2020.
- 3.3.6. Klaipėdos apygardos teismo 2024 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-531-524/2024.
- 3.3.7. Kauno apylinkės teismo 2019 m. spalio 3 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2YT-14387-752/2019.
- 3.3.8. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2YT-305-727/2020.
- 3.3.9. Kauno apylinkės teismo 2021 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2YT-15312-435/2021.
- 3.3.10. Marijampolės apylinkės teismo 2022 m. liepos 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2YT-2468-329/2022.
- 3.3.11. Tauragės apylinkės teismo 2022 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2YT-3632-1069/2022.

3.4. Užsienio valstybių teismų sprendimai

- 3.4.1. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 29 d. sprendimas, Nr. IV ZR 110/21 [interaktyvus] (modifikuota 2025-04-08). Prieiga per internetą: https://www.notarypublic.ie/wp-content/uploads/2024/12/iv_zr_110-21-en.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 8 d.].

4. Kiti šaltiniai

- 4.1. Antoci, M. G. *The escape clause under the Succession Regulation and other international issues* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-17). Prieiga per

interneta:

<https://platform.europeanmoocs.eu/users/1000027081/M.A.-Antoci-escape-clause.pdf> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].

- 4.2. Chalas, C. (2021). French Parliament Adopts Mandatory Law to Enforce Reserved Share in Succession Matters. The EAPIL blog, [blog] 17 August. Prieiga per internetą: <https://eapil.org/2021/08/17/french-parliament-adopts-mandatory-law-to-enforce-reserved-share-in-succession-matters/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 9 d.].
- 4.3. Conflict of Laws. net. *Is “la réserve héréditaire” part of French international public policy?* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-17). Prieiga per internetą: <https://conflictoflaws.net/2017/is-la-reserve-hereditaire-part-of-french-international-public-policy/> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].
- 4.4. European Commission (2009). *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession* {SEC(2009) 410} {SEC (2009)411} [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-17). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009PC0154> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].
- 4.5. European Commission (2023). *Patvirtinimas, kad gauta daug skundų dėl įtarimo, kad Prancūzija pažeidė ES teisės nuostatas dėl paveldėjimo (Reglamentas Nr. 650/2012)* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/document/download/f28e2699-0170-4653-a370-15ac186d8587_lt?filename=JUST-2023-00843-00-00-LT.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.6. European Commission (2024). *Informacija apie tolesnius veiksmus, susijusius su daugybiniu skundu, užregistruotu numeriu CPLT(2022)03325 - galimas Prancūzijos padarytas ES paveldėjimo taisyklių (Reglamento (ES) Nr. 650/2012) pažeidimas* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: <https://commission.europa.eu/document/download/d6309bdb-5231-4fbe-9b8>

- [9-2aa980c158fc_lt?filename=just-2024-08197-00-00-lt.pdf](#) [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.7. European Parliament (ed.) (2012). *Regulation (EC) n. 650/2012 of July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession* [interaktyvus] (modifikuota 2024-11-27). Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201212/20121220ATT58404/20121220ATT58404EN.pdf> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 27 d.].
- 4.8. Europos e. teisingumo portalas. *Naujos redakcijos Reglamentas „Briuselis I“. Nacionalinė informacija ir elektroninės formos, susijusios su Reglamentu Nr. 1215/2012* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-24). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/taking-legal-action/european-judicial-atlas-civil-matters/brussels-i-regulation-recast_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 24 d.].
- 4.9. Europos e. teisingumo portalas (a). *Paveldėjimas. Portugalija* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/pt_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.10. Europos e. teisingumo portalas (b). *Paveldėjimas. Bulgarija* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/bg_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.11. Europos e. teisingumo portalas (c). *Paveldėjimas. Graikija* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/el_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.12. Europos e. teisingumo portalas (d). *Paveldėjimas. Lietuva* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/lt_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.13. Europos e. teisingumo portalas (e). *Paveldėjimas. Liuksemburgas* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/lu_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].

- 4.14. Europos e. teisingumo portalas (f). *Paveldėjimas. Slovakija* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/sk_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.15. Europos e. teisingumo portalas (g). *Paveldėjimas. Čekija* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/cz_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.16. Europos e. teisingumo portalas (h). *Paveldėjimas. Nyderlandai* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/nl_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.17. Europos e. teisingumo portalas (i). *Paveldėjimas. Austrija* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/at_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.18. Europos e. teisingumo portalas (j). *Paveldėjimas. Kroatija* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-30). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/hr_lt [žiūrėta 2025 m. kovo 30 d.].
- 4.19. Europos e. teisingumo portalas (k). *Paveldėjimas. Belgija* [interaktyvus] (modifikuota 2025-04-05). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/be_lt [žiūrėta 2025 m. balandžio 5 d.].
- 4.20. Europos e. teisingumo portalas (l). *Paveldėjimas. Anglija ir Velsas* [interaktyvus] (modifikuota 2025-04-07). Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/topics/family-matters-inheritance/inheritance/succession/ew_lt [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].
- 4.21. Europos Parlamentas. *Migracijos priežastys. Nuo saugumo, demografijos ir žmogaus teisių iki skurdo ir klimato pokyčių – sužinokite daugiau apie pagrindines migracijos priežastis* [interaktyvus] (modifikuota 2024-11-25). Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20200624STO81906/migracijos-priezastys> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 25 d.].

- 4.22. Mishcon de Reya. *Buying a property in Cote d'Azur? Watch out for the French Civil Code* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-17). Prieiga per internetą:
<https://www.mishcon.com/news/buying-a-property-in-cote-dazur-watch-out-for-the-french-civil-code> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].
- 4.23. Notaries of Europe. *Monitoring and Evaluating the Application of the Succession Regulation EU 650/2012. Recommendations* [interaktyvus] (modifikuota 2024-11-26). Prieiga per internetą:
<https://www.notariesofeurope.eu/wp-content/uploads/2023/03/MAPE-Recommendations-EN.pdf> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 26 d.].
- 4.24. Notaries of Europe (2023). *Monitoring and Evaluating the Application of the Succession Regulation EU. MAPE Successions. Final report of the MAPE project* [interaktyvus] (modifikuota 2024-11-27). Prieiga per internetą:
<https://www.notariesofeurope.eu/wp-content/uploads/2023/09/MAPE-Successions-final-study.pdf> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 27 d.].
- 4.25. P-O Life. *French succession law – new forced heirship rules* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-17). Prieiga per internetą:
<https://anglophone-direct.com/french-succession-law-new-forced-heirship-rules/> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].
- 4.26. Santaló Goris, C. (2020). The Court of Justice on the Succession Regulation: Carlos Santaló Goris on the E.E. Case. The EAPIL blog, [blog] 21 October. Prieiga per internetą:
<https://eapil.org/2020/10/21/the-court-of-justice-on-the-succession-regulation-carlos-santalo-goris-on-the-e-e-case/> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 16 d.].
- 4.27. Suzanne in France. *Changes to Inheritance rules in France* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-17). Prieiga per internetą:
<https://suzanneinfrance.com/blog/changes-to-inheritance-rules-in-france/> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].
- 4.28. Teise.pro. V. Nekrošius. *Teismo samprata Europos paveldėjimo reglamente* [interaktyvus] (modifikuota 2024-11-25). Prieiga per internetą:
<https://www.teise.pro/index.php/2020/12/14/v-nekrosius-teismo-samprata-europos-paveldėjimo-reglamente/> [žiūrėta 2024 m. lapkričio 25 d.].
- 4.29. Teise.pro (a). S. Vilkelytė. *Tėveli, ką man paliksi?* [interaktyvus] (modifikuota 2025-03-17). Prieiga per internetą:

<https://www.teise.pro/index.php/2024/03/26/s-vilkelyte-teveli-ka-man-paliks-i/> [žiūrėta 2025 m. kovo 17 d.].

- 4.30. Wysocka-Bar, A. (2021). The Court of Justice on Transfer of Jurisdiction under the Succession Regulation. The EAPIL blog, [blog] 20 September. Prieiga per internetą: <https://eapil.org/2021/09/20/the-court-of-justice-on-transfer-of-jurisdiction-under-the-succession-regulation/> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 16 d].
- 4.31. Wysocka-Bar, A. (2023). The Court of Justice on Succession Regulation and Third State Nationals. The EAPIL blog, [blog] 26 October. Prieiga per internetą: <https://eapil.org/2023/10/26/the-court-of-justice-on-succession-regulation-and-third-state-nationals/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 6 d.].

**Paveldėjimo reglamente Nr. 650/2012 įtvirtintos teisingumo nustatymo taisyklės
bei taikytinos teisės problemos**

Rugilė Liutkutė

Magistro darbe analizuojama paveldėjimo reglamente Nr. 650/2012 įtvirtintų teisingumo nustatymo bei taikytinos teisės taisyklių problematikos tema nagrinėjant tiek aktualias reglamento nuostatas, teisės srities mokslininkų padarytas išvadas doktrinoje, tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bei nacionalinių teismų praktikoje pateiktus išaiškinimus. Pirmoje šio darbo dalyje siekiama atskleisti paveldėjimo reglamentu užsibrėžtus tikslus bei aptarti šio teisės akto taikymo sritį. Išsamios Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir reglamento nuostatų analizės dėka atskleidžiami kriterijai, kurie sąlygoja antroje magistro darbo dalyje aptariamų bendrosios jurisdikcijos, jurisdikcijos esant teisės pasirinkimui ir subsidiariosios jurisdikcijos taisyklių taikymą bei aptariamų minėtų taisyklių ir kai kurių sąvokų probleminiai aspektai. Teigiama, kad platesnis teisminių funkcijų vykdymo paveldėjimo reglamento kontekste sampratos aiškinimas sudarytų galimybę neteisminėms institucijoms, pavyzdžiui, notarams, taikyti reglamento jurisdikcijos taisykles taip užtikrinant efektyvų šio teisės akto taikymą ir vienodą jo aiškinimą visoje ES. Trečiojoje magistro darbo dalyje didžiausias dėmesys yra skiriamas susilaikymo išlygos probleminių aspektų analizei bei *professio iuris* santykio su teise į privalomąją palikimo dalį ir viešąja tvarka atskleidimui pateikiant užsienio valstybių teismų praktikos pavyzdžius. Atliktos analizės pagrindu keliamos abejonės dėl susilaikymo išlygos, kaip instituto, skatinančio teisinį netikrumą paveldėjimo teisinių santykių srityje, įtraukimo į reglamentą naudingumo, taip pat *professio iuris* apribojimo tik palikėjo pilietybės valstybės teise pagrįstumo. Pateiktų hipotetinių situacijų analizė atskleidžia paveldėjimo reglamento taisyklių dėl palikimui reglamentuoti taikytinos teisės pasirinkimo trūkumus palikėjui turint kelias pilietybes.

SUMMARY

Rules for Establishing Jurisdiction and Applicable Law Problems Provided in the Inheritance Regulation no. 650/2012

Rugilė Liutkutė

The Master's thesis analyses the issues of the determination of jurisdiction and the applicable law rules of the Inheritance Regulation no. 650/2012 by examining both the relevant provisions of the regulation, the conclusions of legal scholars in doctrine, and the interpretations provided by the Court of Justice of the European Union and the case law of national courts. The first part of this paper seeks to set out the aims of the Inheritance Regulation and the scope of its application. A detailed analysis of the provisions of the Court of Justice of the European Union and of the Regulation reveals the criteria which lead to the application of the rules of general jurisdiction, choice of law jurisdiction and subsidiary jurisdiction, as discussed in the second part of the Master's thesis, and addresses the problematic aspects of those rules and of certain definitions. It is argued that a broader interpretation of the concept of the exercise of judicial functions in the context of the Inheritance Regulation would enable non-judicial authorities, such as notaries, to apply the rules of jurisdiction of the Regulation, thus ensuring the effective application and uniform interpretation of this legislation across the EU. The third part of the Master's thesis focuses on the analysis of the problematic aspects of the abstention clause and on the relationship of the *professio iuris* with the right to the reserved portion of the estate and public policy, with examples of the case law of the Member States of the European Union. The analysis raises doubts as to the usefulness of the inclusion of the escape clause in the Regulation as an institute promoting legal uncertainty in the area of succession, and the validity of limiting the *professio iuris* to the law of the State of nationality of the deceased. The analysis of the hypothetical situations presented above reveals the shortcomings of the rules of the Inheritance Regulation on the choice of the law applicable to the succession in the case of a deceased who has several nationalities.